

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anu Partanen

TOTUUDEN TULKITSIJAT

Feature-kirjoittajat journalistisen totuuden jäljillä.

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2007

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

PARTANEN, ANU: Totuuden tulkitsijat. Feature-kirjoittajat journalistisen totuuden jäljillä.

Pro gradu -tutkielma, 142 sivua, 2 liites.

Tiedotusoppi

Kesäkuu 2007

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan haastatteluaineiston avulla totuuden käsitettä ja sen toteuttamista journalismissa. Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostavat seitsemän feature-kirjoittajan haastattelut.

Totuus mainitaan journalismin oppikirjoissa ja eettisissä ohjeissa journalismin tärkeimpänä päämääränä. Koska totuus on kuitenkin laaja ja määritelmiä pakeneva käsite, journalismin oppikirjat eivät yleensä määrittele, mitä tarkasti ottaen on se totuus, jota toimittaja työssään metsästää. Sen sijaan toimittajia ohjeistetaan pyrkimään esimerkiksi *faktuaalisuuteen*, *objektiivisuuteen* tai *tasapuolisuuteen*.

Tutkielmassa tarkastellaan ensin totuuden lajeja ja määritelmiä filosofiassa ja journalismin historiassa. Sen jälkeen pohditaan yhteiskunnallisten virtausten kuten taloudellisen kilpailun, tarinallisuuden ja mediajulkisuuden vaikutusta journalistiseen totuusvaatimukseen. Lopuksi tutkitaan, miten feature-journalistit ratkaisevat totuuden ongelmia lajityyppinsä sisällä ja käytännön työssään.

Feature on journalismin muoto, jossa kirjoituksen sisältö on koottu periaatteiltaan samanlaisin journalistisin keinoin kuin uutisen sisältö, mutta joka lainaa muotokieltä fiktiolta. Featuren perusominaisuus on artikkelin dramaturgian, rakenteen ja muodon, kunnioittaminen. Tämä muodon korostaminen asettaa omat erityisvaatimuksensa artikkelin totuudelle.

Tutkimuksen tausta-aineistoon kuuluu neljän amerikkalaisen feature-kirjoittajan haastattelut ja tutkimuksen taustalla vaikuttaa amerikkalainen journalismikeskustelu. Haastattelut suomalaiset feature-kirjoittajat on valittu heidän työkokemuksensa ja journalistisen mielipidejohtajuutensa perusteella.

Tutkimuksessa käy ilmi, että journalistisen totuuden taustalla vaikuttaa perustava ristiriita: totuus on päämäärä, jota ei koskaan tavoiteta. Toimittajat ovat tästä tietoisia ja totuuden määrittely ja toteutus journalismissa jäsentyykin jatkuvaksi neuvotteluksi tämän ristiriidan ratkaisemiseksi. Tässä työssä näitä neuvotteluja jäsennetään vastakohtaparien kautta: teoria ja käytäntö, objektiivisuus ja subjektiivisuus, moderni ja postmoderni totuus käsitys.

Yksi tutkimuksen tulos on, että journalismin lajityyppi on tärkeä totuuden ongelman ratkaisun väline. Feature- ja uutiskirjoittajien pohja totuuden toteutukselle on sama – tosiasioiden on oltava oikein – mutta pohjalle rakennettu muoto täysin eri. Feature-kirjoittajat ratkaisevat totuuden ongelmaa oman lajityyppinsä keinovalikoimalla: korostamalla *auteur*-kirjoittajan läsnäoloa, muistuttamalla lukijaa totuuden pakenevasta luonteesta ja lähestymällä totuutta vahvasti subjektiivisena käsitteenä. Uutisen keinovalikoimaa he arvostelevat.

Tutkimuksessa käy myös ilmi, että sekä journalismiyhteisön että yksittäisen toimittajan vaatimukset journalistiselle totuudelle muuttuvat ajasta toiseen. Journalistien käsitykset totuuden yleisistä kriteereistä ovat sekavat: oma käsitys tunnetaan, toisten käsitystä arvaillaan.

Koska luotettavuuden säilyttäminen ja totuudellisuuden vaaliminen nähdään tässä tutkimuksessa journalismin elinehtona kilpailussa uusia tiedonvälityskanavia kuten internetiä vastaan, tutkimuksessa ehdotetaan journalistiyhteisön avointa keskustelua journalistisen totuuden olemuksesta

sekä totuuden kriteereistä. Päämääränä voisi olla julkisten ohjeiden luominen. Keskustelu selventäisi sekä toimittajille että yleisölle, millaisilla periaatteilla toimittajayhteisö tai tietty tiedotusväline etsii totuutta ja millä kriteereillä ne määrittelevät väitteensä totuudeksi.

Tekijä kiittää Journalistisen kulttuurin edistämissäätiötä Jokesia opintojen loppuunsaattamiseen myönnetystä apurahasta sekä Alfred Kordelinin säätiötä apurahasta, joka mahdollisti tekijän osallistumisen Nieman-säätiön journalismikonferenssiin Bostonissa Yhdysvalloissa syksyllä 2006. Työhön sisältyvät amerikkalaisten toimittajien haastattelut on tehty tuolla matkalla.

1. JOHDANTO	1
1.1. SINIVIHREÄN AUTON DILEMMA	1
1.2. YHDYSVALLAT SUUNNANNÄYTTÄJÄNÄ	3
1.3. TOTUUS – JOURNALISMIN KOHTALONKYSYMYS	5
2. JOURNALISTINEN TOTUUS	10
2.1. TOTUUS – JOURNALISTIN TÄRKEIN ARVO	10
2.2. TOTUUDEN LAJEJA	13
2.2.1. <i>Filosofian totuudet</i>	13
2.2.2. <i>Modernin ja postmodernin taistelu</i>	16
2.3. TOTUUDEN HISTORIA JOURNALISMISSA	19
2.3.1. <i>Faktan ja fiktion yhteiselo</i>	19
2.3.2. <i>Objektiivinen totuus</i>	19
2.3.3. <i>Subjektiiivinen totuus</i>	24
2.4. TOTUUS TÄNÄ PÄIVÄNÄ.....	26
3. FEATURE	29
3.1. FEATURE – MITÄ SE ON?	29
3.2. FEATURE JA TOTUUS.....	34
3.3. ONGELMATAPAUKSIA.....	38
4. AINEISTO JA MENETELMÄT	41
4.1. AINEISTONA FEATURE-KIRJOITTAJIEN PUHE.....	41
4.2. KOKEMUKSIA TEEMAHAASTATTELUSTA METODINA	43
4.2.1. <i>Teemahaastattelu totuuden pohdinnassa</i>	43
4.2.2. <i>Oma asemani haastattelussa</i>	45
4.3. AINEISTON KOODAUS JA ANALYSOINTI.....	47
5. TOTUUDEN TAUSTALLA	50
5.1. TOTUUDEN OLEMUS	50
5.1.1. <i>Mitä on totuus?</i>	50
5.1.2. <i>Objektiivisuuden kritiikkiä</i>	54
5.1.3. <i>Utinen vs. feature</i>	55
5.1.4. <i>Totuusvaatimus vaihtelee</i>	60
5.2. MEDIAKENTTÄ – TAISTELUKENTTÄ.....	63
5.2.1. <i>Kilpailu</i>	63
5.2.2. <i>Internet</i>	66
5.2.3. <i>Mediapeli</i>	70
5.3. TARINANKERTOJEN AIKA.....	73
5.3.1. <i>Tarinoiden jano</i>	73
5.3.2. <i>Subjektiiivisuuden uusi nousu</i>	77
5.3.3. <i>Genrerajojen liukuminen</i>	81
5.4. YHTEENVETO.....	83
6. TOTUUS KÄYTÄNNÖSSÄ	87
6.1. VALINNAN VAIKEUS	87
6.1.1. <i>Millainen maailma näytetään?</i>	87
6.1.2. <i>Mitä voi kertoa?</i>	90
6.2. LÄHTEET	92
6.2.1. <i>Ihmisen erehtyväisyys</i>	93
6.2.2. <i>Nimettömät haastateltavat</i>	96
6.3. DRAMATURGIAN VAATIMUKSET	99
6.3.1. <i>Sitaatit</i>	99
6.3.2. <i>Rekonstruktio</i>	102
6.3.3. <i>Kertojan ääni</i>	105

6.3.4. <i>Draaman kaari</i>	108
6.4. YHTEENVETO.....	111
7. TOTUUDEN RATKAISUJA.....	114
7.1. JULKINEN KOODISTO?.....	114
7.2. OPETUKSEN MERKITYS	118
7.3. TOIMITTAJAN OMATUNTO.....	119
7.4. LUOTTAMUS LUKIJAAN.....	121
7.5. YHTEENVETO.....	123
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	124
8.1. JOURNALISMIN JUMALA	124
8.2. KESKUSTELUSTA NORMEJA.....	128
8.3. TODELLISUUSKUVA JA TOIMINTA.....	131
8.4. TURHAN TOTUUDEN DILEMMA	133
8.5. INSPIRAATION LÄHDE	136
LÄHTEET	137
KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT	137
LEHTIARTIKKELIT	140
INTERNET	141
MUUT LÄHTEET	142
LIITE 1: HAASTATELLUT TOIMITTAJAT	143
LIITE 2: KYSYMYSRUNKO	144

”Epätotta on sanoa, että se ei ole, mikä on,
tai että se on, mikä ei ole,
ja vastaavasti totta on sanoa sen olevan, mikä on,
ja sen olevan olematta, mikä ei ole.
Se siis, joka sanoo jonkin olevan tai olevan
olematta, on joko oikeassa tai väärässä.”
Aristoteles (1990, 1011b, 25-30, s. 71)

1. JOHDANTO

1.1. *Sinivihreän auton dilemma*

Toimittaja istuu tietokoneensa ääressä ja kirjoittaa artikkelia reportaasikeikaltaan. ”Tien laidassa seisoo sininen, kiiltelevä BMW 3-sarjan Sedan...” Hän on tarkistanut auton mallin, mutta oliko auto sininen, hän jää miettimään. Vai oliko se ennemminkin vihreä? Muistiinpanot eivät kerro. Toimittaja muistelee, että se oli sininen. Tai sinertävä. Ehkä harmaa? Hän ei ole varma. Mitä tehdä? Kirjoittaako artikkeliin, että auto oli sininen? Jättääkö värin kuvaus pois? Vai alkaa soitella kadulla asuville ihmisille ja kysellä, muistavatko he auton väriä?

Oletetaan, että artikkeli kertoo isosta asiasta, vaikkapa hallitusneuvotteluista. Toimittaja haluaa kertoa autosta kuvatakseen vaurauden ilmapiiriä hallitusneuvottelijoiden ympärillä. Mutta mitä väliä on auton värillä? Tarina ei kerro kyseisestä autosta, eikä värillä ole mitään merkitystä artikkelin laajemman viestin kanssa. Oleellista on auton kalleus. Saako toimittaja siis kirjoittaa juttuun auton värin, vaikka ei olisi siitä varma?

Moni toimittaja vastaisi: Ei saa. Toimittajan tehtävä on kirjoittaa juttuun ainoastaan tarkistettuja faktoja. Moni näin vastanneista toimittajista tosin varmasti tilanteeseen jouduttuaan kirjoittaisi värin juttuun, vaikka ei olisi saanut tarkistettua sitä. Kukaan tuskin tulisi oikaisua vaatimaan.

Mutta melko moni saattaisi myös vastata: Kyllä saa. Ja tuhahtaisi perään: Mitä järkeä on tuhllata aikaa merkityksettömien yksityiskohtien pohtimiseen, kun lopputuloksen kannalta lukijallekin on aivan

sama, mikä auton väri oli? Ja toisaalta, kuka voi todella sanoa, onko auto sininen vai vihreä? Värit ovat tulkintaa, jonkun mielestä sama auto on sinertävän vihreä, toisen mielestä vihertävän sininen. Ja vaikka toimittaja saisikin kirjattua auton värin juttuunsa tarkalleen oikein, jutun kokonaisuus voisi silti olla valheellinen ja autokin voisi toimia instrumenttina jälleen yhden valheellisen stereotypian vahvistamiselle. Kenties kyse oli ainoastaan kalliista autosta kadulla, ja toimittaja poimi sen tahallaan esimerkiksi antaakseen kuvan pröystäilystä.

Pikkuasioita? Tavallaan, ja samalla kuitenkin journalismin ydinkysymys. Millainen on journalismin totuusvaatimus? Ja onko periaatteellisella ja käytännön totuusvaatimuksella eroa?

Lukuisat journalismin oppikirjat ja toimittajat (esim. Hémanus 1990, 14; Huovila 2005, 8, 45; Kovach & Rosenstiel 2001, 12) nimeävät journalismin tehtäväksi kertoa tosiasioita. Tarkistaa, tarkistaa ja tarkistaa. Kuvata todellisuutta oikein, jopa peilin lailla.

Jokainen journalisti on varmasti samaa mieltä siitä, että journalismi on faktaa, ei fiktiota. Mutta miten todellisuutta kuvataan oikein, milloin oikeaan kuvaukseen on päästy, miten määritellään totuus? Sitä ei kovin moni journalismin oppikirja kerro. Totuudesta puhutaan itsestäänselvytenä, sen kummemmin käsitettä aukaisematta. Lähinnä pohdintaa on herättänyt objektiivisuuden käsite.

Miten toimittaja siis ratkaisee tämän jokaisessa jutussa eteen tulevan kysymyksen, jokaisessa virkkeessä pohdittavan dilemman? Miten toimittajat käsittävät omassa työssään totuuden vaatimuksen? Millaisia rajoja he vetävät ja millaisia vapauksia he antavat itselleen suhteessa totuuteen? Tässä on tutkimukseni aihe.

Selvitän teemahaastattelujen avulla, miten suomalaiset kirjoittavat toimittajat kokevat ja määrittelevät totuuden käsitteen ja etsinnän omassa työssään. Samalla pohdin journalismin totuudellisuuden käsitettä laajemmin.

Olen rajannut tutkimukseni koskemaan ns. feature-journalismia. Käyn läpi featuren olemusta tarkemmin luvussa 3., mutta kerron tässä lyhyesti omasta suhteestani feature-journalismiin, sillä se toimi innoittajana valinnalle.

Olen työskennellyt toimittajana reilut kymmenen vuotta: Ensin puolisoista vuotta uutistyyössä *Helsingin Sanomien* Kotimaan toimituksessa, sitten kaksi vuotta *Helsingin Sanomien* Sunnuntai-sivuston toimittajana ja puolisoista vuotta *Ylioppilaslehden* toimitussihteerinä. *Ylioppilaslehdessä* siirryin nykyiseen, neljättä vuotta jatkuvaan toimeeni *Image*-lehden toimituspäällikkönä. Tieni on siis kulkenut päivittäisestä uutisosastosta viikkosivustoon, sieltä kahden viikon välein ilmestyvään julkaisuun ja lopulta kuukausilehteen.

Suunta on ollut suunnitelmallinen, ja osasyys siihen on ollut oma kokemukseni journalistisesta totuudesta. Uutistyyössä itsestäni tuntui, etten koskaan voinut olla varma, olinko kirjoittanut lehteen olennaisen ja toden artikkelin. Kun aamulla sain eteeni minulle entuudestaan tuntemattoman aiheen, illalla juttua luovuttaessani mieltäni jäyi epäily: oliko näkökulmani, valintani, artikkelin kokonaisuus olennainen ja tosi? En ollut varma, vaikka olinkin tarkistanut yksittäiset faktat huolella. Perspektiivi puuttui. Siksi olen siirtynyt journalismin lajiin, jossa minulla on aikaa perehtyä aiheeseeni pitempään kuin yhden tai kahden päivän ajan. Olen näin yrittänyt varmistaa pääsytäni lähemmäs totuutta, tai ainakin sellaista totuutta, jota voin hyvällä omallatunnolla puolustaa arvostelua vastaan.

Mutta: Ei journalismin lajia ilman ongelmia. Mitä syvemmälle olen uponnut feature-kirjoittamisen maailmaan, sitä enemmän olen alkanut arvella, että siinä totuus on koetteilla jopa erityisen paljon. Siksi totuuden ongelman pohtiminen tämän lajityypin kautta tuntuu perustellulta ja uskon, että se antaa hedelmällisiä näkökulmia myös laajempaan keskusteluun journalistisen totuuden olemuksesta.

Käyn tutkimuksessani myös läpi journalismin kentän viimeaikaisia kehityskulkuja, joiden arvelen vaikuttaneen journalismin totuusvaatimukseen tai journalistien kompasteluun totuuden välittämisessä ja joiden vuoksi aihe on mielestäni erityisen ajankohtainen juuri nyt.

1.2. Yhdysvallat suunnannäyttäjänä

Tutkimukseni taustalla vaikuttaa vahvasti Yhdysvaltojen journalistinen keskustelu. Tähän on kaksi syytä.

Ensinnäkin totuuskeskustelu on ollut Yhdysvaltojen tiedotustutkimuksessa huomattavasti mittavampaa kuin Suomessa jo 1920-luvulta lähtien. Keskustelu jatkuu juuri nyt erityisen vireänä, sillä Yhdysvalloissa on paljastunut useita, maailmanlaajuisesti huomioituja tapauksia, joissa laatulehtien toimittajat tai niin sanotun nonfiktio-kirjallisuuden kirjoittajat ovat laistaneet totuudesta. Nämä tapaukset ja niitä seurannut amerikkalainen keskustelu ovat näyttäneet vahvasti suuntaa keskustelulle ja asenteiden muutokselle Suomessakin.

Toinen syy on tutkimukseni rajaus feature-journalismiin. Yhdysvallat on tämän anglosaksiseen perinteeseen vahvasti kytkeytyvän journalismin genren synnyinmaa ja yhä lajityypin ydinalue. Suomalaisten feature-kirjoittajien melko harvalukuinen joukko seuraa amerikkalaisia lehtiä, toimittajia ja journalistista keskustelua tarkkaan ja ottaa sieltä esimerkkiä omalle työlleen ja ajatuksilleen, usein suoraan juttutyyppejä, -aiheita ja kirjoitustapoja kopioiden. Lehdet kuten *The Atlantic Monthly*, *The New Yorker*, *New York Magazine* ja *The Vanity Fair* kuluvat suomalaisten toimittajien käsissä. Toisaalta useissa viime vuosien amerikkalaisissa journalismiskandaaleissa on ollut kyse nimenomaan feature-artikkeleista, mikä tietysti lisää tapausten olennaisuutta omassa tutkimuksessani.

Täten siis selittyy tutkimukseni ajoittain huomattavakin nojautuminen amerikkalaiseen tutkimukseen, kirjallisuuteen ja perinteeseen. Kirjallisuuden lisäksi käytän lähteinä tätä tutkimusta varten Yhdysvalloissa tekemiäni, neljän kokoneen ja arvostetun amerikkalaisen feature-kirjoittajan ja journalismin opettajan haastatteluja. Esittelen heidät tässä lyhyesti.

David Blum oli haastattelun tekoaikaan *The Village Voice* -lehden päätoimittaja. Hän on työskennellyt toimittajana *The Wall Street Journalissa* ja editorina *New York* ja *Esquire* -lehdissä sekä avustanut *The New York Times Magazinea* säännöllisesti. Hän on kirjoittanut kaksi nonfiktio-kirjaa.

Roy Peter Clark on floridalaisen toimittajakoulun Poynter-instituutin vararehtori. Clark on tehnyt pitkän uran toimittajana ja häntä pidetään yhtenä Yhdysvaltojen vaikutusvaltaisimmista kirjoittamisen opettajista. Hän on kirjoittanut tai toimittanut 14 kirjaa journalismista, joista tuorein on *Writing Tools. 50 Essential Strategies for Every Writer* (2006 a).

Samuel G. Freedman on *The New York Timesin* kolumnisti ja opettaa journalismia Columbian yliopistossa. Aiemmin hän on työskennellyt muun muassa *The New York Timesin* toimittajana. Hän on julkaissut kuusi nonfiktio-kirjaa ja julkaissut journalismin oppikirjan *Letters to a Young Journalist* (2006).

Marc Lacey työskentelee *The New York Timesin* Meksikon toimistossa lehden Meksikon, Keski-Amerikan ja Karibian kirjeenvaihtajana. Aiemmin hän on työskennellyt *The New York Timesin* Itä- ja Keski-Afrikan toimiston esimiehenä sekä lehden Washingtonin kirjeenvaihtajana. Hän kirjoittaa paitsi lehden uutissivuille myös *The New York Times Magazineen* ja on työskennellyt aiemmin kymmenen vuotta *Los Angeles Timesissa*.

Tein noin tunnin mittaiset haastattelut marraskuussa 2006 Yhdysvalloissa Bostonissa Harvardin yliopiston yhteydessä toimivan Nieman-instituutin vuosittaisessa konferenssissa Nieman Conference on Narrative Journalism. Konferenssissa keskustellaan kolmen päivän ajan narratiivisesta eli kertovasta journalismista (ks. luku 3.). Kaikki haastateltavani pitivät konferenssissa esityksen. Tämä oli yksi kriteerini haastateltavia valitessani, sillä halusin heidän olevan paitsi kokeneita oman alansa asiantuntijoita myös amerikkalaisen toimittajayhteisön mielipidevaikuttajia, jotta heidän ajattelunsa voi arvioida heijastavan tuon yhteisön ajatuksia laajemminkin. Katsoin heidän asemansa kyseisen konferenssin puhujina yhdistettynä heidän omaan työhistoriaansa osoittavan, että he sellaisia ovat. Lisätietoja heistä voi lukea esimerkiksi Nieman-instituutin verkkosivuilta (ks. Lähteet). Olen kääntänyt vastaukset englannista suomeksi. Litteroituna englanninkielistä haastatteluaineistoa kertyi 22 liuskaa.

Olen käyttänyt työssäni lähteenä myös Clarkin ja Freedmanin kirjoittamia kirjoja sekä haastateltavien ehdottamia muita lähteitä.

1.3. Totuus – journalismin kohtalonkysymys

Tämän hetken journalismin suurimmat haasteet ja muutokset voi kiteyttää yhteen sanaan: kilpailu. Kilpailua on journalismissa toki ollut aina, mutta 2000-luvulla voi perustellusti sanoa sen edenneen jälleen uudelle tasolle.

Suuri muutos on syntynyt internetissä ja internetin ansiosta. Tämä maailmanlaajuinen tietoverkko on tuonut mukanaan jatkuvan ja ennen näkemättömän massiivisen, 24 tuntia vuorokaudessa elävän ilmaisen tietovirran, joka kilpailee suoraan perinteisten journalististen tiedonvälittäjien – sanoma- ja aikakauslehtien sekä radio- ja televisiokanavien uutis- ja ajankohtaislähetysten – kanssa. Internetissä kuka tahansa voi julistautua journalistiksi, ja julistautuukin. Asiassa voi nähdä kaksi puolta.

”Kun internet on kehittynyt, kuka tahansa voi väittää olevansa journalisti perustamalla oman blogin”, Samuel G. Freedman sanoo. ”Hyvä puoli siinä on journalismin demokratisoituminen, huono puoli se, että voit väittää olevasi toimittaja ilman minkäänlaista epävirallista tai virallista koulutusta.”

(Freedman 2006 c.)

Koskaan ennen uutisia eivät ole tuottaneet yhtä paljon tahoja, jotka toimivat journalismin ulkopuolella. Suuri osa näistä tahoista on yrityksiä. Tämän uuden taloudellisen järjestelmän merkitys voi osoittautua valtavaksi: riippumattomien journalismi-instituutioiden tuottamat uutiset korvautuvat perustaltaan ei-journalististen tuottajien omaa etua ajavilla kaupallisilla tiedotteilla, jotka esittävät itsensä uutisina.

(Kovach & Rosenstiel 2001, 13.)

Kun siis internet täyttyy yritysten, yhteisöjen ja yksittäisten ihmisten tuottamista tiedoista, jotka usein lainaavat muotonsa perinteiseltä journalismilta ja jotka niiden tekijät mielellään myös esittävät journalismina, perinteisillä tiedotusvälineillä ei ole enää tiedonvälityksen monopolia. Liki kaikki uutistapahtumat päätyvät internetiin yhtä nopeasti tai nopeammin kuin tiedotusvälineiden välittämänä ja yleisö voi helposti ja nopeasti etsiä itseään kiinnostavan tiedon verkosta ilmaiseksi.

Toisaalta perinteiset journalistiset instituutiot kilpailevat myös keskenään. Tästä on merkinä Suomessakin välineiden omistuksen keskittyminen (ks. esim. Nieminen & Pantti 2004, 82-83). Lisäksi viestintä kansainvälistyy (esim. Salminen 1998, 24). Kielitaitoiset, matkustelevat ihmiset lukevat myös ulkomaisia lehtiä ja seuraavat kansainvälisiä uutiskanavia. Ulkomaiset suuret mediajätit tuovat Suomenkin markkinoille omia lehtikonseptejaan. Sähköiset välineet taas ovat lisääntyneet esimerkiksi digitaalisten televisiokanavien ja internetradioiden myötä.

Journalismin kehittyessä 1920- ja 1930-luvuilla ihmiset elivät käytännössä eristettyinä muusta maailmasta. Sanomalehti yhdisti heidät muuhun maailmaan, ja siksi he olivat valmiita maksamaan sen tarjoamasta tiedosta. Tänä päivänä tilanne on liki päinvastainen: tietovirta tunkee ihmisten luo lukuisista lähteistä kaduilla ja kotona, ilmaiseksi ja usein kutsumatta. Tiedosta tulee hyökkäävää. (Franklin 1987, 10.) Tavallisen ihmisen on siis enemmän torjuttava tietotulvaa kuin hakeuduttava sen luo.

Tiedotusvälineet ovatkin valintojen edessä: Miten kilpailla internetistä tulvivaa ilmaista tietovirtaa vastaan? Miten houkutella lukijat, kuulijat ja katsojat yhä maksamaan tiedotusvälineiden materiaalista? Mikä erottaa niiden tarjoaman tiedon muiden tarjoamasta tiedosta?

Nähdäkseni journalismilla on pohjimmiltaan vain kaksi valttia ja eroa verrattuna muuhun tarjolla olevaan tietoon.

Ensimmäinen on totuus. Journalismi lupaa tarjota yleisölle tarkistettua ja tutkittua, *totta*, tietoa, jonka tehtävä ei ole ensisijaisesti palvella instituution omaa etua vaan pyrkiä välittämään yleisölle todellisuutta vastaavaa tietoa. Yleisö maksaa tästä työstä ja lupauksesta, sillä tätä lupausta ei valtaosa internetin sisällöstä anna.

”Internetissä lukija ei koskaan tiedä, kuka kirjoittaa. Se voi olla mitä tahansa. Se voi olla satiiria. Kirjoittaja ei ehkä ole koskaan ole käynyt paikassa, josta kirjoittaa, hän voi keksiä kaiken. Joten sinun täytyy tutkia sivustoa ja tietää jotain siitä. [...] Jos taas tieto julkaistaan *The New York Timesissa*, tiedät, että *New York Times* seisoo tiedon takana. Kirjoituksessa voi olla silti virheitä, mutta *The New York Times* puuttuu niihin ja oikaisee ne. Joku on vastuussa tiedosta.” (Lacey 2006.)

Jos journalismi päättäisi luopua tästä tehtävästään tarjota tarkistettua tietoa ja kiistää tämän perusoletuksensa merkityksen tai olemassaolon, mitä se silloin myisi? Faktalta näyttävää fiktiota? Fiktiolla koristeltua faktaa? Kumpaakin lajityyppiä ovat kirjakauppojen hyllyt pullollaan, joten valinta ei kuulosta kovin järkevältä edes kaupallisesta näkökulmasta, saati sitten journalismin etiikan kannalta.

Toinen kilpailukeino tietotulvaa vastaan on ymmärrettävyys. Journalismi voi tarjota lukijalle/katsojalle entistä älykkäämmän, viihdyttävämmän, vangitsevamman ja enemmän taustoja ja asiayhteyksiä selvittelevän luku- tai katselukokemuksen kuin mitä internet tarjoaa. Se voi auttaa lukijaa ymmärtämään tiedon merkityksen aivan toisin kuin internet. Tähän vaatimukseen vastaa feature-kirjoittaminen. Franklin (1987, 10) arvioi, ettei ole lainkaan sattumaa, että kirjallisen journalismin elementit ovat lisääntyneet journalismissa samaan aikaan kun tietotulva on kasvanut.

Suomalainen journalismi kokonaisuudessaan ei silti ole suinkaan rynnännyt tarjoamaan yleisölle entistä syvällisempiä tai perusteellisempia juttuja. Päinvastoin. 1990-luvulla sekä sähköisten välineiden että sanomalehtien jutuista tuli aiempaa lyhyempiä; pitkiä, yli 5000 merkin juttuja tehtiin sanomalehdissä vuosituhanteen vaihteessa aiempaa vähemmän (Huovila 2005, 57-58). On siis pyritty kilpailemaan tietotulvaa vastaan tarjoamalla omat uutiset entistä nopeammin omaksuttavassa muodossa, siis lyhyempinä juttuina, ja yhtä nopeassa tahdissa kuin internetin muutkin sivustot esimerkiksi tiedotusvälineen omien verkkosivujen kautta tai jatkuvien uutiskanavien välityksellä.

Toisinkin voisi ajatella.

”Kun lukija poimii näinä päivinä sanomalehden käsiinsä, hän on jo kuullut uutiset radiosta ja nähnyt ne televisiossa ja internetissä. Aamun lehden uutiset ovat 12–24 tuntia myöhässä toisin kuin kymmeniä vuosia sitten. Joten se, mitä sanomalehdet voivat tuoda ihmisille nyt, on kertomuksia kulissien takaa, tunteen siitä, millaisia asiat todella ovat. Se (feature-journalismi) voi pelastaa sanomalehdet. [...] Tällainen kirjoittaminen, eikä vain kirjoittamisen tyyli, vaan se, mitä se edustaa: että annetaan laajempi perspektiivi tapahtumiin, väriä ja tietoa kulissien takaa, autetaan ihmisiä ymmärtämään tarina uutisen takana.” (Lacey 2006.)

Journalismin on siis onnistuttava tehtävässään välittää todellisuutta vastaavaa, ymmärrettävää tietoa ja erottauduttava muusta, ilmaiseksi saatavilla olevasta materiaalista tai se saattaa menettää yleisönsä. Journalismin kannalta lohdullista on, että kohdatessaan yhä suuremman tietovirran ihmiset tarvitsevat enemmän – eivät vähemmän – tunnistettavia lähteitä, jotka ovat omistautuneet tiedon todentamiseen, valikoimiseen ja suhteuttamiseen (Kovach & Rosenstiel 2001, 48).

Onko tämä siis itsestään selvää, ja jos on, mitä tutkimista koko kysymyksessä on?

Paljonkin. Kuten edellisessä luvussa viittasin, viime vuosina etenkin maailmalla, mutta myös Suomessa, on paljastunut tapauksia, joissa tiedotusvälineet ovat epäonnistuneet juuri tässä tehtävässään ja tarjoilleet lukijoilleen fiktiota faktana (ks. luku 3.3.). Toimittajayhteisö on tuominnut nämä tapaukset (esim. Freedman 2006 a, 17-18, 125-126; Clark [2002] 2004), mutta silti niitä nousee esiin yhä uusia.

Olen itse huomannut kollegoiden kanssa keskustellessani, etteivät käytännöt ja perusoletukset totuuden suhteen ole suinkaan kaikkien mielissä samat. Julkilausutusti journalistiyhteisö on liki yksimielinen journalismin perustehtävästä, totuuden välittämisestä, mutta käytännössä rajat ja mielipiteet horjuvat.

Myös yleisö on huomannut tämän. Yhdysvalloissa Pew Research Centerin (2005) kyselyyn vuonna 2004 vastanneista vajaa puolet sanoi, että he uskoivat ”vain osan tai eivät mitään”, mitä heidän paikallisessa sanomalehdessään kerrotaan. Vuonna 1983 näin vastanneita oli vain 16 prosenttia.

Oletukseni mukaan totuuden rajojen hämärtyminen ja paljastuneet suoranaiset huijaukset eivät ole epäonnisia sattumia, vaan yhteiskunnan taloudellisten ja henkisten kehityskulkujen vaikutusta. Käsittelen näitä ajatuksia työssäni.

2. JOURNALISTINEN TOTUUS

2.1. Totuus – journalistin tärkein arvo

Totuudellisuus mainitaan yleensä aina journalismin määritelmässä.

Amerikkalainen lehtimies ja filosofi Walter Lippmann totesi jo modernin lehdistön alkutaipaleella vuonna 1922: ”Ja käytännössä kaikkialla oletetaan, että lehdistön tulisi tehdä se, minkä primitiivinen demokratia kuvitteli jokaisen ihmisen kykenevän tekemään itse: että se joka päivä ja kahdesti päivässä esittää meille toden kuvan kaikesta ulkomaailmasta, mistä olemme kiinnostuneita.” Ja jatkaa: ”Me oletamme sanomalehden tarjoilevan meille totuuden, on totuus sitten miten epätuottava tahansa.” (Lippmann [1922] 1965, 203.)

Suomalaisten toimittajien eettinen säännöstö *Journalistin ohjeet* (2005) toteaa:

”8. Journalistin on pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen.”

”11. Yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta.”

Tapani Huovila (2005, 8) kirjoittaa: ”Tietoa etsiessään ja välittäessään tiedotusväline on vastuussa julkaisemiensa tietojen ja mielipiteiden totuudenmukaisuudesta ja virheettömyydestä.” Huovila siteeraa myös Suomen sanomalehtimiesten liiton Toimittajan huoneentaulua: ”Totuuden ja oikeudenmukaisuuden kunnioittaminen on tärkein velvollisuutesi.” (Emt. 45.)

Esko Salminen (1998, 18) kiteyttää: ”Hyvällä journalistilla pitää olla kyky antaa todellisuudelle kasvot, asioille niiden oikea nimi.”

Kovach ja Rosenstiel (2001) tutkivat amerikkalaisten toimittajien arvoja suurimittaisella haastattelututkimuksella. Vastausten perusteella he määrittelevät journalismin ensimmäinen tehtävän seuraavasti: ”Journalismin tarkoitus on tarjota ihmisille tietoa, jota he tarvitsevat ollakseen vapaita ja itsenäisiä toimijoita.” (Emt. 17.)

Jotta journalismi toteuttaisi tämän päämäärän, sen tulee täyttää seuraavat vaatimukset:

1. Journalismin ensimmäinen velvollisuus on olla totuudellista.
2. Journalismin on oltava ensisijaisesti uskollista kansalaisille.
3. Journalismin ydin on todentamisen periaate.
4. Journalismin harjoittajien täytyy säilyttää itsenäisyys suhteessa niihin, joista he kertovat.
5. Journalismin täytyy toimia itsenäisenä vallan tarkkailijana.
6. Journalismin täytyy tarjota foorumi julkiselle arvostelulle ja asioista sopimiselle.
7. Journalismin täytyy ponnistella tehdäkseen tärkeästä kiinnostavaa ja olennaista.
8. Journalismin täytyy tehdä uutisista ymmärrettäviä ja suhteutettuja.
9. Journalismin tekijöiden täytyy saada käyttää omaatuntoaan.

(Kovach & Rosenstiel 2001, 12-13.)

Amerikkalaisten toimittajien mielestä siis journalismin ensimmäinen tehtävä on olla *totta*. 100 prosenttia tutkituista amerikkalaistoimittajista nimesi erittäin tärkeäksi journalistiseksi arvoksi sen, että faktat ovat oikein. Kolmas tehtävä liittyy keinoihin totuuden vaatimuksen täyttämiseksi: tiedot täytyy verifioida eli *todentaa* (Kovach & Rosenstiel 2001, 37). Nähdäkseni kuitenkin kaikki edellä mainitut yhdeksän kohtaa liittyvät totuuden välittämiseen: loput kohdat liittyvät sellaisten olojen luomiseen, joissa journalistin on mahdollista kertoa totuus ja joissa totuuden on mahdollista päästä esiin.

Mutta mitä on tämä totuus, josta toimittajat niin kovasti puhuvat ja jonka he nimeävät ensimmäiseksi päämääräkseen? Miten se määritellään?

Siihen vastaa journalismin oppikirjoista ja toimittajista vain harva. Kuten Kovach ja Rosenstiel huomauttavat, journalistit eivät ole loppujen lopuksi koskaan itse ole olleet kovin innostuneita määrittelemään tarkemmin tämän usein mainitsemansa käsitteen olemusta. Kovachin ja Rosenstielin mukaan tämä on seurausta siitä, että toimittajan työ on luonteeltaan käytännöllistä ja reaktiivista. Journalismin perusteisiin pureutuvaa ja esimerkiksi totuuden käsitettä pohjamutia myöten pohtivaa kirjallisuutta ei ole paljon, ja sekin vähä mitä on, on jäänyt toimittajilta lukematta. (Kovach & Rosenstiel 2001, 41.)

Kovachin ja Rosenstielin näkemykseen on helppo yhtyä. Tätä työtä tehdessäni olen huomannut, että kun toimittajilta kysyy totuudesta, kohtaa kahtalaisen reaktion. Osa toimittajista kieltää täysin, että asiassa on mitään määriteltävää. He pitävät itsestään selvänä, että toimittaja voi kaivaa ammattitaitonsa ja -käytäntöjensä avulla esiin totuuden ja välittää sen muille, ja pitävät asian pohtimista sen enempää akateemisena humpuukina. Toinen osa toimittajista taas tyrmää täysin ajatuksen, että asiaan olisi koskaan saatavissa mitään selvyyttä. He kieltävät minkäänlaisen yleisen, objektiivisen totuuden olemassaolon ja pitävät asian pohtimista toivottomana suona, jossa ainoa järkevä lähdemateriaali on filosofien tuottama tietoteoreettinen keskustelu, ei tiedotustutkimuksen maailma.

Itse en usko yhdenkään toimittajan todellisuudessa ajattelevan näin ehdottomasti totuuden välittämisestä suuntaan tai toiseen. Arvelen näiden mielipiteiden kumpuavan ennemmin reaktiona ajatukseen asian pohtimisesta tieteellisesti kuin varsinaisesti loppuun saakka ajateltuihin journalistisiin näkökulmiin. Ammatilogiikka tuntuu päättelevän, että käytännön työssä totuuden välittämiseen liittyvät ongelmat voidaan hallita tarpeeksi hyvin, jotta journalismin voi sanoa toimivan arkipäivässä. Sen sijaan jos totuuden olemusta aletaan pohtia analyttisesti pyrkien johonkin aukottomaan ajatusrakennelmaan, edessä on looginen umpikuja ja kenties koko journalismin aatteellisen perustan romuttuminen. Journalistinen totuus siis toimisi käytännössä, mutta ei teoriassa.

Viestinnän tutkimuksessa totuus-sanan määritelmälliset ongelmat on usein väistetty puhumalla muista, totuutta sivuavista arvoista tai käytännöistä. Todetaan, että journalismi määritelmällisesti pohjaa *faktoihin* eli tosiasioihin (esim. Hémanus 1990, 14). Puhutaan journalismin *objektiivisuudesta* (esim. Hémanus & Tervonen 1980) eli puolueettomuudesta. Korostetaan tarkkuutta. Perustellusti voi kuitenkin sanoa, että faktuaalisuus, objektiivisuus tai tarkkuus eivät ole suinkaan sama asia kuin totuus. Käsittelen näitä käsitteitä laajemmin seuraavissa luvuissa.

Koska toimittajat eivät ole osoittautuneet kovin innokkaiksi purkamaan totuuskäsitteen sisältöä tiedotustutkimuksen piirissä, lähdän purkamaan käsitettä seuraavissa luvuissa tietoteorian käsitysten ja journalismin historiallisen kehityksen kautta. Tämän luvun lopuksi keskustelen siitä, millaisia totuusmääritelmiä journalismissa on viime vuosina esitelty.

2.2. Totuuden lajeja

2.2.1. Filosofian totuudet

”Totuus on sana, jolla viitataan usein väitteen tai käsityksen ja todellisuuden vastaavuuteen. Totuus-käsitteen ongelma kuuluu muun muassa filosofian alaan. Totuusteoriat ovat filosofisia teorioita totuuden käsitteen tai sanan ’totuus’ luonteesta.” (Wikipedia a, 11.6.2007.)

Filosofit ovat pohtineet totuuden ongelmaa jo antiikin ajoista, kuten tämän työn alussa lainaamani Aristoteleen (1990, 71) sitaatti osoittaa. Tämän tutkimuksen tarpeita varten riittää, että esittelen seuraavaksi lyhyesti muutamia totuusteorioita ja määritelmiä, joista journalistit ovat aikojen saatossa hakeneet apua oman journalistisen totuutensa määrittelyyn, ja pohdin niiden sovellusta journalismissa.

Aristoteles muotoili *vastaavuusteorian eli korrespondenssiteorian*. Sen mukaan väite on tosi, jos sitä vastaava tosiasia on olemassa. Toisin sanoen väite on tosi, kun se vastaa todellisuutta. (Niiniluoto 1999, 108.)

Korrespondenssiteoriaa on arvosteltu useista lähtökohdista. On esitetty, että väitteen suhde todellisuuteen on aina tulkinnallinen, sillä jotta lukija tai kuulija voi arvioida väitteen totuusarvoa, hänellä tulee olla jokin käsitys todellisuudesta, johon väite viittaa. Voimme palata johdannossa esittämäni esimerkkiin auton väristä. Jos toimittaja kirjoittaa väitteen, ”auto on vihreä”, lukijan täytyy tietää, mikä on auto ja miltä näyttää vihreä. Lisäksi hänellä on itsellään käsitys auton prototyypistä ja vihreän sävystä (semioottisessa analyysissä ”merkitty”, johon ”merkitsijä”, sana, viittaa, ks. esim. Fiske 1993, 66) ja nämä käsitykset voivat olla jokaisella ihmisellä erilaiset. Teorian tulkinnallisuus, todellisuuteen vertaamisen vaatimus ja kysymys siitä, onko edes olemassa jotakin meille kaikille yhteistä objektiivista todellisuutta, johon verrata väitettä, tai onko olemassa mitään mahdollisuutta havainnoida todellisuutta puhtaasti, ilman kielen vääristävästä vaikutuksesta, ovat puhuttaneet filosofeja tuhansia vuosia.

Journalistit ovat kuitenkin ammentaneet tästä melko lailla arkipäiväisestä totuusajatuksesta työssään: toimittajan tehtävä on kuvata todellisuutta niin hyvin kuin mahdollista. Kuneliuksen mukaan

journalistien oma käsitys työstään heijastelee tällaista *realistista tietoteoriaa*, jonka mukaan tiedon kohteena on todellisuus, joka on olemassa riippumatta tiedon subjektista. Tapahtumat todellisuudessa ovat ensin, ja sitten journalismi raportoi ne. (Kunelius 2003, 21.)

Journalistisen työn luonteeseen sopii myös korrespondenssiteoreetikkojen ajatus, jonka mukaan on erotettava toisistaan totuuden *määritelmä*, joka kertoo, mitä väitteen totuudella tarkoitetaan, sekä totuuden *kriteerit*, jotka ovat väitteiden piirteitä, jotka huomattessamme voimme perustellusti pitää jotakin väitettä totena. (Niiniluoto 1999, 110, 262.) Tämän ajatuksen voi katsoa sopivan journalistien erotteluun totuuden teoriasta ja käytännöstä. Teoria eli totuuden määritelmä on jäänyt journalistisissa pohdinnoissa vähemmälle, mutta totuuden kriteereitä eli käytäntöä on pyritty määrittelemään tarkastikin (esim. Kovach & Rosenstiel 2001, 70-94). Yleisölle pyritään välittämään journalististen väitteiden piirteet, joiden kautta yleisö voi arvioida väitteen totuusarvoa (ks. luku 7.1.).

Pragmatististen totuusteorioiden eli totuuden *menestyksellisyysteorioiden* mukaan totuus merkitsee samaa kuin toimivuus tai menestyksellisyys (Niiniluoto 1999, 11). Käsitteet päteväytyvät tosiksi tai epätosiksi sen perusteella, kuinka hyödyllisiksi ne osoittautuvat tutkimuksessa ja käytännön toiminnassa. Myös tämä käytännöllinen näkökulma on saanut kannatusta journalismin määrittelyissä: journalistisen väitteen totuuden tulee olla hyödyllinen (Huovila 2005, 10) tai sellainen, että yleisö voi toimia omassa elämässään tämän väitteen pohjalta (Lippmann ([1922] 1965, 226; Kovach & Rosenstiel 2001, 17).

Totuuden *yhteensopivuusteorioiden (koherenssiteoriat)* mukaan taas jokin väite on tosi, jos se sopii yhteen muiden väitteiden (totuuksien) kanssa (Niiniluoto 1999, 110). Tällöin väitteen totuudellisuutta ei verrata korrespondenssiteorian tapaan väitteistä riippumattomaan todellisuuteen vaan muihin väitteisiin. Tätä teoriaa voi arvostella esimerkiksi siksi, että on mahdollista luoda uskomusjärjestelmä, jotka on sisäisesti koherentti, mutta kuitenkin harhainen, ei tosi. Esimerkiksi unen maailma voi olla tällainen. Journalismissa koherenssilla on usein tarkoitettu väitteiden yleistä ymmärrettävyyttä ja loogisuutta, ei niinkään orjallista yhteensopivuutta muiden väitteiden kanssa (esim. Fuller 1997, 194; Kovach & Rosenstiel 2001, 43; Franklin 1987, 10).

Entä hakeeko toimittaja koherenssia, kun hän tarkistaa samaa tietoa useista eri lähteistä ja nostaa totuuden takeeksi sen, että eri lähteet ovat väitteestä samaa mieltä? Tai kun hän tarkistaa eri tietojen yhteensopivuutta keskenään ja nostaa totuuden takeeksi sen, että eri väitteet eivät ole keskenään ristiriidassa? Kyllä ja ei. Toimittaja hakee kyllä tukea väitteen totuudellisuudelle siitä, että väitteeseen ei liity ristiriitoja. Mutta: Ristiriidattomuus on *edellytys* väitteen totuudelle, ei *todiste* siitä.

Pohjimmiltaan toimittaja kuitenkin etsii nähdäkseni yhä väitteen korrespondenssia: jos viisi lähdettä sanoo, että asia on tietyllä tavalla, tai jos jokin syy-seuraussuhde näyttää sopivan ongelmitta yhteen, toimittajan mielestä väite voi silti olla epätosi. Väitteen totuuden tae ei siis ole ainoastaan se, että se sopii yhteen muiden väitteiden kanssa, vaan tarkistamalla muita väitteitä toimittaja yrittää yhä varmistaa, että väite osuu yksiin todellisuuden kanssa.

Toimittajien hyvin tuntemaan usean lähteen säännön voi silti katsoa lähenevän ytimeltään *totuusrelativistisen konsensusteorian* mukaista ajatusta, jonka mukaan tosi on väite, jonka totuusarvosta on yhteisesti sovittu. Näin totuus olisi yhteisön päättämä asia. (Wikipedia a.)

Konsensusteoria on taustalla tieteenfilosofian ajatuksessa, jossa totuus määritellään ideaaliksi rajaksi, johon päättymätön tutkimus tai vääristymätön viestintä lopulta johtaisi tieteellisen yhteisön. Niiniluoto huomauttaa kuitenkin, että esimerkiksi Peircen mukaan tällöinkin totta on objektiivinen todellisuus, ei vain se, mitä yhteisö sanoo, mutta yhteisön käsitykset ohjautuvat pikkuhiljaa kohti tuota objektiivista todellisuutta (Niiniluoto 1999, 111-112.) Yhteisö voi siis olla ensin väärässä, mutta väärä tieto korjaantuu vääjäämättä: Ajatellaan vaikka keskiajan käsitystä siitä, että aurinko kiertää maata.

Journalistit ovat myös ajoittain ottaneet vastaan *sosiaalisen konstruktivismin* ajatuksen, jonka mukaan totuus rakennetaan sosiaalisissa prosesseissa ja se edustaa valtataistelua sosiaalisessa yhteisössä (Wikipedia a). Puhdasoppinen sosiaalinen konstruktivisti ajattelee, että minkäänlaista yhteistä ja puhujasta riippumatonta todellisuutta ei ole olemassa. Journalismin maailmaan sijoitettuna tämä näkökulma on muokkautunut ajatukseksi, että toimittajan on oltava tietoinen erilaisten väitteiden liittymisestä yhteiskunnan valtasuhteisiin ja paljastettava nämä ”väärit” tai vallan vääristämät totuudet. Tällöin journalisti kuitenkin olettaa, että on olemassa jokin ”oikeampi” totuus, jota hän tavoittelee tiedostamalla yhteiskunnan valtasuhteet, eikä hän siis ole täysin puhdasoppinen sosiaalinen konstruktivisti.

Korrespondenssiteoria siis etsii väitteen totuudellisuutta vertaamalla väitettä todellisuuteen, pragmatismi vertaamalla väitettä sen toimivuuteen, koherenssi vertaamalla väitettä toisiin väitteisiin. Konsensusteoria pyrkii yksimielisyyteen väitteen totuudesta. Sosiaalinen konstruktivismi ei usko että totuutta on olemassakaan, mutta tutkii rakenteita, joilla tuotamme käsityksiä totuudesta.

Koherenssiteoriaa, konsensusteoriaa ja sosiaalista konstruktivismia voi pitää yhteisöllisinä totuusteorioina. Niihin kaikkiin sisältyy ajatus, että totuus löytyy (tai peittyi) kollektiivisena toimintana. Totuuden takeeksi nousee useiden eri puhujien tai väitteiden samanmielisyys.

Naiivi relativismi sen sijaan ei vertaa väitteen totuutta todellisuuteen tai yhteisön ajatukseen vaan esimerkiksi siihen, uskooko sanoja väitteen olevan totta. Tällöin ei olisi olemassa yhteistä totuutta vaan totuus olisi täysin subjektiivinen. Tällainen totuusmäärittelmä on saanut jalansijaa nykypäivän monikulttuurisessa ja yhä enemmän subjektiivisuutta painottavassa yhteiskunnassa (ks. luku 5.3.2.), mutta journalismissa etsitään yhä vahvasti yleistä totuutta.

2.2.2. Modernin ja postmodernin taistelu

Toimittajayhteisö on nähnyt journalistisen totuuden olemuksen hyvin eri tavalla eri aikoina. Tämä kamppailu kytkeytyy laajempiin kulttuurisiin murroksiin. Roy Peter Clark huomauttaa, että suurin ja tärkein kysymys totuuden määrittelyssä on se, missä määrin määrittelijä syleilee postmodernia maailmankuvaa. ”Monet journalismin vakiintuneista totuudenkerronnan standardeista ovat modernistista, eivät postmodernistisia. Ne on luotu aikana, jolloin purismin ja objektiivisuuden ihanteet olivat voimissaan.” (Clark 2006 b.)

Nykyisenkaltainen joukkotiedotus on syntynyt 1800-luvulla ja on siten modernismin lapsi. Modernismi korosti 1700-luvulla alkaneen valistuksen ajan vaikutuksesta tiedon, järjen ja sivistyksen, tieteen sekä yksilönvapauden merkitystä. Tähän ajatusmalliin sopi käsitys totuudesta, joka kuvaa tieteellisesti havainnoitavissa olevaa, kaikille samaa todellisuutta. Valistuksen hengessä tiedotusvälineiden kuului välittää tämä yleispätevä tieto ja totuus yleisölle sitä opettaakseen ja sivistääkseen.

Toimittajat viittaavatkin usein työssään tieteelliseen ajatteluun ja katsovat havainnointinsa ja väitteidensä totuusarvon perustuvan samalle metodille kuin empiirisen tieteen. (Esim. Mencher 1987, 14; Lippmann [1920] 1995, 74; Franklin 1987, 12.) Empirismi on tietoteoreettinen käsitys, jonka mukaan tieto perustuu kokemukseen, ei ihmisen sisäsyntyiseen tietoon tai järkeilyyn. Tietoa on saatavissa aistihavainnoilla ja kokemusperäisellä tutkimuksella. Ajatusmallin vastakohta on rationalismi, joka uskoo, että tietoa on saatavissa järkeilemällä. (Niiniluoto 1999, 39-42, 140.)

1900-luvun jälkipuoliskolla modernismia seurasi postmodernismi. Se hyökkää yksioikoisen maailmanlaajuisia arvoja vastaan ja kannustaa hajotettuihin ja moninaiisiin näkökulmiin (Wikipedia b, 11.6.2007). Tämän työn aiheena olevaa totuuskeskustelua kuvaamaan sopiikin Wikipedia-sanakirjan kiteytys: ”Siinä missä modernismi kysyy ’Mitä tapahtuu todella?’ kysyy postmodernismi ’Mitä tapahtuu todelle?’” Postmoderni totuusajatus lähtee siitä, että kaikki on aina suhteellista, eikä yleistä, objektiivista ja kaikille samaa, havaitsijasta riippumatonta todellisuutta ole edes olemassa. On vain erilaisia näkökulmia.

Tässä mielessä oman tutkimukseni aatteellisen lähtökohdan voisi ajatella olevan postmodernin, sillä pohdin totuuden monia puolia enkä lähde siitä, että meillä kaikilla on sama ajatus totuudesta. Toisaalta jo johdannossa esittämäni ajatus journalismin jatkuvasta tehtävästä kuvata todellisuutta mahdollisimman oikein on täysin moderni ajatus, sillä se lähtee oletuksesta, että on olemassa jokin yleinen todellisuus, jota pystytään kuvaamaan, vaikkakin joskus paremmin, joskus huonommin. Keskustelen siis tässä työssäni ennemminkin siitä, miten erilaisia näkökulmia meillä on totuuden ajatukseen ja sen määritelmään, kuin siitä, miten erilaisia totuuksia ja todellisuuksia ylipäänsä on.

Journalistit ovat harvoin lähestyneet totuutta aivan puhtaasta postmodernista näkökulmasta, mutta journalismin opiskelussa ovat kuitenkin korostuneet postmodernin henkeen kuuluvat strukturalistiset teorit. (Ks. esim. Tampereen tiedotusopin laitoksen pitkäaikainen pääsykoekirja sekä yhä vuonna 2007 tutkintovaatimukseen kuuluva John Fiskin teos *Merkitysten kieli* (1992, 150-177)). Strukturalismi katsoo merkitysten olevan sosiaalisesti tai kulttuurisesti rakennettuja ja tutkii sitä, kuinka tietoa tuotetaan ja miten ihmiset tekevät maailmaa ymmärrettäväksi, ei sitä, millainen maailma on. Oman tutkimukseni voisi siis tässä mielessä määrittää strukturalistiseksi. Strukturalismi ei usko, että on olemassa lopullista ja kaikille yhteistä totuutta maailmasta.

Lienee kuitenkin selvää, että ammattiaan harjoittava journalisti ei voi olla täydellinen postmodernisti ainakaan siinä mielessä, että kieltäisi kokonaan totuuden olemassaolon. Mitä järkeä olisi tuottaa journalismia, rakennelmaa, jonka peruslähtökohta on ajatus ainakin jonkinlaisen yhteisen todellisuuden olemassaolosta ja ihmisen kyvystä kuvata tuota todellisuutta ymmärrettävästi toiselle ihmiselle, jos ei lainkaan usko tähän perusoletukseen?

”Minun henkilökohtainen näkemykseni on, että jos viet postmodernismin liian pitkälle, se tekee journalismin mahdottomaksi. Journalismi vaatii tietynlaisen uskon, että voin luoda luotettavan version maailmasta toista ihmistä varten, eikä versio ole ainoastaan subjektiivinen. Että voin kuvailla näkymää edessäni ja kuvaus ei ehkä ole sataprosenttisen luotettava, mutta uskon, että se voi olla 90-prosenttisen luotettava ja auttaa sinua ymmärtämään maailmaa paremmin.”
(Clark 2006 b.)

Clark ottaa esiin yhden journalismin paradokseista: Jos journalisti itse hyödyntää työssään postmodernia maailmankuvaa, yleisö kääntyy helposti modernistisen maailmankuvan puoleen.

”Kun näemme jonkun yrittävän yleistää tietoa ja totuutta, ensimmäinen reaktiomme on näyttää hänelle, että ei, tuo ei päde minuun. Sinä näet asian noin, se on sinun totuutesi. Mutta jos joku kertoo yksilöllisen tarinansa ja sanoo, että tässä on kyse vain minusta, 58-vuotiaasta miehestä, joka on tällä lailla puolueellinen ja tällainen ihminen, ja ihmiset lukevat kertomuksen, he välittömästi, me kaikki alamme etsiä yleistä tietoa, pohdimme, mitä tämä kertoo maailmasta, missä me elämme. Mikä ei ole postmoderni näkemys.” (Clark 2006 b.)

Strukturalististen ja semioottisten teorioiden opiskelu onkin käsitettävissä journalistien modernistisessa maailmassa lähinnä opetuksena kriittisyyteen ja sen ymmärryksenä, että totuuden löytäminen ei ole yksinkertainen tehtävä vaan sen etsinnässä on otettava huomioon sekä omat että ympäröivän yhteiskunnan kulttuuriset oletukset ja ennakkoluulot, jotka estävät totuuden löytymistä tai väärentävät sitä.

Ripaus postmodernia maailmankuvaa voi myös kirkastaa journalismin totuutta entisestään.

”On monia tapoja, joilla postmoderni näkökulma on auttanut uudistamaan journalismia. Modernismi antaa esimerkiksi auktoriteettia liian harvoille ihmisille ja auktoriteetti tulee ylhäältä. Demokratiassa se ei ole hyvä lähtökohta. Joten ajatus useista näkökulmista ja jaetusta auktoriteetista [voi uudistaa journalismia].” (Clark 2006 b.)

2.3. Totuuden historia journalismissa

2.3.1. Faktan ja fiktion yhteiselo

Modernin lehdistön alkutaival oli totuuden osalta sekava. Jo varhaiset lehdet vakuuttelivat mainoslauseissaan totuudellisuuttaan 1700-luvun puolella, mutta silti esimerkiksi amerikkalaisissa lehdissä julkaistiin 1800-luvun loppupuolelle saakka sulassa sovussa fakta-aineistoa, kuten tietoja laivojen liikkeistä, mielipidekirjoituksia, huhuja sekä selkeästi fiktiivistä aineistoa kuten novelleja tai huijausjuttuja, joissa täysin keksitty aineisto toimituksen tietäen esitettiin totena ja huijaus paljastettiin yleisölle myöhemmin. (Kovach & Rosenstiel 2001, 38-39; Luostarinen 2006.) Maailmalla tällaisia huijausjuttuja kirjoittivat monet tunnetut kirjailijat kuten Mark Twain ja Edgar Allan Poe.

Pääasiassa totuus ja sen lähisukulainen objektiivisuus nousivat tiedotusvälineiden suuriksi teemoiksi vasta modernin lehdistön todella vahvistuessa 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvulla. Siirtymä huhuja ja fiktiota levittävästä lehdistöstä faktapohjaisuutta korostavaan nykyisenkaltaiseen journalismiin eteni ennen kaikkea objektiivisuuden käsitteen ja ihanteen pohdinnan kautta.

2.3.2. Objektiivinen totuus

”Objektiivisuus tarkoittaa henkilökohtaisesta näkemyksestä tai asenteesta riippumatonta, puolueetonta, tasapuolista, yleispätevää.” (Wikipedia c, 11.6.2007.) Tämän määritelmän mukaan objektiivisuus ei siis tarkoita totuudellisuutta. On mahdollista olla hyvinkin puolueeton ja tasapuolinen ja silti valehdella tai erehtyä.

Tieteessä objektiivisuuden ajatellaan olevan tie totuuteen: tutkijan subjektiiviset käsitykset pyritään poistamaan tieteellisen tutkimusprosessin avulla ja täten pyritään lähestymään totuutta, siis asioiden tilaa, joka on kaikkien mielestä sama. ”Ajatus objektiivisuudesta voi nojata siihen, että on olemassa yksi, ihmisten henkilökohtaisista näkemyksistä vapaa todellisuus, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Objektiivisuuteen riittää myös, että jokainen tutkija voi päätyä samaan lopputulokseen tiedeyhteisössä hyväksytyillä metodeilla (objektiivisuus intersubjektiivisuutena). Tieteellisissä teorioissa subjektiiviset tekijät on pyritty poistamaan luomalla yhtenäinen mittaus- ja analyysijärjestelmä. Tutkijoiden välisten näkemuserojen vähentyminen merkitsee tässä mielessä sitä, että ollaan lähempänä totuutta.”

(Wikipedia c.)

Niiniluoto siteeraa Charles Peirceä, jonka mukaan tieteellinen menetelmä on objektiivinen seuraavassa mielessä: a) tutkimuskohteen ominaisuudet ovat tutkijan mielipiteistä riippumattomia; b) tieteellinen tieto syntyy tutkijan ja tutkimuskohteen välisen vuorovaikutuksen tuloksena; c) tiede ei voi perustua dogmien, uskon, ilmestyksen, auktoriteetin tai intuition varaan, vaan tiedon lähteenä ja kriteerinä on viime kädessä itse tutkimuskohteesta saatava kokemus; d) tutkimuskohteesta on mahdollista saavuttaa totuudellista tietoa ja tutkijayhteisössä on mahdollista päästä yksimielisyyteen tämän tiedon laadusta. (Niiniluoto 1999, 83.)

Uutisjournalismissa on pyritty tavoittelemaan tieteellisen prosessin puolueettomuutta 1930-luvulta alkaen ja objektivisuus on jo pitkään ollut etenkin uutisjournalismin arvostetuimpia periaatteita (esim. Huovila 2005, 162; Hémanus & Tervonen 1980, 135). Objektiivisuus on nähty synonyymina totuudelle, ja subjektiivisuus, jos ei valheelle, niin ainakin epätotuudelle.

Kuitenkin tiedotustutkimuksessa on löydettävissä useita erilaisia määritelmiä objektiivisuudelle ja sille, minkä journalismin osa-alueen ominaisuus se itse asiassa on.

Hémanus ja Tervonen (1980, 16, 135) määrittelevät, että objektiivisuus on sanoman ja todellisuuden välistä vastaavuutta. Tämä on korrespondenssiteorian mukainen ajatus.

Schudsonin (1978, 5) mukaan journalismin objektiivisuus tarkoittaa tosiasioiden erottamista arvoista. Tietoteorian historiassa tämän käsityksen esitti ensimmäisenä valistusfilosofi David Hume, joka kehitti tietoteoreettisen empirismin ajatusta.

Lippmannin ([1920] 1995, 74) mukaan objektiivisuus on journalistisen metodin ominaisuus, ja tiedon totuudellisuus on seurausta tästä objektiivisesta metodista, aivan kuten tieteessäkin.

Hémanus ja Tervonen toteavat, että objektiivisuudesta alettiin puhua tiedotusvälineissä 1800-luvun jälkipuoliskolla, kun kolme eurooppalaista uutistoimistoa solmi kartellisopimuksen ja tarvitsi keinon oikeuttaa monopoliasemansa. Kun aiemmin useat välineet kilpailivat samasta yleisöstä, avoin subjektiivisuus oli hyvä kilpailukeino. Kun uutistoimistot ja lehdet monopolisoituivat, ne alkoivat oikeuttaa yksinvaltiaan asemaansa lupauksella objektiivisuudesta. (Hémanus & Tervonen 1980, 63-64.). Furhoffinkin (1974, 82-83, 212) mukaan objektiivisuuden nousu oli suoraa seurausta viestimien välisestä kilpailusta.

Schudson (1978) kuitenkin toteaa, ettei kyse ollut näin yksioikoisesta kehityksestä. Hän nostaa esiin Hémanuksen ja Tervosenkin (1980, 64) mainitseman vastaavan käsityksen Yhdysvalloista, joka liittyy uutistoimisto Associated Pressin syntyyn 1848. Kun AP perustettiin, amerikkalaiset sanomalehdet olivat selkeästi puoluelehtiä. Koska uutistoimisto halusi kuitenkin välittää uutisia kaikille lehdille niiden poliittisesta linjasta riippumatta, sen täytyi valita strategiakseen mahdollisimman neutraali kirjoitustyyli. Schudsonin arvosteleman objektiivisuuden syntyä koskevan käsityksen mukaan AP:n mallin mukainen neutraali ote olisi sitten levinnyt muihinkin välineisiin. (Schudson 1978, 4.) Tässä ajatuksessa objektiivisuus siis ymmärretään sanoman ominaisuutena ja lähinnä samana kuin ”tasapuolisuus” tai ”poliittinen puolueettomuus”.

Schudson pitää kuitenkin tätä selitystä objektiivisuuden noususta ontuvana. Hänen mukaansa kyse oli paljon monimutkaisemmasta kulttuurisiin muutoksiin kytkeytyvästä tapahtumakulusta, joka eteni Yhdysvalloissa lyhyesti esitettynä seuraavasti: Ennen ensimmäistä maailmasotaa journalistit edustivat tietoteorian käsittein lähinnä naiivia empirismiä. He uskoivat, että tosiasiat (faktat) eivät ole ihmisen väitteitä maailmasta vaan osia maailmasta itsestään. Tämä näkökulma ei ottanut huomioon, kuinka paljon ihmiset rakentavat ”maailman” mielissään omien perinteisten – ei välttämättä ”tosien” –

näkemisen ja ilmaisemisen tapojensa kautta. Ajatus, että ihmiset itse yksilöinä ja yhteisönä rakentavat todellisuutensa nousi laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun vasta 1920-luvulta alkaen. (Schudson 1978, 6.) Tässä Schudson siis kytkee journalistien totuuskäsitykset yhteiskunnallisen ajattelun yleiseen kehitykseen ja siirtymään modernista postmoderniin ajatteluun.

Schudsonin näkemyksen mukaan amerikkalaisten journalistien maailmankuva koki kuitenkin kolauksen ensimmäisen maailmansodan jälkeen: He kohtasivat ensin sotapropagandan ja sitten sodanjälkeisen ajan PR-miesten ja lobbaajien vallan. 1920- ja 1930-luvulla monet toimittajat totesivat, ettei tosiasioihin, tai väitteisiin, joita he olivat pitäneet tosiasioina, ole luottaminen, vaan ne ovat kaikki tulkintoja maailmasta ja usein hyvinkin valheellisia. Tästä seurasi kaksi päinvastaista reaktiota. Toinen oli subjektiivisen aineiston lisääntyminen lehdissä. Toimittajat alkoivat kirjoittaa kolumneja ja selittää, mitä tapahtumat merkitsivät pelkkien tapahtumakuvausten sijaan. Toinen suuntaus oli journalistisen metodin objektiivisuuden korostaminen. Tässä ajattelumallissa yksinkertainen usko tosiasioihin korvattiin uskollisuudella säännöille ja toimintamalleille, joiden avulla voidaan lähestyä totuutta mahdollisimman hyvin. (Schudson 1978, 5-6, 134-159.) Objektiivisuuden ihanne siis syntyi itse asiassa reaktiona postmoderniin ymmärrykseen, että tosiasioistakin voidaan kertoa vain tulkintoja. Pyrkimys oli jollakin tavalla ammattimaistumisen kautta määritellä ja säädellä, millaisia tulkintoja journalismi kertoo.

Nordenstreng (1975, 38-39) puolestaan kuvaa journalististen ajattelutapojen etenemisen historialliset vaiheet seuraavasti:

1. Naiivi objektiivisuus
2. Moralisoiva tai kyyninen subjektiivisuus
3. Tieteellinen objektiivisuus

Näiden Nordenstrengin esittämien kehityskulkujen voisi katsoa sopivan melko hyvin Schudsonin luokitteluun journalistisen ajattelun etenemisestä naiivista empirismistä kyynisyyteen ja tosiasioiden tulkinnallisuuden korostamiseen ja sitä kautta metodin objektiivisuuden etsintään. Nordenstreng kuitenkin korostaa, että näitä kaikkia vaiheita tapaa journalismissa samaan aikaan, eikä välttämättä ole

tarkoituksenmukaista alkaa sijoittaa näitä aatevaihteita historialliseen aikaan. Ne muodostavat journalistisessa perinteessä kerrostumia ja sekoituksia. (Nordenstreng 1975, 38.)

Kovachin ja Rosenstielin (2001, 72-75) mukaan journalistit ovat joka tapauksessa ymmärtäneet alkuperäisen ajatuksen journalismin objektiivisuudesta väärin kuvitellessaan, että journalisti itse voisi olla objektiivinen, tai olettaessaan, että toimittajilta sellaista vaaditaan. He korostavat Walter Lippmannin ([1920] 1995, 74) näkemystä objektiivisen metodin merkityksestä. Objektiivisuus olisi siis seurausta journalistisen työtavan objektiivisuudesta, aivan samoin kuin minkä tahansa empiirisen tieteen objektiivisuus: kenen tahansa olisi kyettävä saapumaan samoista aineksista samoihin johtopäätöksiin.

Objektiivisen journalistisen metodin systemaattinen luominen on kuitenkin jäänyt journalisteilta puolitiehen. Suurin osa toimittajista oppii työtapansa työtovereiltaan ja kantapään kautta, ei julkilausuttujen ja kirjoitettujen ohjeiden avulla. Käytännössä saatetaan siis toteuttaa sääntöjä, kuten tietojen tarkistaminen kahdesta lähteestä, mutta varsinaiseksi opiksi objektiivisuuden ja totuudellisuuden takaavia työtapoja ei ole koottu. (Kovach & Rosenstiel 2001, 72-74.) Viime vuosina erityisesti Yhdysvalloissa on kuitenkin koottu jonkinlaisia ohjeita totuudellisuuden varmistamiseksi (ks. luku 7.1.).

Hémanus on kuitenkin kyseenalaistaa, voidaanko objektiivista tietoa tuottaa vain sitoutumalla tiettyihin, yhteisesti sovittuihin menetelmiin. Hän katsoo, että myös nämä kriteerit ovat kulloisenkin yhteisön ja kulttuurin tuottamia, eikä voida siten ajatella, että niitä noudattamalla tuotettaisiin todella objektiivista tietoa. (Hémanus & Tervonen 1980, 87.)

Suomessa osa toimittajista, esimerkiksi kaksi haastateltavistani, yhdistää objektiivisuuden käsitteen suomalaisessa tiedotustutkimuksessa 1970- ja 1980-luvun taitteessa esitettyihin objektiivisuusoppeihin. Esimerkiksi tässäkin luvussa lähteenä käytetty Hémanuksen ja Tervosen *Objektiivinen joukkotiedotus* (1980) on monilta osiltaan vanhentunut, aikaansa sidottu teos, mutta sillä on oma merkityksensä yhä, sillä se on jäänyt elämään journalistien mieliin ristiriitaisina mielikuvina. Tässä marxilaisista teorioista ammentavassa teoksessa Hémanus ja Tervonen linkittävät objektiivisuuden tuottamisen yhteiskunnan luokkataisteluun ja taloudelliseen perustaan. Heidän määritelmänsä mukaan objektiivisuus on

yhteiskunnan todellisten olojen kuvausta, mutta koska objektiivisuus ei ole koskaan hallitsevan luokan etu, objektiivisuuden aste vaihtelee yhteiskunnan valtasuhteiden mukaan. (Hémanus & Tervonen 1980, 138-142 .) Objektiiviseen maailmankuvaukseen päästäisiin vaikuttamalla joukkotiedotuksen omistusta ja valtasuhteisiin, lakeihin, sopimuksiin sekä toimittajien ajattelutapaan (emt. 147-156). Moni toimittaja on vierastanut tätä objektiivisuuskäsitystä.

2.3.3. Subjektiivinen totuus

Kysymykset totuuden ja todellisuuden subjektiivisuudesta sekä journalismin kyvyttömyydestä välittää totuutta ovat olleet journalismissa aina läsnä objektiivisuus-puheen rinnalla, mutta marginaalisempina ääninä.

Walter Lippmann ([1922] 1965, 226) kirjasi teokseensa *Public Opinion* usein siteeratun määritelmänsä uutisten ja totuuden suhteesta: ”Uutiset ja totuus eivät ole sama asia. Uutisten tehtävä on kertoa tapahtumasta. Totuuden tehtävä on tuoda esiin piilossa olleita tosiasioita, suhteuttaa ne toisiinsa ja kuvata todellisuutta niin, että ihmiset voivat toimia tämän kuvauksen perusteella.”

Kuten edellä objektiivisuuden historiaa käsitelleessä jaksossa todettiin, 1930-luvulla esimerkiksi Yhdysvalloissa koettiin subjektiivisuuden aalto, jossa korostettiin, että faktat saattavat antaa maailmasta väärän kuvan, jos niitä ei orjallisen toistamisen lisäksi selitetä ja suhteuteta. Maailma nähtiin yhä monimutkaisempana, ja tunnustettiin, että erilaiset tahot, esimerkiksi lobbaajat tai poliitikot, pyrkivät esittämään vain itselleen suotuisia tosiasioita ja peittämään muita. Ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan lisäämällä selittävää ja arvottavaa, siis subjektiiviseksi määriteltyä, aineistoa. Kolumneja ja taustoittavia artikkeleita lisättiin, toimittajat erikoistuiivat tiettyjen aihepiirien asiantuntijoiksi, viikon uutistapahtumia selitettiin viikonloppukatsauksissa ja artikkeleihin liitettiin toimittajan nimi. (Schudson 1978, 144-150.) Suuntaus ei kuitenkaan kieltänyt objektiivisen totuuden tavoittamisen mahdollisuutta. Se lähinnä arvioi, ettei objektiiviseen totuuteen päästä pelkkiä faktoja toistamalla, vaan lukija tarvitsee myös toimittajan subjektiivista apua ymmärtääkseen faktojen merkityksen.

Toisen maailmansodan jälkeen, erityisesti 60-luvulla Yhdysvalloissa, sai laajemmin kannatusta radikaalimpi ajattelumalli, jota Schudson kutsuu kriittiseksi kulttuuriksi (Schudson 1978, 160-194). 50-luku oli USA:ssa McCarthyn kommunistivainojen leimaama, 60-luku Vietnamin sotaa, taistelua rotuerottelua vastaan, naisten aseman muutosta sekä poliitikkojen murhia ja poliittisia skandaaleja. Usko entisiin auktoriteetteihin rapisi ja syntynyt vastakulttuuri näkyi myös journalismissa. Toimittajien ensimmäisestä maailmansodasta alkanut ahdistus sotapropagandan ja hallituksen valheiden edessä jatkui toisen maailmansodan jälkeen ja kärjistyi laajemman kulttuurisen murroksen kehittyessä.

Tämän kritiikin selkein ilmentymä amerikkalaisessa journalismissa oli uusi kirjoittavan journalismin suuntaus, joka nimettiin *uudeksi journalismiksi*. Karkeasti määriteltynä tätä journalismin lajia leimasi kaksi asiaa: fiktiolta lainattu kirjallinen muoto ja objektiivisuutta vieroksuva subjektiivinen sisältö. Käyn lajityypin kirjallista muotoa tarkemmin läpi luvussa 3.1.

Uusi journalismi haastoi tekijän ja totuuden välisen suhteen. Lajin tyypillinen piirre oli minä-kerronta: journalisti oli itse toimija omassa artikkelissaan ja kirjoitus korosti hänen subjektiivista näkemystään tapahtumista sekä hänen väistämätöntä vaikutustaan noihin tapahtumiin. Sen sijaan että olisi pyritty objektiivisuuteen – tai sen illuusioon, kuten suuntauksen kannattajat sen määrittelivät – pyrittiin murtamaan objektiivisuuden vaikutelma. Uudet journalistit uskoivat, että vanhat journalismin tavat eivät kyenneet kuvaamaan uutta, monimutkaista todellisuutta oikein. (Esim. Boynton 2005, xxii; Lassila 2001, 31.)

Siinä missä 30-luvulla toimittajat ajattelivat, että välitettävä totuus on aina epätäydellinen, mutta objektiivisuuden tavoittelu vie lähemmäs täydellistä totuutta, 60-luvulla osa journalisteista ajatteli, että objektiivisuuden tavoittelu päinvastoin vääristi todellisuuden kuvan lopullisesti. Vääristynyt kuva ei näytä vallan ja etuoikeuksien todellisia rakenteita. (Schudson 1978, 160.)

Osa subjektiivisuuden korostamista oli siis perinteisten, objektiivisuutta korostavien uutiskriteereiden ja uutisten tuottamisen tapojen kritiikkiä. Objektiivisuus oli myytti, ja tosiasiasa journalismi oli puolueellista. Tämä puolueellisuus ei perustunut arvostelijoiden mielestä varsinaisesti journalistien omiin mielipiteisiin tai puolueellisuuteen vaan uutisten tuottamisen sosiaaliseen rakenteeseen.

(Schudson 1978, 162-163.) Faktojen tunnollinenkin siteeraaminen ilman tulkintaa saattaa tämän ajattelutavan mukaan tuottaa osin suoria valheita.

2.4. Totuus tänä päivänä

Mitä sitten on journalistinen totuus tänä päivänä?

Kovach ja Rosenstiel kääntävät kysymyksen ympäri. Mitä totuus journalismissa ei ole? Heidän mukaansa se ei ole sama asia kuin *tarkkuus*. Artikkelin voi olla sisällöltään tarkka ja täsmällinen, mutta merkitykseltään epätosi. (Kovach & Rosenstiel 2001, 43.) Ei riitä, että kertoo tosiasiat totuudellisesti, vaan pitää kertoa myös totuus tosiasioista. Jos esimerkiksi kuvataan tilannetta vaikkapa vähemmistöryhmän parissa, on mahdollista, että tosiasiat pitävät paikkansa, mutta silti artikkeli antaa väärän kuvan ryhmän maailmasta. Ollakseen totuudellinen journalismin on paitsi selvitettävä tosiasiat myös asetettava ne kontekstiin ja selitettävä tapahtumien taustalla vaikuttavia tekijöitä. Tämä ei tietysti ole mitenkään kumouksellinen ajatus, vaan kytkeytyy jo 30-luvulta lähteneisiin ajatuksiin taustoittamisen merkityksestä. Tarkkuus ja tosiasioiden paikkansapitävyys ovat perusta, jolle muu journalismi – kontekstit, tulkinnat, väittelyt – rakennetaan, ja jos ne ovat pielessä, koko muukin keskustelu on vääristynyttä. Mutta ne eivät yksin riitä totuuden saavuttamiseksi.

Kuten Jack Fuller määrittelee: Totuudellisen journalismin on oltava sekä täsmällistä että ymmärrettävää. Tosiasioiden (faktojen) on oltava oikein ja niistä on pystyttävä päättämään jotakin järkevää. (Fuller 1997, 10-14, 194.)

Toisaalta totuus ei Kovachin ja Rosenstielin mukaan ole myös sama kuin *reiluus* tai *tasapuolisuus*. Reiluus on vielä abstraktimpi ja subjektiivisempi käsite kuin totuus, ja tasapuolisuus voi johtaa helposti epätotuuteen. Ajatellaan vaikkapa ilmastonmuutoksesta käytyä keskustelua. Tasapuolisuuden nimissä ilmastonmuutoksen kieltäjille annettiin yhtä paljon tilaa kuin siihen uskoville, vaikka heitä oli huomattavasti jälkimmäisiä vähemmän. (Kovach & Rosenstiel 2001, 46.) Myöhemmin kävi vielä ilmi, että pääosa ilmastonmuutoksen kieltäjistä oli päästöjä tuottavan teollisuuden palkkalistoilla eivätkä siis

olleet lainkaan luotettavia osapuolia keskustelussa. Tasapuolisuus voi siis helposti johtaa totuuden vääristymiseen.

Voi tosin kysyä, onko Kovachin ja Rosenstielin tarjoamassa ilmastonmuutosesimerkissä todella kyse siitä, että toimittajat pyrkivät tasapuolisuuteen, vai kenties enemmän siitä, että toimittajat pyrkivät tieteelliseen totuuteen. Yksi olennainen osa tieteellistä metodologiaa ja tieteen objektiivisuuden ajatusta on periaate, jonka mukaan yksittäisen tutkijan saavuttamat tulokset voidaan katsoa päteviksi vasta, kun ne ovat käyneet läpi julkisen tieteellisen keskustelun ja kritiikin (Niiniluoto 1999, 83). Koska ilmastonmuutoskeskustelussa on ollut selkeästi kyse myös tieteellisestä väittelystä, toimittajat ovat saattaneet pyrkiä soveltamaan uutisoinnissaan tieteellistä metodologiaa: ilmastonmuutoksen kieltäjien vastaväitteet on tuotu julkisuuteen siksi, että ilmastonmuutokseen uskovien väite tulee todistetuksi vasta vastaväitteiden julkisen kumoamisen kautta.

Totuus ei siis ole (vain) tarkkuutta, reiluutta tai tasapuolisuutta. Entä objektiivisuutta?

Möra arvioi, että journalistien suhtautuminen objektiivisuuteen, subjektiivisuuteen, elämyksellisyyteen ja faktoihin on muuttumassa. Entinen selkeä jako, jonka mukaan oikeaa journalismia on ainoastaan objektiivinen ja faktuaalinen journalismi, ei enää päde. (Möra 1998, 15.)

Edellisessä jaksossa esitellyn, objektiivisuuden hylänneen uuden journalismin vaikutus aikakauslehtijournalismiin ja uutistenkin kerrontatapaan on ollut valtava (Fuller 1997, 136-137). Fuller toteaaakin, että objektiivisuudesta ei puhu enää juuri kukaan: ”Mitä filosofinen analyysi ei jo tuhonnut, sen teki radikaali multikulturalismi.” (Emt. 14.)

Fullerin näkemys on kuitenkin kärjistetty, sillä tosiasiallisesti objektiivisuudesta puhutaan yhä. Esimerkiksi Huovila toteaa, että uutiskerronnassa pyritään yhä objektiivisuuteen ja nostaa erikseen esille vaarallisen uutisvälityksen muotona ”subjektiivisen uutisen”, jossa toimittaja ottaa itselleen ”kaikkietävän analyytikon osan, joka on vieras asia journalismille.” (Huovila 2005, 61, 162.)

Ettema ja Glasser puolestaan pohtivat tutkivien journalistien suhdetta objektiivisuuteen. Heidän mukaansa tutkivan journalismin paradoksi piilee siinä, että tutkiva journalismi väittää pystyvänsä

käsittämään moraalisten paheiden ja hyveiden todellisuutta ilman, että se itse ottaa minkäänlaista moraalista kantaa. Tässä tutkivat journalistit käyttävät apunaan empiirisen tieteen ja objektiivisuuden ihannetta. He vertaavat yhteiskunnallisia moraalisia rikkomuksia jo olemassa oleviin moraalisiin säännöstöihin kuten lakeihin tai eettisiin ohjeisiin, eivätkä siten katso itse ottavansa kantaa siihen, onko kulloinkin käsiteltävä rikkomus oikein tai väärin. Tämän erottelun taustalla vaikuttaa yhä vahva objektiivisuuden ja puolueettomuuden ideaali. (Ettema & Glasser 1998, 7-10.)

Yleisesti voi todeta, että kaikkia tässä luvussa kuvattuja suhtautumisia journalismin objektiivisuuteen ja subjektiivisuuteen on havaittavissa tänä päivänä, vaikkakin objektiivisuuden ideaali ja mielipiteiden ja tosiasioiden erottaminen toisistaan ovat yhä journalismin päävirtauksia.

Itse oletan oman kokemukseni perusteella, että tämänhetkisessä journalistisessa ilmapiirissä totuus ymmärretään yleisesti kuta kuinkin Kovachin ja Rosenstielin (2001, 44-45) tavoin prosessina. Journalismi on kokonaisuus, jossa jokainen juttu täydentää toista, jossa tietoja korjataan tunnista, päivästä ja vuodesta toiseen ja jossa tällä tavalla pyritään koko ajan lähemmäs mahdollisimman totta kuvausta maailmasta. Totuutta ei ehkä saavuteta, mutta samalla lailla kuin tuomarit langettavat tuomioita, fyysikot rakentavat teorioita ja historioitsijat kuvaavat menneisyyttä tähän mennessä saavutettujen totuuksien ja niiden pohjalta luotujen sääntöjen perusteella, myös journalisti toimii parhaan tässä hetkessä saatavilla olevan totuuden mukaan. Kun uutta ilmenee, totuutta tarkistetaan. Tämä ajattelu sopisi tieteen konsensusteorioiden malliin.

Ralph Barney yhdistää määritelmässään prosessin pragmatistiseen ajatukseen: ”Totuuden kertominen on, lopullisessa analyysissä, prosessi, jolla uutisvälineet rakentavat luotettavia, ymmärrettäviä kuvia, jotka tarkentuvat yleisön mielissä ruohonjuuritason keskusteluissa. Yksilöt tekevät parempia yhteiskunnallisia päätöksiä, kun median kuvat vastaavat yksilön kohtaamaa todellisuutta.” (Barney 1996.)

Totuuden takeena on tässä prosessimallissa on jo Walter Lippmannin peräänkuuluttama journalistinen metodi (Kovach & Rosenstiel 2001, 71). Todentamisen periaate (*journalism of verification*) erottaa journalismin viihteestä, taiteesta, propagandasta ja fiktiosta.

3. FEATURE

3.1. Feature – mitä se on?

Feature-kirjoittaminen on journalismin muoto, jossa kirjoituksen sisältö on koottu periaatteiltaan samanlaisin journalistisin keinoin kuin vaikkapa uutisen sisältö, siis haastattelemalla, havainnoimalla tai muita lähteitä hyväksikäyttäen, mutta joka, toisin kuin uutinen, lainaa muotokielensä fiktiolta.

Maria Lassila on määritellyt lajityyppiä pro gradu -tutkimuksessaan *Faktaa fiktion keinoin* (2001). Lassila päätyi puhumaan nonfiktiosta, jonka hän määritteli faktatekstiksi, jossa käytetään kaunokirjallisen kerronnan tekniikoita ja jossa kirjoittajan persoona on uutisjournalismista poiketen vahvasti läsnä. Suuntauksesta käytetään myös ilmaisuja feature, narratiivinen eli kertova journalismi sekä kirjallinen journalismi (*literary journalism*).

Itse olen päätenyt tässä työssä puhumaan feature-kirjoittamisesta. Esimerkiksi amerikkalaisten haastateltavieni kanssa keskustellessa oli huomattavissa, että heidän terminologiassaan nonfiktio viittaa etenkin kirjan mittaisiin journalistisiin töihin, kun taas feature viittaa selkeämmin lehtitekstin mittaisiin töihin. Työn peruseriaatteet ja lajityypin ominaisuudet ovat molemmissa samat, mutta mittakaava eri. Suomenkielistä käännoä featurelle en ole keksinyt, eikä ehkä tässä yhteydessä ole tarpeenkaan, sillä suomenkieliset toimittajat käyttävät feature-sanaa yleisesti, esimerkiksi muodossa *fiitsari*. Suomessa nonfiktio-sana on arkikäytössä tuntemattomampi.

Alunperin sanalla feature tarkoitettiin amerikkalaisissa sanomalehdissä mitä tahansa muuta journalismin muotoa kuin uutista. Siihen kuuluivat esimerkiksi poliisilta kerätyt tarinat päivän tapahtumista sekä erilaiset human interest -kirjoitukset tavallisten ihmisten sattumuksista ja elämästä. (Wolfe 1973, 5-6.) Sittenmin featurella ja sen sukulaisilmaisuilla, nonfiktiolla sekä kertovalla ja kirjallisella journalismilla, on alettu tarkoittaa kirjoittamisen tapaan kytkeytyvää journalismin muotoa.

Nykyisenkaltainen feature-kirjoittaminen syntyi pitkälti Yhdysvalloissa 60-luvulla osana luvussa 2.3.3. käsittelemääni vastakulttuurin nousua ja uuden journalismin liikettä. Feature-journalismin kehitys

kytkeytyy siis vahvasti objektiivisen totuuden kritiikkiin. Tuolloin kirjailijat kuten Norman Mailer alkoivat kirjoittaa reportaaseja aikakauslehdille ja toivat mukanaan lehtiin fiktion kirjoittamisen keinot. Toimittajat ja kirjailijat ottivat myös tehtäväkseen kirjoittaa kokonaisia kirjoja tosista tapahtumista, jolloin syntyi nonfiktio lajityyppi kirjojen mittakaavassa.

Mark Kramerin (2005) mukaan kertovalla journalismilla on seuraavat ominaisuudet:

a) kohtaukset, b) henkilöahmot, c) tapahtumat, jotka kehittyvät ajan kuluessa, d) kertojan ääni, ja e) suhde lukijaan, jotka f) johdattavat lukijaa, katsojaa tai kuulijaa kohti oivallusta tai päämäärää.

Lassilan (2001, 12) siteeraama Barbara Lounsberry (1990, xiii-xv) on määritellyt kirjalliselle nonfiktiolelle neljä ominaisuutta: 1) Aihe on dokumentaarinen, valittu todellisesta maailmasta. 2) Perusteellinen tutkimus. 3) Kohtaus. 4) Hyvä kirjoittaminen.

Wolfe (1973, 31-32) nimeää uudelle journalismille neljä ominaisuutta. 1) Kohtauksesta–kohtaukseen-rakenne. 2) Dialogi. 3) Kolmannen persoonan näkökulma. 4) Arkipäivän yksityiskohtien kuvaus.

Näiden lisäksi nonfiktio tunnusmerkeiksi on mainittu esimerkiksi draamallinen jännite ja tapahtumien kronologian rikkominen (Freedman 2006, 126). Käyn seuraavaksi läpi kootusti näitä featurelle määriteltyjä ominaisuuksia ja tarkastelen, mitä niillä tarkoitetaan.

Kohtaukset. Kirjoittaja kuvaa lukijalle ajan ja paikan, jossa artikkelin tapahtumat etenevät niin, että lukija voi nähdä paikan ja tilanteen mielessään, aivan kuten kohtauksen romaanissa tai elokuvassa. Kuvaus muodostuu yksityiskohtaisesta ympäristön ja henkilöiden kuvauksesta. Wolfen (1973, 31) ajatuksen mukaan tarina kerrotaan siirtymällä suoraan kohtauksesta toiseen ilman, että historiallisen kertojan selostus katkaisee tarinaa. Kohtausten rakentamiseen liittyy myös Wolfen mainitsema arjen yksityiskohtien keräily.

Henkilöhahmot. Feature-kirjoittaja valitsee usein yhden ihmisen tarinansa päähenkilöksi ja tutustuttaa lukijan tämän persoonaan ja kehitykseen aivan kuten romaanikirjailija kertoessaan lukijalleen romaanihenkilöstään. Osa kaikkein tiukimmin nonfiktio fiktion muotoon kytkevästä kirjoittajista

vaatii, että henkilöahmo kokee draaman perusreseptin mukaisesti artikkelin kuluessa vastoinkäymisen ja ratkaisee sen jollakin tavalla (Franklin 1987, 11).

Kertojan ääni. Kirjoittajan omat tulkinnat ja vahva tarinan kuljetus omien valintojen kautta ovat featurelle tyypillistä. Tämä voi ilmetä kirjoituksen kielessä esimerkiksi erikoisena välimerkkien käyttönä, sanavalinnoissa ja persoonallisina virkerakenteina mutta myös sisällössä esimerkiksi minäkerrontana, tajunnanvirtana, huumorina tai lukijan puhuttelemisena suoraan. Kirjoittaja ei pyri häivyttämään itseään vaan päinvastoin johtaa artikkelin kulkua selkeästi saattaen jopa olla artikkelinsa keskiössä.

Perusteellinen tutkimus. Featuren kirjoittaminen vie aikaa ja on kallista, sillä jotta kirjoittaja voi rakentaa henkilöahmoja ja kohtauksia, tehdä omia tulkintoja ja kuvata hahmojen tai tapahtumien kehityskulkuja mahdollisimman hyvin tarkistettujen tietojen, siis tosiasioiden, pohjalta, hänen täytyy kerätä suuri määrä tietoa. Tämän päivän *uudet uudet journalistit* (Boynton 2005) saattavat käyttää artikkelin tai kirjan tietojen keräämiseen vuosiakin.

Kolmannen persoonan näkökulma. Kirjoituksessa saatetaan vaihtaa näkökulmaa ja asettaa lukija katsomaan tilannetta myös jonkun toisen kuin kirjoittajan näkökulmasta. Konkreettisimmin tämä tapahtuu kuvaamalla henkilöahmojen ajatuksia, niin sanotusti menemällä heidän päidensä sisään.

Dialogi. Feature-kirjoittaminen voi kuvata artikkelissa dialogia, joka ei tapahdu kirjoittajan ja haastateltavan välillä vaan kirjoituksen henkilöahmojen välillä. Tämä voi myös vahvistaa aiheen katsomista kolmannen persoonan näkökulmasta.

Aihe on dokumentaarinen. Olin itse yllättynyt, että esimerkkinä mainitsemistani kolmesta nonfiktio tai featuren määritelmästä vain yksi mainitsi sen, että aihe ja kirjoituksen sisältämät tiedot ovat lähtöisin todellisesta maailmasta, eivät kirjoittajan mielikuvituksesta. Olettaisin, että muut määrittelijät ovat jättäneet tämän ominaisuuden pois ajatellen, että sana *journalismi* heidän yläotsikoissaan jo kertoo tämän lähtökohdan.

Nämä feature-journalismin määritelmälliset peruslähtökohdat – sen vahva kertojan ääni, tulkinnat ja kolmannen persoonan näkökulmat – sulkevat sen siis nopealla tulkinnalla objektiivisuuden määritelmän ulkopuolelle. Itse tulkitsen silti toisin. Jos lähtee Walter Lippmanin ajatuksesta, että objektiivisuus piilee toimittajan metodissa, tietojen hankintatavassa (ks. luku 2.3.2.), eikä ainoastaan tietojen esitystavassa, voi argumentoida, että feature voi olla täysin objektiivista, vaikka kirjoitustyylillä olisikin subjektiivinen. Yleisesti kuitenkin feature-kirjoittamiseen on yhdistetty subjektiivisuuden määre.

Käytännössä feature-journalismi sisältää edellä määriteltyjä ominaisuuksia vaihtelevassa määrin. Feature-käsite on ylipäänsä nähdäkseni laajempi ja väljemmin näihin määritelmiin sidottu kuin vaikkapa käsite kirjallinen journalismi, joka viittaa tiukempaan pitäytymiseen klassisissa tarinankerronnan kaavoissa.

Kirjallisen journalismin lajityyppi elää ja voi hyvin Yhdysvalloissa, jossa suuri yleisöpohja on elättänyt useita kunnianhimoisia, liki pelkkää tekstiä tarjoavia aikakauslehtiä. Kirjailijat kirjoittavat niihin yhä tänäkin päivänä ja niiden toimittajat kirjoittavat myös kirjoja. Myös esimerkiksi suuren yleisön näyttävä *glossy*, kiiltäväpintainen ja visuaalinen *The Vanity Fair* tarjoaa filmitähtien kuvien lomassa hyvinkin suurimittaisia kirjallisia artikkeleita.

Suomessa ja muualla Euroopassa lajityypin menestys on ollut huomattavasti vähäisempää, vaikka Tom Wolfe (1973, 14) pyrkikin uuden journalismin manifestissaan kytkemään lajityypin eurooppalaisen realistisen romaani jatkeeksi. Kerronnallinen ja tulkitseva ote on silti levinnyt viime vuosikymmeninä aikakauslehdistä myös uutislehtiin sekä maailmalla että meillä.

”Jos lukee *The New York Timesin* etusivun artikkeleja tänään ja vertaa niitä 20 vuoden takaisin, 20 vuoden takaiset artikkelit eivät enää ilmestyisi missään kohtaa lehteä. Ennen ne olivat tylsiä, pelkkiä faktoja, puuduttavia. Tänä päivänä lukijan mukaan tempaaminen on iso osa uutisartikkelin menestystä. [...] Ei ole epäilystäkään, etteikö kirjoittaminen, joka ennen oli lehdessä erillisissä feature-osioissa, olisi nyt uutissivuilla, etusivulla.” (Lacey 2006.)

Suomessa sanomalehtien uutissivujen artikkelit alkavat tänä päivänä usein esimerkiksi kuvauksella yksittäisestä henkilöstä tai kohtauksen rakentamisella eivätkä perinteisen uutismallin mukaan kaikkein tärkeimmällä tai juuri nyt muuttuneella asialla. Olisikin kiinnostavaa lukea tutkimus, jossa etsittäisiin edellä mainittuja nonfiktio ominaisuuksia suomalaisesta uutis- ja aikakauslehtikirjoittamisesta sekä vertailtaisiin, miten artikkeleiden muoto on muuttunut esimerkiksi kolmenkymmenen vuoden aikana. Käsittäkseni tällaista tutkimusta ei vielä ole saatavilla.

Huovila (2005, 63) toteaa, että taustoittava ja ei-päiväkohtainen tieto on lisääntynyt tiedotusvälineissä. Useat suomalaiset sanomalehdet ovat lisänneet liitteitään, joissa panostetaan artikkeleiden kirjalliseen muotoon ja houkutellaan lukijoita viipymään tekstien ääressä pitempään. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* on lisännyt runkolehteensä *Kuukausiliitteen* vuonna 1983 ja *Nyt*-liitteen vuonna 1995 (Sillantaus 2007). *Aamulehti* uudisti oman viikkoliitteen vuonna 2006 kahteen osaan, *Ihmiset*- ja *Asiat*-liitteiksi, ja pyrkii edistämään näissä liitteissään edellä kuvatun kaltaista feature-kirjoittamista (Posio 2007), minkä lisäksi se on julkaissut *Valo*-viikkoliitettä vuodesta 2004 (Virkkula 2007).

Yhdysvalloissa lajityypin jatkuvaan lisääntymiseen uskotaan vahvasti, kuten luvussa 1.3. kävi ilmi. Featuren asemaa tässä ajassa käyn läpi myös luvussa 5.3.

Itse olen valinnut tutkimusaineistokseni feature-kirjoittajat nimenomaan lajityypin erityisominaisuuksien vuoksi. Kirjoittajan persoonan läsnäolo ja artikkelin subjektiivisuus, yksityiskohtien runsaus, kohtauksien rakentaminen, draaman kaaren etsiminen, vangitsevan lukukokemuksen metsästyks – kaikki nämä asettavat haasteita totuudellisuuudelle ja tarjoavat konkreettisia tilanteita, joiden kautta tutkia rajanvetoja, joita toimittajat työssään totuuden suhteen tekevät.

Mutta mitkä lehdet Suomessa täyttävät feature-journalismin määritelmät? Tämä on oleellinen kysymys työlleni, sillä se vaikuttaa siihen, miten valitsen haastateltavani.

Lassila (2001, 13) kysyi suomalaisilta nonfiktio tekijöiltä ja tuntijoilta, missä suomalaisissa lehdissä nonfiktiota heidän mielestään julkaistaan. Useimmiten mainittiin *Helsingin Sanomain Kuukausiliite*, *Image* sekä *Valitut Palat*. Myös *Nyt*-liitteessä, päivälehtien sunnuntaisivuilla sekä *City*-lehdessä nähtiin

viitteitä lajityypistä. Itse lisäisin joukkoon *Suomen Kuvalehden*. Lehdet kuten *Apu* ja *Seura* ovat omasta mielestäni featuren ja yleisen aikakauslehtijournalismin rajoilla. Joskus niissä on artikkeleita, jotka vastaavat featuren määritelmää, usein ei.

Itse määrittelen tässä työssäni featurea kirjoittavan toimittajan seuraavasti: 1) Hän rakentaa tekstiinsä kohtauksia. 2) Hän tekee artikkeleihinsa perusteellista, vähintään useita päiviä kestävästä taustatyöstä. 3) Hän käyttää tekstissä runsaasti yksityiskohtia. 4) Hänellä on vahva oma ääni.

Kriteerini pohjaavat edellä esitettyihin nonfiktion yleisiin määritelmiin. Osa kriteereistäni on tietysti jossain määrin tulkinnanvaraisia: on määrittelijästä kiinni, onko kirjoittajalla hänen mielestään vahva oma ääni vai ei. Perustelen haastateltavieni valintaa enemmän luvussa 4.1.

3.2. Feature ja totuus

Kuten aiemmin olen käynyt läpi, featuren nykyisenkaltainen muoto syntyi alunperin objektiivisen totuuden kritiikkinä. Toisaalta koska journalismilta edellytetään faktojen ja sepitteen selvää erottamista toisistaan, faktan ja fiktion rajat sumentava nonfiktio on ollut hyvin kiistanalaista journalismia. Sen totuudellisuutta on epäily useasti (esim. Fuller 1997, 136; Mencher 1987, 11).

Yleensä journalismissa totuudellisimmaksi lajityypiksi on nimetty uutinen.

Huovilan (2005, 124) mukaan toimitukselliset tuotokset voi jakaa esimerkiksi kolmeen ryhmään: objektiivisuuteen pyrkiviin juttuihin (uutiset), subjektiivisiin juttuihin (mielipidekirjoitukset, kolumnit ja pakinat) sekä näiden kahden välimuotoihin (raportti, reportaasi, feature sekä tausta-artikkelit).

Bruun, Koskimies ja Tervonen (1986, 52) pitävät uutista journalismin muodoista eniten paitsi aktuaalisuuteen, myös faktuaalisuuteen sitoutuneena muotona, siis kaikkein tosimpana.

Lassila (2001, 22-26) on löytänyt kolme osa-aluetta, joilla arvostelijat ja perinteisemmän uutismuodon kannattajat arvioivat nonfiktion epäonnistuvan: totuudenmukaisuus, olennaisuus ja monipuolisuus.

Nonfiktion vastustajat siis pitävät lajityyppiä epäluotettavana ja arvioivat, että se ei pysty välittämään totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista kuvaa maailmasta tai että uutinen välittää tällaisen kuvan paremmin.

Esimerkiksi Mencher epäilee, että kirjallisten journalistien innostus muodon rakentamiseen saa heidät unohtamaan journalismin peruslähtökohdan, totuuden, ja sen selvittämisen eli raportoinnin merkityksen. Hän moittii journalismikoulutusta siitä, että se keskittyy opettamaan toimittajia kirjoittamaan, kun sen pitäisi opettaa heitä tekemään journalistista tutkimustyötä. ”Kirjoittaminen”, hän huomauttaa, ”voi tuoda tiedon hankinnan tulokset esiin selkeästi tai se voi hämärtää niitä. Se voi järjestää ja luoda kiinnostavaa. Mutta se ei voi lisätä informaatiota.” (Mencher 1987, 11.)

Franklin vastaa Mencherille kärkkäästi: Kirjallinen journalismi ei suinkaan uhkaa ”journalismin perusarvoja kuten rehellisyyttä, täsmällisyyttä ja objektiivisuutta. Meidän [kirjallisten journalistien] aikomuksemme on, itse asiassa, nostaa nämä ominaisuudet uusiin korkeuksiin.” Kirjallisten journalistien keskittyminen muodon luomiseen ei tarkoita sitä, että he unohtaisivat havainnoinnin ja lähdemateriaalin keruun merkityksen. (Franklin 1987, 8.)

Epäluottamus kirjalliseen journalismiin on helppo ymmärtää, sillä nonfiktio lajityyppinä on kompastellut totuuslupauksensa toteuttamisessa tuon tuostakin. Esimerkiksi lajityyppin isänä pidettyä amerikkalaista kirjailijaa Truman Capotea on syytetty siitä, että hänen nonfiktio-kirjassaan *In Cold Blood* (1965) on selkeästi keksittyjä tai kuviteltuja kohtia. Tuoreempi tapaus on John Berendtin elokuvaksikin tehty nonfiktio-teos *Keskisyö hyvän ja pahan puutarhassa*, joka miltei voitti nonfiktion Pulitzer-palkinnon kunnes paljastui myös osin keksityksi. (Freedman 2006 a, 129-130.) Viime vuosina tapauksia on paljastunut myös lehtiartikkeleiden puolelta (ks. luku 3.3.).

Franklin myöntää, että feature- tai kirjallisen journalismin kehittyessä virheitä on tehty. Monet kirjalliset journalistit käyttivät 70-luvun alussa kirjallisia keinoja, joita he eivät käyttäisi enää tänä päivänä. Franklin mainitsee esimerkkinä *composite characterin*, useiden eri ihmisten kokemuksista ja tarinoista kootun keskivertohahmon. Käytännöstä on sittemmin pitkälti luovuttu amerikkalaisessa journalismissa. (Franklin 1987, 12.)

Featuren totuussuhde on siis ollut historiallisesti ongelmallinen. Miten käy journalismin totuudellisuuden, kun feature lajityyppinä leviää uutissivuille?

”Seuraako siitä kysymyksiä? Kyllä. Kaikki eettiset haasteet, jotka sanomalehdet ovat aina kohdanneet, ja ne ovat aina olleet olemassa, voimistuvat ehkä, kun annamme toimittajien tulkita ja analysoida uutisia enemmän ja enemmän. Joten meidän täytyy olla entistä parempia eettisten standardien luomisessa ja toteuttamisessa.” (Lacey 2006.)

”Luultavasti se [tuo mukanaan ongelmia], koska kirjoittajat voivat ottaa enemmän vapauksia. Kun tarinan kirjoittaa narratiivisessa muodossa, kuten sanoin luennollani, näkemiään asioita kuvailee subjektiivisemmin. Se avaa mahdollisuuden virheisiin tai pahimmassa tapauksessa asioiden keksimiseen, jotta editori olisi tyytyväinen.” (Blum 2006.)

Samuel G. Freedman on positiivisempi:

”Ei [siitä seuraa ongelmia], jos ihmiset tekevät tarpeeksi tutkimus- ja havainnointityötä. Narratiivisessa muodossa itsessään ei ole mitään, mikä tarkoittaisi millään tavalla löysempiä standardeja tarkkuudelle, taustatyölle tai havainnoinnille. Se on vain erilainen tapa ilmaista aineisto, jonka olet kerännyt.” (Freedman 2006 c.)

Freedmanin mielestä narratiivisella journalismilla on päinvastoin korkeampi kynnys ylitettävään kuin uutistekstillä. Kun toimittaja kirjoittaa narratiivisesti, hän luo itselleen auktoriteettiään. Se tarkoittaa, että hänen täytyy olla varma, että hän on niin lähellä totuutta kuin vain mahdollista. Ei riitä, että toimittaja siteeraa jotakuta oikein tietämättä, onko siteerattu oikeassa vai ei, toisin kuin usein sanomalehden uutistekstissä. (Freedman 2006 c.) Freedmanin näkemys pohjaa tietysti ajatukseen tunnollisesta feature-toimittajasta, joka todella kaikin keinoin pyrkii totuuteen. Auktoriteettiään voi tuki luoda keksimälläkin.

Tässä kohtaa kannattaa huomata, että Freedmanin näkemys auktoriteettiäänestä heijastelee jälleen modernin ja postmodernin maailmankuvan taistelua. Auktoriteettiään korostaminen liittyy selkeästi moderniin maailmankuvaan; verrataanpa sitä vaikka Roy Peter Clarkin näkemykseen, jonka mukaan

postmoderni maailmankuva vähentää auktoriteetin merkitystä (ks. luku 2.2.2). *Auteurin*, tekijän, korostaminen on selkeästi moderni näkemys, vaikka featuren objektiivisuutta vieroksuva asenne ammentaakin postmodernista ajattelusta.

David Blum esittää, että aikakauslehti (siis feature) voi kuvata totuutta tarkemmin kuin perinteinen sanomalehti (siis uutinen), esimerkiksi siksi, että aikakauslehdessä toimittajalla on enemmän tilaa käytettävissään eikä hänen täydy yrittää yksinkertaistaa monimutkaisia ilmiöitä pieneen tilaan sopiviksi. (Blum 2006.) Tässä palaamme totuuteen ymmärrettävyyteen.

Clark palauttaa keskustelun uutisen muotoon ja kysyy, miksi oletetaan, että se olisi jotenkin neutraalimpi ja vähemmän toimittajan tulkintaa sisältävä muoto kuin feature.

”En usko, että narratiivisessa journalismissa on enemmän tulkintaa kuin uutistekstissä. Ihmiset olettavat, että jos kirjoitan jotain perinteisellä journalistisella tyylillä, en voi keksiä asioita. Mutta totta kai voin. Ja ihmiset keksivät. Minä sanoisin, että ainoa ero on, että kun (narratiivisen kirjoittamisen) valehtelijat jäävät kiinni, he ovat yleensä kirjoittaneet jotain isoa, jolla on ollut jokin vaikutus, kun taas muut ovat kirjoittaneet jotain pienempää, joten sillä ei tunnu olevan yhtä suurta merkitystä.” (Clark 2006 b.)

Franklin uskoo kirjallisten journalistien oppineen läksynsä: ”Kirjallisella journalismilla ei ole vapauksia. Lainkaan. Kaiken täytyy olla totta. Kaiken. [...] Kirjalliset journalistit, jotka argumentoivat, että uutistoimittajien faktat johtavat usein harhaan, ovat huomanneet samaan aikaan omassa työssään, että totuus ei ole koskaan, koskaan, ristiriidassa faktojen kanssa.” (Franklin 1987, 12.)

Featuren haaste onkin hyväksyä fiktion vaikutus, siis tutkia ja käyttää fiktion kerronnallisia keinoja, mutta olla silti koskaan omaksumatta fiktion runollista vapautta, kirjoittaa Samuel G. Freedman. Fiktio ja nonfiktio solmivat lukijan kanssa erilaiset sopimukset. Nonfiktio lupaa tarjota niin täsmällistä ja tarkistettua tietoa kuin inhimillisesti mahdollista ja vastalahjaksi se saa käyttöönsä tosiasioiden voiman. Fiktio sen sijaan lupaa lukijalle psykologisen totuuden vastalahjaksi siitä, että lukija luopuu epäuskostaan ja antautuu tarinan vietäväksi. (Freedman 2006 a, 128.)

Näin siis teoriassa. Käytännössä ongelmia on kuitenkin ilmennyt. Käyn seuraavaksi lyhyesti läpi viime vuosikymmenien tunnetuimpia tapauksia.

3.3. Ongelmatapauksia

Yhdysvalloissa on paljastunut vuosien mittaan useita journalismiskandaaleja, joissa kirjoittavat toimittajat ovat keksineet artikkeleitaan omasta päästään joko osin tai kokonaan. Nämä tapaukset ovat olleet merkityksellisiä paitsi amerikkalaiselle myös maailmanlaajuiselle journalismikeskustelulle. Jokainen tähän työhöni haastattelema toimittaja tunsi ainakin osan näistä tapauksista.

Listaan tässä lyhyesti tapauksista tunnetuimmat ja käyn läpi niiden syitä ja merkitystä amerikkalaiselle journalismille amerikkalaisten haastateltavieni näkökulmasta.

1) *The Washington Post* julkaisi vuonna 1980 **Janet Cooke** artikkelin *Jimmy's World*, joka kertoi 8-vuotiaasta narkomaanista. Artikkelin voitti Pulitzer-palkinnon vuonna 1981, mutta kaksi päivää palkinnon myöntämisen jälkeen lehti joutui myöntämään artikkelin kokonaan keksityksi. Lehti pyysi anteeksi ja Cooke erosi. (Esim. Maraniss 1981.)

2) *The New Republic* -lehden toimittaja **Stephen Glass** erotettiin vuonna 1998, kun oli paljastunut, että suurin osa hänen lehdelleen kirjoittamista artikkeleista sisälsi keksittyjä osia tai oli kokonaan keksittyjä. (Esim. The New Republic 1998.) Tapauksesta tehtiin elokuva *Shattered Glass* vuonna 2003.

3) **Michael Finkel** kirjoitti vuonna 2001 *The New York Times Magazine*lle artikkelin Norsunluurannikon kaakaoplantaasien lapsityöntekijöistä. Myöhemmin paljastui, että Finkel oli koonnut artikkelin päähenkilön Youssuf Malén tarinan useiden ihmisten kokemuksista eikä Youssuf Maléta ollut oikeasti olemassa. Lehti pyysi anteeksi ja Finkelin ura freelance-toimittajana päättyi. (Esim. The New York Times 2002.)

Finkelin tarina on kiinnostanut amerikkalaisia toimittajia etenkin editorien osuuden vuoksi. Finkel on kertonut, että hän kirjoitti ensin artikkelistaan kaksi tai kolme totuudellista versiota, mutta ne eivät kelvanneet artikkelin käsittelijöille. He vaativat artikkeliin lisää vangitsevuutta ja ehdottivat lopulta tarinan kertomista vain yhden ihmisen tarinan kautta. Tällöin Finkel loi päähenkilön omasta päästään ja keräämiensä tietojen pohjalta. (Esim. Sunenblick 2005.) Tapausta on pidetty esimerkkinä jatkuvasti kiristyvän kilpailun seurauksista.

”Minusta ongelmien yksi syy on toimittajien tuntema paine, että heidän artikkeleidensa täytyy olla niin korkealla tasolla, että jos he eivät jotenkin lumoa editoria ja lukijaa jollakin suurella oivalluksella tai anekdootilla, heidän uransa on ohitse. Ammatti asettaa kirjoittajille valtavat suorituspaineeet. [...] Valitettavin asia on editoreiden miellyttäminen. Kun Michael Finkelin tapaus paljastui, minusta editorin olisi pitänyt menettää työnsä, ei kirjoittajan.” (Blum 2006.)

4) *The New York Times* -lehden toimittaja **Jayson Blair** erotettiin vuonna 2003, kun paljastui, että hän oli kopioinut luvatta artikkeleihinsa osia toisista lehdistä ja keksinyt osia omista artikkeleistaan. (Esim. Rosen 2003.) Skandaali johti myös Blairin esimiehen, *The New York Timesin* päätoimittajan Howell Rainesin eroon myöhemmin samana vuonna. Skandaali muodostui yhdeksi Yhdysvaltain tunnetuimmista ja siitä seurasi *The New York Timesissa* julkinen itsetutkiskelu ja eettisen ohjeiston luominen (ks. luku 7.1.).

Siinä missä Finkelin tapaukseen on nähty pitkälti syynä lehtien käsittelijöiden ja päätoimittajien kunnianhimo, Blairin tapauksessa on puhuttu toimituksen sisäisen ilmapiirin ja tähtikultin merkityksestä. Howell Raines joutui eroamaan, koska hän piti lehden sisällä yllä omavaltaista arvoasteikkoaan. Blair oli päässyt tähtitoimittajan asemaan, ja vaikka toimituksen muut työntekijät ilmaisivat huolensa Blairin artikkeleiden virheistä, heitä ei kuunneltu. (Lacey 2006.) Toimitukset ovat sittemmin yrittäneet opetella nöyryyttä.

”En usko, että *The New York Times* on eettisesti vajavaisempi kuin mikään muukaan sanomalehti. En usko, että olemme viallisempi uutisorganisaatio. Luulen, että koska *New York Times* on aina tuottanut erinomaista journalismia, se on ollut täynnä itseään, ylimielinen.

Luulen, että joskus tämä ylimielisyys, että me tiedämme, mikä on totta, ja me sanomme, mikä on totta, on haitannut journalismiamme.” (Lacey 2006.)

Blairin tapaus nousi merkitykseltään yksittäistapausta suuremmaksi.

“Kyse ei ollut vain yhdestä toimittajasta, vaan koko sanomalehden, ja koko sanomalehtialan, uskottavuus tahrautui. Ihmiset alkoivat epäillä kaikkea, mitä kirjoitimme, kaikesta tuli epäilyttävää, joten meidän on täytynyt keskittyä voittamaan lukijoiden luottamus uudestaan.” (Lacey 2006.)

The New York Timesissa ratkaisuksi skandaalien aiheuttamaan vahinkoon on nähty paitsi eettisten ohjeiden luominen toimittajille (ks. luku 7.1.) myös lukijasuhteen rakentaminen uudella tavalla.

”Emme aikaisemmin ajatelleet [*New York Timesissa*] suhdettamme lukijoihin juurikaan, mutta ajattelemme sitä nyt. Meitä [toimittajia] rohkaistaan vastaamaan lukijoiden sähköposteihin. Nyt meillä on verkkosivuillamme systeemi, jossa lukija voi klikata toimittajan nimeä ja lähettää hänelle sähköpostia suoraan lomakkeelta.” (Lacey 2006.)

Yhdysvalloissa totuuden rajoista ja merkityksestä on keskusteltu näyttävästi myös nonfiktio-kirjallisuuden puolella. Suurimman julkisuuden on saanut kirjailija James Frey, joka väitti miljoonia myynyttä teostaan omaelämäkerraksi, kunnes teos paljastui pitkälti liioitelluksi ja keksityksi (esim. *The Smoking Gun* 2006). Paljastuksesta seurasi Yhdysvalloissa yhä jatkuva keskustelu erilaisten kirjallisten lajityyppien totuusvaatimuksesta ja generarajojen liudentumisesta, jota käsittelemme enemmän luvussa 5.3.3.

Suomessa ei ole paljastunut vastaavan mittakaavan skandaaleja. Keskustelua totuuden rajoista on käyty lähinnä sitaattien oikeellisuuden ja sijoittelun sekä keskivertohahmojen luomisen yhteydessä. Suomalaiset tapaukset ovat kuitenkin pääsääntöisesti unohtuneet nopeasti tai niitä on selvitelty toimitusten sisällä eikä julkisesti lehtien palstoilla. Toimittajat muistelevat usein keskenään menneiden aikojen legendaarisia tarinaniskijä-toimittajia, joiden jutuissa ei ollut nimeksikään perää, mutta julkista ja todistettua keskustelua tällaisista tapauksista ei ole käyty juuri lainkaan.

4. AINEISTO JA MENETELMÄT

4.1. Aineistona feature-kirjoittajien puhe

Tutkimukseni empiirisen aineiston muodostavat seitsemän suomalaisen feature-kirjoittajan teemahaastattelut. Neljän amerikkalaisen toimittajan haastattelut toimivat johdannossa (ks. luku 1.2.) kuvatulla tavalla lähdeaineistona. Ajoittain vertaan suomalaisten toimittajien näkemyksiä amerikkalaisten näkemyksiin, mutta kyse ei ole vertailevasta tutkimuksesta.

Seitsemän haastateltavan otos ei ole suuri, mutta laadullisessa tutkimuksessa tämä ei ole ongelma. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieniin otoksiin, sillä tutkimus ei pyri tilastolliseen yleistyksen. Tutkimuksen tieteellisyyden kriteeri ei ole määrä vaan laatu; tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen sen yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan siitä historiallisesti yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. Sen pyrkimyksenä on kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa ja antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 18, 61.)

Laadullisessa tutkimuksessa sovelletaan harkinnanvaraista otantaa. Tutkijan rakentamat teoreettiset perustukset ohjaavat aineiston valintaa (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 18). Omassa tutkimuksessani olen valinnut haastateltavaksi tietyt toimittajat nimenomaan heidän henkilökohtaisen kokemuksensa, kirjoitustapansa ja olemuksensa vuoksi. Lähestyn haastatteluja ensimmäisellä tasolla samoin kuin Ettema ja Glasser (1998, 15) omassa tutkimuksessaan: ne ovat mahdollisuus istua kuuntelemaan toimittajien mestariluokkaa. Kaikki haastateltavani ovat arvostettuja feature-kirjoittajia, jotka valitsin pohtien, keiden nimenomaisten toimittajien arvelisin olevan kokeneita ja antoisia haastateltavia juuri tästä aiheesta ja mitkä lehdet voin luokitella feature-journalismin genreen. Lehtien rajausta olen jo pohtinut aiemmin luvussa 3.1.

Lähestyin haastattelupyynnöllä keväällä 2007 yhdeksää toimittajaa, joista kaksi, molemmat naisia, kieltäytyi. Tästä seurasi haastateltavieni jakautuminen viiteen mieheen ja kahteen naiseen. Valitsemani toimittajat olivat haastattelujen tekoaikaan iältään 33–53-vuotiaita. Mukaan lähti kaksi toimittajaa

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteestä, yksi toimittaja *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteestä, yksi *Suomen Kuvalehdestä* sekä yksi *Aamulehdestä*. Kaksi haastateltavaa on kirjoittanut ja kirjoittaa useisiin eri lehtiin kuten *Imageen*, *Kuukausiliitteeseen*, *Nyttiin* ja *Me Naisiin*. Kaikki haastateltavat työskentelevät parhaillaan toimittajina, joko kirjoittajina tai esimiesasemassa.

Kaikilla oli takanaan yliopisto-opintoja, mutta yksikään ei ollut opiskellut pääaineenaan viestintää. Sen sijaan haastateltavien oppiaineisiin kuuluivat esimerkiksi uskontotiede, kirjallisuudentutkimus, käytännöllinen filosofia, sosiologia sekä valtio-oppi.

Nimeän haastattelemani toimittajat työn liiteosiossa. Tutkimuksessa käsittelen heidän haastatteluistaan poimitut lainaukset nimettöminä, eikä sitaattien perään merkitty toimittajan numero ole yhteneväinen liitetiedoston nimiluettelon järjestyksen kanssa. Katson haastateltavien nimeämisen olevan perusteltua, sillä olen valinnut tutkimusaineistoksi toimittajia, joiden olen omien kokemusteni tai yhteisön julkilausuttujen arvostusten (esimerkiksi palkintojen tai esimiesaseman) kautta määritellyt toimivan jollakin tavalla esikuvina tai vaikuttajina koko suomalaisen journalismin genressä. Uskon, että osa tämän työn merkityksestä journalistikentällä nousee nimenomaan haastateltavieni kokeneisuudesta ja arvostuksesta. Työn tulosten arvioinnin kannalta pidänkin tärkeänä, että esittelen nämä henkilöt nimeltä, jolloin työn lukija voi itse arvioida tutkimuksen lähteitä ja siten koko työn totuusarvoa.

En kuitenkaan liittänyt toimittajien nimiä yksittäisiin sitaatteihin, sillä kenenkään etua ei palvele se, että lopullista työtä luetaan kiinnostuneina siitä, kuka näistä nimekkäistä toimittajista on sanonut mitään. Tämänkaltaisessa työssä oleellisia ovat johtopäätökset ja haastattelujen sisällön tutkiminen, ei haastateltavien persoonien tutkiminen.

Haastateltavieni kokeneisuus ja asiantuntijuus nimenomaan feature-journalismin genressä antaa heidän sanoilleen todistusvoimaa, mikä on ehdottomasti heidän asiantuntijuutensa hyvä puoli. Samaan aikaan vastauksia tulkitessa pitää kuitenkin muistaa, että kyse on tietystä näkökulmasta tulevasta puheesta. Koska haastateltavani ovat tehneet elämänuransa nimenomaan featuren parissa, he katsovat ongelmia featuren näkökulmasta ja suhtautuvat esimerkiksi uutismuotoon huomattavasti kriittisemmin kuin moni uutistoimittaja suhtautuisi. Journalistien puheessa on kyse paitsi puheena olevasta asiasta myös journalismin sisäisestä valtapelistä, jossa omia asemia pyritään vahvistamaan.

Kaikki haastateltavat suhtautuivat tutkimusaiheeseeni ja haastatteluun myönteisesti ja pohtivat aihetta perusteellisesti sekä teorian että käytännön esimerkkien kautta. Haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia ja litteroituna aineistoa kertyi yhden rivivälillä 104 liuskaa.

4.2. Kokemuksia teemahaastattelusta metodina

4.2.1. Teemahaastattelu totuuden pohdinnassa

Jotta tutkijan aineistossa olevat havainnot voidaan erottaa tutkimuksen tuloksista, tarvitaan tutkimusmetodi. Metodi koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja, sekä niistä säännöistä, joiden mukaan näitä havaintoja voi tulkita. Tutkija siis pyrkii metodin avulla ylittämään aineistonsa, pääsemään sen ”taakse.” Metodin valintaan vaikuttaa teoreettinen viitekehys, jonka tutkija on valinnut. (Alasuutari [1993] 2001, 78, 82-83.)

Kuten olen tutkimukseni alkuosiossa osoittanut, totuuden määritelmä ja pohdinta ei ole yksinkertaista. Kyseessä on mitä suurimmassa määrin filosofinen kysymys, jota toimittaja pyrkii soveltamaan käytännössä. Tällaista kysymystä on erittäin vaikeaa ellei mahdotonta pohtia tilastollisen menetelmän kautta. Lopputuloksena olisi mitä luultavimmin tilastollisen tutkimuksen irvikuva, yritys tutkia määrällisesti kysymystä, jonka ydin on laadullinen. Voitaisiin toki esittää lukuja siitä, millaisen totuusmääritelmän toimittajat yleisimmin hyväksyisivät, mutta kertoisiko se meille jotakin hyödyllistä ongelmasta, jossa on kyse vivahteista ja tulkinnoista?

Nähdäkseni ainoa järkevä tapa tutkia tällaista aihetta on laadullinen tutkimus. Valitsin omaksi metodikseni teemahaastattelun. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet, on etukäteen määrätty ja haastattelija varmistaa, että kaikki teemat käydään läpi. Niiden järjestys ja laajuus voivat kuitenkin vaihdella haastattelusta toiseen. Teemahaastattelussa tutkijalla ei välttämättä ole edes valmiita kysymyksiä vaan ainoastaan tukilista käsiteltävistä asioista. Oma tutkimustani voisikin kuvata puolistrukturoiduksi teemahaastatteluksi, sillä tein etukäteen puolistrukturoidun haastattelun mallin mukaan kysymysrunгон, jonka pohjalta keskustelin haastateltavieni kanssa, mutta keskustelu

eteni vapaasti eikä kysymyksiä käyty orjallisesti läpi juuri siinä järjestyksessä kuin olin ne alunperin itselleni kirjannut. (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 86.)

Tein kysymysrunгон sen jälkeen, kun olin haastatellut amerikkalaisia toimittajia ja aloin perehtyä tutkimukseni teoria-osioon. Pyrin muodostamaan kysymyksiä, jotka sekä käsittelisivät aihepiiriä laajemmalla filosofisella kannalla että houkuttelisivat haastateltavia kertomaan käytännön rajanvedoista esimerkkien kautta. Viimeistelin rungon ensimmäisen haastattelun tehtyäni.

Lähetin kysymysrunгон haastateltavilleni etukäteen sähköpostitse. Varsinaisten haastattelujen kulku vaihteli. Osan kanssa kävimme kysymykset läpi yksitellen, osan kanssa hypimme sinne tänne keskustelun kulun mukaan. Annoin haastateltavien melko vapaasti itse määrätä, mistä kysymyksistä puhuttiin enemmän ja mistä vähemmän, sillä katson senkin olevan arvokasta tutkimustietoa: on olennaista, mitkä kysymykset inspiroivat haastateltavat pitempiin pohdintoihin. Yleensä pitempien pohdintojen taustalla on ongelma, jota on jouduttu miettimään jo aikaisemmin, joka on jäänyt askarruttamaan tai joka koetaan erityisen tärkeäksi.

Menetelmä oli sikäli kannattava, että haastateltavat nostivat esiin useita teemoja, joita en ollut etukäteen odottanut ja joista en ollut osannut kysyä mitään. Samoin haastateltavat ohittivat nopeasti osan kysymysalueista, joiden olin itse etukäteen arvellut olevan merkityksellisiä, ja jäivät pohtimaan pitkällisesti joitakin kysymyksiä, joiden olin itse ajatellut olevan melko pieniä yksityiskohtia. Eron syynä lienee osin se, että itse olin jo pohtinut totuuden olemusta osana yhteiskunnan laajempia virtauksia tämän työn käsitteistöä ja tausta-aineistoa kerätessäni, kun taas haastateltavani elivät toimittajan työn arjessa ja lähestyivät aihetta hyvin käytännönläheisesti omassa työssään ilmenevien ongelmien kautta. Täten tämän tutkimuksen puitteissa Kovachin ja Rosenstielin ajatus toimittajista käytännöllisinä toimijoina tuli siis osin todistetuksi oikeaksi (ks. luku 2.1.).

Teemarunkoni toimi keskustelun juoksuttajana hyvin, mutta jälkikäteen ajateltuna minun olisi kannattanut muotoilla vielä useampia kysymyksiä laajoista teemoista kuten kilpailusta, median keskittymisestä tai henkilöitymisen trendistä. Nyt keskustelu painottui melko lailla yksityiskohtaisten käytännön esimerkkien puimiseen. Toki oma tehtäväni tutkijana on nostaa käytännön esimerkeistä yhtymäkohtia laajempiin virtauksiin ja päinvastoin, mutta ajoittain aineistoa läpikäydessäni harmitti,

etten ollut houkutellut enempää esiin haastateltavien näkemystä laajempien yhteiskunnallisten ilmiöiden merkityksestä totuusvaatimukselle heidän omassa työssään.

Haastateltavani tunnustivat kyllä esimerkiksi kilpailun olemassaolon, mutta eivät juuri innostuneet pohtimaan aihetta pitempään. Itseäni hämmästytti hieman jälkikäteen esimerkiksi se, että yksikään toimittaja ei nostanut esiin ongelmia oman mediakonsernin toisesta osasta kirjoittamisessa, vaikka tästä keskittymiseen liittyvästä ongelmasta on puhuttu julkisuudessa paljon. Tätä voisi tietysti pitää yhtenä tutkimuksen tuloksena: toimittajat eivät tunnista ongelmaa konsernien eri osien välillä tai ongelmaa ei käytännössä ole. Kyse voi kuitenkin olla enemmänkin oman haastattelurunkoni epäonnistumisesta.

Kalastelin alunperin toimittajien näkemyksiä journalismin taustalla vaikuttavien laajempien ulkoisten kehien vaikutuksesta avoimella kysymyksellä: *Millaisten tekijöiden arvelet vaikuttaneen totuuden aseman muuttumiseen?* (Jos haastateltava oli arvioinut edellisessä vastauksessaan totuusvaatimuksen muuttuneen.) Koska aloin kuitenkin epäillä kysymyksen olevan liian laaja, tarkensin sitä kysymyksen perässä sulkeissa: *(Internet, blogit, mediatalous, subjektiivisuuden uusi nousu, julkisuuden merkityksen lisääntyminen sekä organisaatioille että yksilöille)*. Tarkoitukseni oli tarjota vastaajille tarttumapintaa kysymykseen ja houkutella heitä lausumaan mielipiteensä esimerkiksi näiden, itse merkityksellisiksi arvioimieni tekijöiden vaikutuksesta. Käytännössä haastateltavat kuitenkin ohittivat kysymyksen toteamalla, että kaikki mainitsemani tekijät vaikuttavat. Vastasin siis käytännössä omaan kysymykseeni.

Löysin silti aineistosta viittauksia, jotka oman tulkintani mukaan kertovat näistä laajemmista virtauksista, joten olen silti pystynyt käsittelemään näitä, omasta näkökulmastani merkityksellisiä teemoja.

4.2.2. Oma asemani haastattelussa

Omaan asemaani haastatteluissa vaikutti osaltaan työhistoriani, jonka kuvasin luvussa 1.1. Olen työskennellyt toimittajana jo pitkään, ja olen kirjoittanut tätä aihetta sivuavan artikkelin *Image*-lehteen maaliskuussa 2006 (Partanen, 2006). Artikkelin seurauksena minua haastateltiin aiheesta toimittajien

ammattilehteen *Journalistiin* toukokuussa 2006 (Tuohino 2006). Osa haastateltavistani oli nähnyt toisen tai molemmat artikkelit ennen haastattelua. Lisäksi tunsin yhtä lukuun ottamatta haastateltavani henkilökohtaisesti etukäteen. En ole työskennellyt yhdenkään kanssa samassa toimituksessa, mutta useiden kanssa samassa lehdessä ja läheisesti yhteen liittyvillä osastoilla.

Oma historiani vaikuttaa tutkimuksessani kahteen suuntaan.

Ensinnäkin työkokemukseni on ohjannut vahvasti tutkimusaiheeni ja haastateltavien valintaa. Ensiksi ovat olleet käytännöstä kumpuavat ajatukset ja kysymykset. Sen jälkeen on seurannut aiemman viestinnätutkimuksen ja kirjallisuuden tutkiminen sekä omien ennakko-oletusteni ja -ajatusteni peilaaminen tähän perintöön.

Toiseksi oma historiani vaikutti haastatteluiden kulkuun. Keskustelujen etenemisestä oli huomattavissa, että haastateltavani pitivät minua lähtökohtaisesti tasavertaisena toimittajana työkokemukseltani, vaikka iältäni olenkin kaikkia nuorempi. Tasavertaisuus näkyi esimerkiksi haastattelujen tuttavallisessa sävyssä ja keskusteleavassa otteessa. Haastateltavat saattoivat esimerkiksi jotakin kysymystäni miettiessään kysyä minulta, mitä mieltä itse olen asiasta:

[...] vakavasti rohkaisisin kertomaan sen, mitä oikeasti minä-kertojan päässä liikkuu, ihan niin kuin se ois reilumpaa. Mitenkähän, onko sulla jotain esimerkkiä, tai miten sä itse tän ajattelet?

Lähdin itse siitä periaatteesta, että haastattelut voivat olla enemmän keskusteluja kuin selkeitä kysymys–vastaus-formaatteja. Tällainen lähestyminen yhdistettynä tasavertaiseen suhteeseen voi kuitenkin vaikuttaa aineistoon esimerkiksi niin, että haastateltavat ennakoivat, mitä odotan heidän vastaavan ja vastaavat sen mukaan. Näin voisi ajatella tapahtuvan etenkin, jos he ovat jo aiemmin lukeneet artikkelit, joissa kerroin omia käsityksiäni aiheesta. Kaikki haastateltavani ovat kuitenkin sekä iältään että työvuosiltaan minua vanhempia, joten ammatti-identiteetin kannalta heidän voidaan ajatella olevan hierarkkisesti minua ylempänä ja siten painetta näkemyksieni huomioon ottamiseen ei varmaankaan ollut liikaa. Lisäksi pyrin väistämään mukailemisen ongelmaa kuuntelemalla haastateltavien vastauksia mahdollisimman pitkälle ennen kuin aloin tarjota omia ajatuksiani.

Hyvä puoli tasavertaisuudessa ja aiemmassa tuttavuudessa on se, että suhteeni haastateltaviin oli luottamuksellinen (vrt. Alasuutari [1993] 2001, 145-143). Tästä seurasi, että he kertoivat hyvinkin avoimesti omista epäonnistumisistaan menneisyydessä ilmeisesti arvioiden, että minä tutkijana ymmärrän myös toimitustyön arkea ja heidän lähestymistään työhönsä enkä leimaa heitä näiden, totuuden välittämisen kannalta ongelmallisten tapausten vuoksi.

4.3. Aineiston koodaus ja analysointi

Eskolan ja Suorannan mukaan laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on kaksi periaatteellista lähestymistapaa. Ensinnäkin tulkintoja on mahdollista rakentaa tiukasti aineistosta käsin niin sanotun grounded-mallin mukaan. Toinen tapa on pitää aineistoa tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä tai lähtökohtana tulkinnoille. (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 145.) Itse suhtaudun aineistooni ajattelun apuvälineenä.

Toisaalta analyysissä voi olla kaksi tasoa. Voi ajatella, että aineisto, tässä tapauksessa haastateltavien puhe, kertoo vääristelemättä tietoa todellisuudesta. Toisaalta voi ajatella, että puhe (kieli) ei ainoastaan kuvaile todellisuutta vaan rakentaa sitä. Tämä on diskurssianalyysin lähtökohta. Diskurssianalyysi ei ole tarkka metodi vaan ennemminkin väljä teoreettinen idea, jonka ajatus on, että keskitytään puheeseen sinänsä ja siihen, miten se on rakennettu. (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 140-141, 194-197.)

Alasuutarin mukaan teksti ja puhe eivät ainoastaan välitä tietoa, vaan tuottavat asiantiloja ja identiteettejä. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei siis lue tekstejä vastatakseen ainoastaan mitä-kysymyksiin vaan vastatakseen tavalla tai toisella ainakin yhteen miksi-kysymykseen. (Alasuutari [1993] 2001, 141, 144, 216.)

Lähestyn omaa aineistoani molemmilla yllä kuvailuilla tavoilla. Haastateltavani ovat oman alansa asiantuntijoita, joiden uskon kuvanneen vilpittömästi käsitystään tutkimusaiheesta sekä toimintaansa käytännön työssä. Tästä koostuu analyysini ensimmäinen taso: mitä haastateltavani aiheesta sanovat. Jos jäisin tälle tasolle, kyseessä olisi kuitenkin vasta selvitys (Alasuutari [1993] 2001, 77). Jotta kyse on tutkimuksesta, minun on myös tulkittava haastateltavieni puhetta, mistä seuraa analyysini toinen

taso. Sen aiheena ei niinkään ole, mitä haastateltavani sanovat, vaan miksi he sanovat niin ja millaisilla välineillä he ratkovat puheena olevaa ongelmaa.

Tulkintaa varten olen nostanut aineistostani esiin tutkimusongelmaani valaisevia teemoja (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 174). Etenen tulkinnassa käsitteellisestä ja teoreettisesta tasosta sekä laajempien yhteiskunnallisten virtausten jäsentelystä kohti journalistisen työn arkea. Paloittelen journalismin todellisuutta jatkuvasti pienempiin ja konkreettisempiin osiin. Teemoittelussa päämääränäni on yhdistää aineisto ja teoria (Eskola & Suoranta [1998] 2001, 179). Pysin myös tulkitsemaan, miten laajempi kehys, kuten jokin yhteiskunnallinen virtaus, näkyy journalismin käytännössä, kuten virkkeen rakentamisessa.

Aloitin teemoittelun jo rakentaessani kysymysrunkoa. Kun olin tehnyt haastattelut, aloin lukea litteroitua aineistoa tämä alustava jäsenitys mielessäni. Aineistosta oli kuitenkin selvästi nostettavissa osin täysin erilaisia teemoja, kuin mitä olin alunperin ajatellut. Lopullinen teemoittelu on siis yhdistelmä itse tärkeinä pitämiäni, totuuden kohdalta pulmallisia solmukohtia sekä haastateltavien esiin nostamia kysymyksiä.

Käytän lainauksia haastateltavien puheesta oman tekstini lomassa perustelemassa tulkintojani. Suoria lainauksia on tekstissä melko runsaasti, mikä selittyy myös haastateltavien asiantuntijuudella. Olen valinnut heidät haastateltaviksi nimenomaan heidän asiantuntijuutensa takia, joten on perusteltua kuulla heidän ääntään ja näkemyksiään myös suoraan, ilman minun tulkintaani.

Yleensä teemahaastattelun purkamisessa merkitään sekä kysymys että vastaus (Alasuutari [1993] 2001, 83). Itse en ole useimmiten merkinnyt kysymystä, sillä haastattelujen vapaasta luonteesta johtuen vastaukset olivat polveilevia eikä tähän työhön kirjaamani lainaus välttämättä ole suoraa seurausta kysymyksestäni. Tekstin sisään hakasulkeisiin merkityt kolme pistettä kertovat, että olen jättänyt välistä jotain pois tai että olen korvannut haastateltavan käyttämän sanan, jos haastateltavan olisi voinut tunnistaa sen perusteella. Sulkeissa on selvennyksiä siitä, mihin haastateltava viittaa. Ajoittain omassa tekstissäni on ilmaisuja sitaateissa, mikä tarkoittaa, että ne on poimittu suoraan haastateltavieni puheesta.

Haastattelut on purettu sanasta sanaan, mutta pääsääntöisesti en ole kirjannut tähän aineistoon naurahduksia tai pitkiä taukoja, sillä en tee keskusteluntutkimusta. Väärinymmärryksen vaaraa ei nähdäkseni tässä aineistossa ollut: haastateltavat puhuivat vakavasti ja suoraan, ja esimerkiksi ironiaa tai vitsejä esiintyi vain harvoin. Olen numeroinut haastattelut, jotta työtä lukiessa voi halutessaan verrata eri toimittajien vastauksia. Numerointi ei kuitenkaan vastaa toimittajien järjestystä liitetiedostossa.

5. TOTUUDEN TAUSTALLA

Mikään yhteiskunnallinen kehityskulku ei etene tyhjiössä. Yhden ammattikunnan sisäiseen kehitykseen vaikuttavat lukuisat ulkopuoliset, yhteiskunnan muihin osa-alueisiin liittyvät virtaukset. Niinpä journalistisen totuuden teoria ja käytäntö sekä feature-journalismin lajityyppi eivät nekään muotoudu ja kehity vain journalismin sisäisessä maailmassa, vaan niiden asemaan vaikuttavat myös laajemmat yhteiskunnalliset ilmiöt ja ajatusmallit. Tässä luvussa käsittelemme tällaisten laajempien kehityskulkujen suhdetta journalistisen totuuden ja feature-journalismin asemaan ja muutokseen.

Ensin puran journalistien käsityksiä totuuden teoriasta: miten journalistit määrittelevät journalistisen totuuden ja miten he ratkovat siihen liittyviä ristiriitoja käsitteellisesti. Sen jälkeen tutkin mediakentän vaikutusta journalistisen totuuden ja featuren käsitteisiin. Lopuksi pohdin laajemman yhteiskunnallisen trendin, tarinoiden janon, merkitystä.

5.1. Totuuden olemus

5.1.1. Mitä on totuus?

Tämän työn teoriaosiossa on todettu, että pyrkimys kertoa totuus on keskeinen journalismia määrittävä ominaisuus ja yleensä tärkeimmällä sijalla journalismin kaanonissa. Siitä, millä tavalla totuus sitten tavoitetaan tai miten totuus määritellään, ei kuitenkaan ole yhteisymmärrystä. Kysymykseen on pyritty vastaamaan vaihtelevista, osin keskenään päinvastaisista näkökulmista koko modernin lehdistön historian ajan. (Ks. luku 2.)

Oman haastattelurunkoni ensimmäinen kysymyspari kuului: *Miten määrittelet journalistisen totuuden? Onko journalistin mahdollista kertoa totuus?* Totuuden kanonisoidun aseman huomioon ottaen vastaukset olivat yllättäviä.

Totuutta ei ole mahdollista kertoa, koska ei ole tiedossamme, mitä se sitten olisi, koska se on väistämättä suhteellista. Taikka että se on suhteellista jopa silloin, kun se saadaan näyttämään jotenkin siltä että... (tauko)

saadaan jotkut luvut kertomaan että mitä on. Menemättä hirveen teoreettiseksi niin siitä huolimatta musta siihen on aina helpompi suhtautua suhteellisenä. (T5)

Mä suhtaudun itte tähän journalistiseen totuuteen vähän niin kuin että heh heh -tyyppisesti. Sehän on hyvin valikoitua totuutta, mikä ehkä usein unohtuu myös uutisjournalismissa, vaikka tavallaan se juttu, jonka toimittaja kirjoittaa jostakin tiedotustilaisuudesta tai tilanteesta, vaikka se onkin hyvinkin totta, niin senhän takia jää kertomatta joitakin muita asioita. Siksi se on hyvinkin monimutkaista. Enkä mä usko, että toimittajan on mahdollista kertoa mitään sellaista puhdasta totuutta mistään. (T4)

Haastateltavien totuusmääritelmät kytkeytyivät ensimmäisellä tasolla suoraan postmoderniin maailmankatsomukseen: absoluuttiseen totuuteen ei päästä koskaan. Samaan aikaan haastateltavani kuitenkin pitivät totuutta lähtökohtaisesti journalismin tärkeimpänä arvona ja päämääränä, johon työssä pyritään. Seuraava keskustelunpöytä saman toimittajan kanssa kuvaa samanaikaista, ristiriitaista suhtautumista totuuteen:

K: Mitä sä olet ajatellut, mitä koulukuntaa olet, et mikä on journalistinen totuus ja onko toimittajan mahdollista ylipäänsä kertoa totuus?

V: Kai se olis jotenkin niin määriteltävä, että se on niin kuin, että totuus lainausmerkeissä on sellainen tieto, joka on mahdollisimman lähellä asioiden oikeaa tilaa, ilman että sitä on millään erityisellä tavalla dramatisoitu tai väritetty. Ei tietenkään mitään absoluuttista totuutta ole, mutta on kohtuullisen puhtaita asiatietoja ja sitten on sellaisia, jotka se konteksti värittää tai jotka on jotenkin muulla tavoin kauempana siitä, miten se asia on alunperin ollut.

K: Onko tää ongelmallinen asia tai sellainen, jota mietit työssäsi?

V: On, on ehdottomasti olennainen. Kun ei me olla fiktiobisneksessä, me ollaan totuuden rekonstruktioisneksessä, tai todellisuuden rekonstruoimisbisneksessä, niin sehän on täysin olennainen asia. Ja sehän on tavallaan se, mikä useimmiten menee myös pieleen, että ei pääse kiinni siihen, mitä todellisuudessa on tapahtunut, syystä tai toisesta. (T2)

Haastateltavien totuussuhde on siis selvästi kaksijakoinen. Koettiin, että on olemassa jokin todellisuus, jota toimittaja pyrkii mahdollisimman hyvin kuvaamaan. Tämä onkin journalismin yleinen ydinajatus ja korrespondenssiteorian mukainen, modernistinen näkemys todellisuuden luonteesta. Silti samanaikaisesti korostettiin, että todellisuudesta ei ole mahdollista saada tarkkaa tietoa eikä yhdenkään ihmisen ole mahdollista päästä yli omista kulttuurisista ja henkilökohtaisista käsityksistään, joten tuota kaikille yhteistä todellisuutta ei pystytä koskaan aukottomasti kuvaamaan.

Miten tällaisen ristiriidan kanssa voi elää, tavoitella jatkuvasti jotakin, jota ei usko koskaan tavoittavansa? Hankalaa se onkin, mutta toimittajat olivat kehittäneet useita eri tapoja neuvotella ristiriitaa. Yksi väline sovitteluun oli tiede.

Journalistinen totuus, jos kysyisit yleisöltä, ne ajattelisi varmaan, että se tarkoittaa valhetta. Että se on niin sanottu journalistinen totuus. Mutta oikeesti journalistinen totuus on ihan sama kuin esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen totuus. Se on unelma, tavoite, jota jatkuvasti lähestytään, mutta jota ei koskaan voida saavuttaa, tai johon pyritään maksimaalisin keinoin. (T3)

Toinen väline oli totuuden tulkinnallisuuden korostaminen itse tekstissä. Tällöin vastuu tekstin totuusarvon määrittämisestä jaetaan kirjoittajan ja lukijan kesken.

Silleen uskon että me luodaan journalistisia totuuksia, tulkintoja maailmasta, ja pyritään sitten olemaan siinä mahdollisimman yksiselitteisiä, että mitä me tarkoitetaan, ja että lukija muistaisi sen, että kuka kertoo ja missä kertoo ja mitä. (T1)

Kolmas keino sovittella ristiriitaa oli käsitteiden vaihtaminen: toimittaja ei tavoittelekaan *totuutta*, koska sitä ei ole mahdollista saavuttaa, vaan toimittaja tavoittelee *tarkkuutta*, mikä on mahdollista saavuttaa. Tämä on siis päinvastainen ajatus kuin Kovachilla ja Rosenstielillä, jotka nimenomaan kielsivät, että totuuden voisi löytää tarkkuuden kautta (ks. luku 2.4.). Tämä tarkkuuden ideaali korostui, kun toimittajat kertoivat käytännön työstään. Puheessa korostuivat kertomukset yksityiskohtien huolellisesta tarkistamisesta.

Neljäs keino ristiriidan sovitteluun oli journalistisen metodin korostaminen. Oman työn määrän kuvauksella oikeutettiin asema totuudenkertojana tilanteessa, jossa kenenkään ei ole mahdollista kertoa lopullista totuutta. Ammattitaito ja työn määrä asettaa toimittajan eri asemaan todellisuuden välittäjänä kuin tavallisen, hyvinkin subjektiivisen havainnoijan.

Mutta miksi näitä keinoja etsitään? Eikö luonteva seuraus arviosta *totuutta ei ole mahdollista kertoa* olisi päätös *totuuteen ei kannata pyrkiä*? Loogisesti se olisikin varmasti järkevä, mutta nykyisenkaltaisen journalismin kannalta järjetön. Jos totuuteen pyrkimisestä luopuisi kokonaan, journalismia ei olisi enää olemassa ainakaan nykyisessä muodossaan; journalismin keskeinen

määritelmä on, että se ei ole fiktiota. Siksi totuuden tavoittelusta luopuminen ei ole journalismia ammattinaan harjoittavalle ihmiselle mahdollinen näkemys.

Haastateltavani poimivat aineksia omaan totuuskäsitykseensä useista tietoteorian suuntauksista. He uskoivat korrespondenssiteorian mukaisesti, että on olemassa todellisuus, jota pyritään kuvaamaan, ja että tosi on väite, joka kuvaa tuota todellisuutta oikein. Ajatus totuuden suhteellisuudesta sen sijaan nojaa korrespondenssiteorian kanssa päinvastaiseen sosiaalisen konstruktivismin teoriaan. Yksi haastateltavista jopa nimesi tämän teorian. Sen lisäksi apua haettiin esimerkiksi diskurssianalyysista, kirjallisuudenteoriasta ja tieteen filosofiasta. Pragmatistisiin totuusteorioihin, joiden mukaan totuus seuraisi väitteen käytettävyydestä, ei kuitenkaan viitattu lainkaan.

Jos ajattelee Kovachin ja Rosenstielin ajatusta käytännöllisestä toimittajasta, haastateltavieni tapaa ammentaa useista tieteellisistä ja filosofisista teorioista voi pitää yllättävänä. Tapa ei kuitenkaan välttämättä ole ristiriidassa toimittajan käytännölliseen luonteen kanssa. Teoria ja käytäntö ovat journalismissa usein eri asia. Teoriassa toimittaja voi pitää totuutta pakenevana ja puhujasta riippuvaisena käsitteenä, mutta käytännössä toimittajalla ei ole aikaa eikä mahdollisuutta jäädä miettimään ”tekstien kelluvaa” luonnetta – mitä yksi haastateltavista korosti totuuden määrittelyssään – jos hän aikoo saada työnsä tehtyä ja jutun lehteen deadline vaatimassa ajassa. Toisaalta valitsin haastateltavani juuri siksi, että arvelin heillä olevan välineitä totuuden ajatuksen pohtimiseen myös käsitteellisellä tasolla, joten tämäkin selittää vastauksia.

Yleisesti haastateltavien näkemykset journalismin totuudesta heijastelevat melko hyvin viime vuosikymmenien totuuskeskustelua, jossa modernistisia näkemyksiä on soviteltu postmodernin ajan näkemyksiin ja pyritty käytännössä toimimaan totuuskäsitykseen, vaikka sen ideologinen perusta olisikin hieman horjuva.

Edellä mainittujen ristiriidan sovittelukeinojen lisäksi esiin nousi haastateltavien omasta aloitteesta, ilman suoraa kysymystä, vielä yksi vahva puhetapa, jota käsittelem seuraavassa jaksossa omana osionaan.

5.1.2. Objektiivisuuden kritiikkiä

Suurin osa haastateltavistani nosti oma-aloitteisesti esiin objektiivisuuden käsitteen. Tämä ei ole kovin yllättävää, sillä objektiivisuuden tavoittelu on yhä journalismin vahva normi ja ihanne (ks. luku 2.4.).

Haastateltavani kuitenkin vastustivat tätä normia vahvasti.

Mut et siihen tällaiseen objektiiviseen totuuteen mä suhtaudun hyvin sillai, musta on tavallaan väärin, että ihmisille jotka opiskelee journalistiikkaa, että niille uskotellaan, että se olisi edes jollain tavalla tarpeellinen päämäärä. Koska silloin jos toimittajat itsekin luulee kertovansa totuutta, se estää sen lukijan, tavallaan sellaisen, että se ajattelisi itse ja ymmärtäisi, että nää on valintoja ja että tässä on kuitenkin subjekti välissä. (T4)

Ja sen takia tietyssä mielessä feature-kirjoittaminen on reilumpaa kuin tällainen ikään kuin perinteinen vanhanaikainen, ikään kuin jotenkin objektiivisen journalismin illuusiossa, tai sen pohjalta ponnistava, koska feature-kirjoittaja yleensä tekee aika selväksi, siinä on vahvoja kertojan rooleja, siellä väitetään, ei pyritä luomaan ikään kuin sellaista yleistä totuutta. (T6)

Objektiivisuuteen pyrkimistä pidettiin sekä toimittajan itsensä että lukijoiden huijaamisena. Ensinnäkin objektiivisuuden ihanne yhdistettiin neutraalina esittäytyvään muotoon, joka haastateltavieni näkökulmasta vain peitteli sisällön subjektiivisuutta. Kyse olisi siis journalismin muotoon kytkeytyvästä valheesta.

Toisaalta objektiivisuus käsitettiin myös toimittajaan itseensä linkittyvänä ominaisuutena, mistä seuraisi, että koska objektiivista ihmistä ei ole olemassakaan, objektiivista lehtiartikkeliakaan ei ole olemassa. Tämä tuntuisi vahvistavan Kovachin ja Rosenstielin ajatuksen, että toimittajat pääsääntöisesti ymmärtävät objektiivisuuden toimittajan ominaisuutena eivätkä esimerkiksi Walter Lippmannin esittämällä tavalla journalistisen metodin ominaisuutena. (Ks. luku 2.3.2.)

Vastauksissa näkyy varmasti se, että tähän tutkimukseen on valikoitu nimenomaan feature-kirjoittajia. Koko feature-journalismin lajityyppi on syntynyt nimenomaan objektiivisen totuuden kritiikkinä ja haastateltavien tavassa korostaa objektiivisuuden illuusioluonnetta on suoria kaikuja uusien journalistien 60-luvun näkemyksistä (ks. luku 3.1.). Osin haastateltavat kytkivätkin objektiivisuuden arvostelunsa omaan genreensä, aikakauslehtijournalismiin.

Sehän ei niin kuin tavallaan, koko tää ajatus objektiivisuudesta, sehän ei oo määritelmällisesti millään lailla, sehän on järjetön asia. Ja sehän sotii täysin aikakauslehden tekemistä vastaan. [...] Musta niin kuin aikakauslehdessä lähtökohta on se, että juttujen pitää kuvata kirjoittajan kautta todellisuutta, sehän on se aikakauslehtien tapa niin kuin tehdä sitä, rajata se todellisuus kirjoittajan kautta. Eihän siellä oo niin kuin pyrkimystäkään luoda mitään aukotonta kuvaa maailmasta. (T6)

Se on tavallaan ollut se uutispohja, mitä ihmisille on opetettu. Ja sitten se niin kuin perustuu siihen, että kerrotaan hyvin neutraalisti ne asiat, ja kun eihän aikakauslehteen voi kirjoittaa sillä tavalla. (T4)

Tätä genreen kytkeytyvää suhtautumista objektiivisuuteen vahvistaa vertailu Jyrki Haran haastatteleminen ulkomaantoimittajien, siis uutistoimittajien, käsityksiin. Haran haastattelututkimuksen ulkomaantoimittajat uskoivat objektiivisten faktojen voimaan selvästi enemmän. Haran mukaan toimittajat ilmensivät faktadiskurssissaan taustaoletusta journalismista ”puhtaiden” tosiasioiden alueena. Tämä näkemys on täysin päinvastainen oman tutkimukseni toimittajien näkemyksen kanssa. (Hara 2002, 67.)

Journalistisen totuuden määritelmä näyttäisi siis myös kytkeytyvän erilaisiin journalismin muotoihin: uutistoimittajan näkemys totuudesta on erilainen kuin feature-kirjoittajan. Tätä käsitystä vahvisti myös haastateltavien puheessa suoraan esiin noussut uutismuodon ja uutisen totuuskäsityksen kritiikki. Objektiivisuuden kritiikki yhdistyi uutismuodon kritiikkiin, mikä on tietysti luonnollista, sillä objektiivisuuden ihanne on käytännössä luonut uutismuodon.

5.1.3. Uutinen vs. feature

Yksi kysymyksistäni liittyi uutisjournalismin ja feature-kirjoittamisen eroon: *Kumpi mielestäsi välittää totuutta paremmin: uutisjournalismi vai feature-journalismi? Miksi?*

Haastateltavani nostivat uutisen ja featuren erot esiin kuitenkin usein jo ennen kuin olin ehtinyt esittää kysymystä. Oma totuuskäsitystä pyrittiin määrittelemään negaation kautta: ei kertoen, mitä se on, vaan kertoen, mitä se ei ole. Useimmiten se ei ollut sama kuin uutisten totuus.

Mutta mä nään sen, että kumpi välittää totuutta paremmin, uutisjournalismi vai feature-journalismi, niin tota kylmä lähtökohtaisesti nään, että feature-journalismi on tarkempaa, koska siinä on laajemmat pohjat, syvemmät taustat. Uutiskirjoittaminen on nopeasti tehtyä, se on epätarkkaa, se on yleensä vailla kontekstia. Feature-

kirjoittamisessa myös se raja on selvempi ja asia on rehellisemmin kirjoittajan nimissä. [...] Millä sitten kirjoittaja lunastaa jotenkin sen luottamuksen, niin se on se asian hallinta. Ja sillä myös, että se näkökulma on jollain lailla auki kirjoitettu, sen niin kuin näkee siitä tekstistä. (T6)

Niin, tää kysymys, kumpi mielestäsi välittää totuutta paremmin, se on tietysti mahdoton kysymys, mutta jollain tavalla siis tän niin sanotun feature-journalismin monipuolisemmat keinot auttaa just tässä, jos kirjoittaja ymmärtää sitä asiaa. Kun uutisen kirjoittaja joutuu tavallaan feikkaamaan, kun se joutuu väittämään, että maailma on tällainen, suurempi, sillä on vähemmän keinoja. (T3)

Mä en tiedä, kun siis, mä tein tästä pienen tv-kolumninkin [lehden nimi], kun mä kävin tosi mielenkiintoisen keskustelun sellaisen tyyppin kanssa siitä, koska se oli sitä mieltä, että uutiset on vaarallisin journalismin laji mitä on. Koska ihmiset uskoo tavallaan niin vakaasti siihen, että mitä uutiset kertoo, on totta. Ja ne antaa sellaisen kuvan, että jos sä seuraat uutisia, sä tiedät maailmasta kaiken, mikä on tarpeellista tietää. Ja vedät sen perusteella tavallaan johtopäätöksiä, minkälainen ympäröivä maailma on. Ja sehän on tavallaan ihan hirveä maailmankuva, minkä siitä saa. (T4)

Feature-kirjoittamisen uutismuotoa suurempaa totuudellisuutta puolustettiin useilla perusteilla:

Feature-journalismissa toimittaja ehtii tehdä taustatöitä pitempään kuin yleensä uutistyössä. Feature-journalismissa toimittajalla on enemmän tilaa ilmaista asiansa ja selittää taustoja ja kontekstia, joten asiasta voi tulla lukijalle ymmärrettävämpi kuin tiukasti lyhyeen tilaan rajatusta uutisesta. Feature-journalismi kykenee käyttämään viihdyttävämpiä kerronnan keinoja, jolloin lukija jaksaa seurata vaikeakin asiaa paremmin kuin joskus tylsäksi tai vaikeaksi koetun uutiskielen kanssa. Feature-journalismi ei pyri luomaan totuutta vääristävää illuusiota objektiivisuudesta vaan tarjoaa toimittajan subjektiivisuuden lukijan nähtäväksi ja itse arvioitavaksi.

Osa haastateltavista nosti esiin myös uutisformaatin tavan etsiä totuutta luvuista. He kytkivät tämän tavan esittää asioita määrällisesti ja tilastoihin tukeutuen nimenomaan uutiseen ja arvostelivat tapaa vahvasti: tilastoilla luodaan illuusiota objektiivisesta totuudesta, vaikka tilastot voivat valehdella tai ne eivät oikeasti kerro mitään todellisuudesta.

Kaikki mitä mä äsken sanoin on ihan triviaalia verrattuna siihen, kuinka huonosti toimittajat esimerkiksi ymmärtävät tieteellisestä tietoa, joka on kuitenkin keskeinen osa lehtien sisältöä. [...] Niin faktoina esitetään asioita, joista ei oo mitään hajuakaan. (T3)

Se itse asiassa joskus vaivaa mua, tää asetelma tällaisen uutisjournalismin ja sitten tällaisen, miksikä sitä nyt sitten sanoisi, niin kuin muun journalismin välillä, se totuus sen takia, että uutisjournalismi saadaan näyttämään kenties helpommin niin kuin aina totuudelta niillä luvuilla. Kun niihin tavallaan saadaan tekemällä jokin tutkimus tai kartoitus tai otos tai kysely tai taulukko tai ristikko, niin saadaan tavallaan lukuja, mikä on tietenkin hirveen tarpeellista saada niitä lukuja. Mutta sitten ne luvut jotenkin, ne näyttää tosi totuudelta, mutta mulla on ainakin itselläni aina vaikeuksia niiden kanssa. [...] Että tavallaan se voi olla todempaa, jos joku selostaa mulle, mitä on tapahtunut ihan omin sanoin silläkin, tavallaan silläkin uhalla, että se jostakin toisesta näkökulmasta vähän niin

kuin joustaisi totuudesta. Että se tavallaan niin kuin vaan kertoilee vähän, et mitä on tapahtunut, mutta mulle saattaa lukijana olla ymmärrettävämpää se, että mulle kerrotaan, mitä on tapahtunut eikä luetella ns. totuutta. (T5)

Tää tiedejournalismi on aika harhaanjohtava kuitenkin, kun se kerrotaan just mukamas ikään kuin, tai tää just, et on tehty joku tutkimus ja sitten joku asia on niin, ja se ei ole ollenkaan niin. (T7)

Haastateltavat vaativat totuudelta siis paitsi vastaavuutta todellisuuden kanssa myös ymmärrettävyyttä. He katsoivat, että feature-muoto palvelee tätä tarkoitusta paremmin kuin uutismuoto.

Ymmärrettävyyden lisäämiseksi nähtiin välttämättömänä, että toimittaja johtaa artikkeliaan ja tulkitsee tietoja. Tulkintojen lisääntyminen nähtiin kuitenkin myös ongelmallisena totuuden kannalta.

Sen takia se yksi probleema mun mielestä muodostuu tästä, siis ns. oikeista faktoista ja sitten taas siitä, että mä ajattelen että toimittajan pitäisi pyrkiä kertomaan totuus myös siinä mielessä, että se olisi ymmärrettävä. Eli että se sisältäisi myös tulkintoja, ja silloinhan se väistämättä on niin kuin vähemmän. Että muuttuuko se enemmän totuudeksi vai vähemmän totuudeksi? (T5)

Näitä näkemyksiä on jälleen kiinnostavaa verrata Haran haastatteleminen uutistoimittajien näkemyksiin. Ulkomaantoimittajien puheessa uutiset määrittyivät Haran mukaan toimittajan ulkopuolisiksi olennoiksi, joita kauhotaan lehtien sivuille. Hara arvioi, että uutistoimittajat käyttävät faktoista puhumista ratkaisuna, kun kysymykset lähteiden sidonnaisuuksista tai tulkitsevan journalismin haasteista käyvät vaikeiksi. Tällöin toimittaja voi journalistiseen perinteeseen viitaten legitimiä luopua analyysivastuusta ja kertoa, mitä mieltä eri tahot aiheesta ovat, ottamatta itse asiaan kantaa. Osa Haran haastateltavista totesi suoraan, että journalismin tehtävä ei ole tyrkyttää toimittajan näkemyksiä tai maailmankuvaa yleisölle. (Hara 2002, 68-69.)

Feature-kirjoittajien ja uutistoimittajien näkemyksiin työnsä tavoitteista ja totuuden ongelmien ratkaisusta sisältyy paradoksi. Kummassakin tutkimuksessa toimittajat tunnustivat, että totuuden välittäminen on ongelmallista, mutta se on päämäärä. Kummatkin myös korostivat, että journalistisen totuuden perusta on faktuaalisuus: tosiasioiden on oltava oikein. Tätä feature-toimittaja tarkoittaa, kun hän puhuu ”tarkkuudesta” tai totuudesta ”sisällön tasolla”. Mutta: Faktapohjan päälle tai avulla kootaan liki päinvastainen rakennelma. Uutistoimittaja karistaa totuuden suhteellisuuden luomat ongelmat harteiltaan pyrkimällä poistamaan toimittajan läsnäolon artikkelissa. Feature-kirjoittaja taas pyrkii syleilemään totuuden suhteellisuutta ja poistamaan ongelman myöntämällä sen olemassaolon.

Uutistoimittaja vastustaa toimittajan omaa analyysia, feature-kirjoittaja vaatii sitä. Kumpikin uskoo omalla ratkaisullaan pääsevänsä kiinni totuuteen.

Kumpi on oikeassa? Siihen ei ole mahdollista antaa tyhjentävää vastausta. Mutta miksi he ovat päätyneet täysin päinvastaisiin arvioihin totuuden tavoittamisen keinoista? Yksi inhimillinen tapa sovittaa ristiriitoja on sysätä ongelmaa muille: vaikka oma toiminta ei ole ongelmatonta, toisen toiminta on vielä ongelmallisempaa. Uutistoimittajat pitävät featuren subjektiivisuutta ja toimittajan tulkintaa pahempana ongelmana totuuden kannalta kuin oman lajinsa objektiivisuuden illuusiota. Feature-toimittajat taas syyttävät uutistoimittajia pahemman luokan vääristelystä kuin omaa lajiaan. Tällä en tarkoita sitä, että toimittajat puheissaan olisivat niin kaunaisia toisiaan kohtaan kuin tämä kärjistys antaa ymmärtää. Tulkinta perustuu toimittajien kohtuullisen diplomaattisiin muotoiluihin toisen lajityypin ongelmista.

Toisaalta voi tietysti kysyä, kumpi on muna, kumpi kana. Toimittaja saattaa hakeutua tietyn lajityypin luokse, koska uskoo sen keinovalikoiman olevan parempi kuin toisen lajin. Mutta kun hän on kerran lajityyppinsä valinnut, hän myös etsii välineensä ongelmien ratkaisuun nimenomaan tämän lajin keinoista. Täten käsitys lajityypin paremmuudesta voi vahvistaa itse itseään.

Haastattelemistani toimittajista osa oli tehnyt uutistyötä aiemmin, ja yksi haastateltavista koki muista poiketen tällä hetkellä uutisjournalismin välittävän totuutta paremmin kuin featuren.

Mutta niinhän sen pitäisi olla, että vastauksen tohon kysymykseen pitäisi olla, että ei mitään eroa. Että ne molemmat heijastaa totuutta ihan yhtä hyvin, mutta valitettavastihan se todellisuus on se, että kyllä tää uutisjournalismi vetää siinä kuitenkin pitemmän korren. Feature-journalismi koetaan kuitenkin kaikista eniten sellaiseksi lajiksi, jossa voi ottaa vapauksia. (T2)

Mistä moinen poikkeus muiden näkemyksistä ja oman genren arvostelu? Toimittajan muista vastauksista oli nähtävissä, että hän arvioi journalismikentän yleisesti arvostavan uutisjournalismia feature-journalismia enemmän. Hän pyrkiikin selvästi muita enemmän tasoittamaan ristiriitaa lajityyppien välillä. Toisaalta hänkin toteutti lähtökohtaisesti samaa erottelun tekniikkaa kuin toiset haastateltavat. Muut erottivat oman lajinsa paremmaksi kuin toisen lajin, hän erotti oman toimintansa

paremmaksi kuin monien muiden feature-toimittajien toiminnan. Hän kytki feature-journalismin totuusvajeen feature-kirjoittajien väriin käsityksiin lajityypistään, ei genren ominaisuuksiin sinänsä.

Kun totuushan on se, että siinä (feature-kirjoittamisessa) voi ottaa vapauksia, mutta ainoastaan kerronnallisia vapauksia, jotka liittyy niin kuin sanavalintaan, että siellä voi käyttää adjektiiveja ja kielikuvia ja siellä voi kertoa yksityiskohtaisemmin fyysisestä ympäristöstä kuin jossain uutisjutussa, jossa se tuntuu kummalliselta, mutta ei siinä voi ottaa yhtään enempää vapauksia todellisuuden suhteen kuin jossain uutisjournalismissa. Parhaimmillaanhan feature-journalismi on sellaista, että jokainen virke on täysin tutkittu alusta loppuun, minkä sä olet sinne kirjoittanut ja jokainen virke, joka siellä on, vie jotenkin eteenpäin sitä, eikä siellä oo mitään fylliä eikä mitään hatusta tempaistua. (T2)

Muutkin haastateltavat kiinnittivät huomiota feature-journalismin erityislaatuun ja tunnustivat sen antavan sijaa totuuden väristelylle. Haastateltavien mukaan featuressa totuuden rajoilla voi leikkiä: lukijaa voi huijata, arveluita voi esittää ja todennäköisyyksiä voi pohtia, kunhan lukijalle kerrotaan, mitkä osiot artikkelista ovat muuta kuin todennettua faktaa. Huolta herätti kuitenkin, että tämä peruseriaate on ymmärretty väärin ja että feature-kirjoittajat unohtavat loppulausekkeen *kunhan lukijalle kerrotaan*.

Että mikä feature-journalismi on, se on totuudesta tehty kudelma. Sen osaset, loimet, jotka menee tälleen (laittaa sormet lomittain), ne on totta, siihen ei ole keksitty mitään. Ne ei ole keksittyjä tapahtumia, ihmisiä, puitteita, vaan että sulla on nää ainekset ja näistä sä kudot sen tarinan ja se on sit siinä. Sä et voi lisätä siihen muuta kuin arveluita, mutta sitten sä tuot esille lukijalle, että sä arvelet näin, epäilet näin, kuvittelet näin, ja sitten sä voit vaikka keksiä jotain, kun sä vain kerrot sen, että se on keksittyä. (T1)

Tutkiva journalismi sanana on kammottava, koska aikakauslehtijournalismi, miksi sitä nyt sitten sanoisi, vaikka feature-journalismi, on mitä suurimmassa määrin tutkivaa työtä ja silloinhan siinä ennen kaikkea sillä kirjoittajalla pitäisi olla hyvin vahva suhde siihen featuren kirjoittamiseen. Kun sehän on tavallaan paljon vapaampaa kuin jokin muu kirjoittaminen, mutta sitten taas sen faktojen etsimiseen pitäisi suhtautua niin kuin samalla raivokkuudella kuin numerofaktojen tutkimiseen. (T5)

Feature-journalismia pidettiin ihanteellisesti kirjoittamisen tapana, joka mahdollistaa samanaikaisesti pitkällisen ja laajan tutkimustyön ja vapaan, leikittelevän kirjoittamisen. Ilmaisun vapaudesta on maksettava hinta, joka on tosiasioiden tarkistamisen kurinalaisuus. Tässä siis feature-kirjoittajat olivat samaa mieltä uutistoimittajien kanssa tosiasioiden tärkeydestä. Feature-kirjoittajille tosiasiat eivät vain vielä riitä totuuden välittämiseksi. Lisäksi on pystyttävä tulkitsemaan tosiasioita ja välittämään lukijalle tekstissä itsessään tekstin lukuohje: *tämä ei ole kaikista tosiasioistaan huolimatta absoluuttinen totuus vaan yksi, perusteltu näkemys siitä*. Lukuohjeen antaminen on sekin yksi keinoista

sovitella ristiriitaa totuuden tavoittelun ja tavoittamattomuuden välillä. Ristiriita ja tekstin totuusarvon tulkinta siirretään toimittajan kontolta lukijan ratkaistavaksi.

5.1.4. Totuusvaatimus vaihtelee

Luvuissa 2.3. olen käsitellyt journalistisen totuuden vaatimuksen ja käsitteen muutosta journalismin historiassa. Totesin, että ajatus siitä, millaiseen totuuteen ja millä keinoin journalistin tulee pyrkiä, on muuttunut aikojen saatossa. Vapaamman totuuskäsityksen aikaa on seurannut tiukka objektiivisten faktojen puolustaminen, minkä jälkeen on taas heilahdettu subjektiiviseen äärilaitaan, kunnes on asetettu ajatukseen totuudesta prosessina, tavoitteena, johon pyritään ja jota jatkuvasti täydennetään, vaikka lopullista totuutta ei olekaan mahdollista kertoa.

Haastateltavani tunnistivat totuusvaatimuksen ailahtelevaisuuden ja muuttuvaisuuden sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Kaikki arvioivat oman totuusvaatimuksensa tiukentuneen työuran aikana. Myös oman toimituksen totuusvaatimuksen kehityksestä – tiukentumisesta – saatettiin olla varmoja. Siitä, mihin suuntaan alan yleinen totuusvaatimus on muuttunut, oli kuitenkin erimielisyyttä ja epätietoisuutta, jopa vastakkaisia käsityksiä.

[...] se (totuusvaatimus) on muuttunut ja muuttuu koko ajan. Se on kaiken aikaa erilainen eri lehdissä, eri tiedotusvälineissä, eri toimittajilla, eri aikoina. 80-luvulla varmasti oli musta sellaista löysempää suhtautumista, mulla on sellainen mielikuva, mut tän voi hyvin kieltää. Ja nyt ainakin meillä on paljon tiukempaa kuin mitä oli 90-luvulla. (T1)

Silloin kun mä olen tullut alalle, oli tällaisia new journalism -ideaaleja. Mullakin oli kirjallisuustieteen opintoja ja olin hirveän innostunut modernismista ja sen kehikosta ja silleen. Niin niitä sitten vähän niin kuin käytettiin silleen. Se oli sellaista, mitä ei missään tapauksessa tehtäisi enää. (T3)

On se (oma totuusvaatimus) tiukentunut huomattavasti. Samaan aikaan kun musta tuntuu, että se on ympäröivässä yhteiskunnassa tai mediassa höllentynyt. (T2)

Tää on ehkä sellainen asia, missä mä olisin ollut aikaisemmin vapaampi. Musta tuntuu, että mä oon ehkä tiukentanut tässä tätä asennetta, tai ainakin tätä harkintaa. Ja se liittyy ehkä siihen, että musta tuntuu, että yleisesti ottaen mä kovemmin uskon siihen, että pitää hirveän kovasti pitää uskottavuudesta kiinni. Mä en ehkä tajunnut aikaisemmin, en tiedä liittyykö se siihen, että meillä on ehkä enemmän nykyisin mediaa, joka ei ole niin uskottavaa, vai liittyykö se vaan mun yleisen hurskastelun tason nousuun vai mihin, mutta niin kuin uskottavuus on noussut isommaksi kriteeriksi mun työssä kuin aikaisemmin. (T5)

Oman totuusvaatimuksensa tiukentumista haastateltavat perustelivat kuvaamalla osin yksityiskohtaisestikin menneisyydessä tekemiään ratkaisuja, joita he eivät tekisi enää. Yksi oli kuvannut artikkelissaan naista, jonka tarina hänelle oli kerrottu, ikään kuin olisi itse tavannut naisen, vaikka hän ei tosiasialla tätä koskaan tavannut eikä siten voinut varmistua tarinan todenpitävyydestä. Toinen oli rakentanut artikkeliin uudenvuoden juhlat, joissa oli elementtejä hänen omasta tuttavapiiristään ja niissä järjestetyistä juhlista, mutta kuvaus oli kooste useista tapahtumista, ei tarkka kuvaus tietyistä, todellisuudessa tapahtuneista juhlista. Kummassakin tapauksessa virheeksi koettiin näin jälkikäteen sekä itse teko – koosteen rakentaminen ja ihmisen kuvaaminen vain kerrotun perusteella – että lukijan harhauttaminen, koska lukijalle ei kyseisissä tapauksissa kerrottu näitä taustoja. Lukija siis saattoi olettaa, että ensimmäinen kirjoittaja oli itse tavannut naisen tai että toinen oli todella ollut täsmälleen kuvaamansa kaltaisissa juhlissa.

Yksi haastateltavista arvosteli omaa seitsemän vuoden takaista artikkeliaan siitä, että hän oli kirjoittaessaan mennyt liikaa hahmojen, jopa eläinten, päin sisään. Vaikka hahmojen ajatusten kuvaus perustui tarkkoihin havaintoihin ja haastatteluihin, hän arvioi, että tänä päivänä hän muuttaisi kuvaustekniikkaa korostaakseen, että ajatusten kuvaus perustuu siihen, mitä kyseinen ihminen on toimittajalle itse kertonut tai miten eläin on käyttäytynyt.

Nämä tarinat kerrottiin hyvinkin itsekriittisessä hengessä ja osoituksena siitä, miten totuuden vaatimus on muuttunut. Haastateltavien omien sanojen mukaan kukaan toinenkaan heidän työympäristössään ei aikanaan pitänyt näitä ratkaisuja väärinä, vaikka kollegat niistä tiesivät.

Erottelussa menneen ja nykyisen itsen välillä voi nähdä jälleen yhden välineen totuuden ristiriitojen ratkaisemiseksi. Samoin kuin toimittajat arvioivat, että toinen journalismin genre tavoitti totuuden huonommin kuin heidän genrensä, tässä he arvioivat, että he itse tavoittivat totuuden menneisyydessä huonommin kuin tänä päivänä. Jokainen askel parempaan on askel kohti ristiriidan ratkaisua.

Miksi haastateltavat sitten eivät osanneet sanoa, miten yleinen kehitys on edennyt, jos oman ajattelun suunta on kuitenkin selkeä? Uskon, että selitys piilee journalistiyhteisön pragmaattisessa luonteessa: totuus on toimittajien mielissä niin suuri ja käsitteellinen asia, että siitä ei juuri puhuta ainakaan virallisesti, ääneen, koko yhteisön voimin ja tätä termiä käyttäen. Kuten luvussa 2.1. pohdin,

toimittajan näkökulmasta journalistinen totuus toimii käytännössä, mutta ei välttämättä teoriassa – ei siis kannata ryhtyä aukomaan korttitalon pohjaa ainakaan julkisesti. Käytännön ongelmia ratkotaan omalla työporukalla toimituksessa tai muiden kollegoiden kanssa baarissa tuopin ääressä, mutta koska toimittajayhteisö laajemmin ei ole määritelty, millaiseen totuuteen se katsoo pyrkivänsä ja millä keinoin, toimittajat eivät käytännössä tiedä, mikä yleinen ajattelumalli oman lähimmän työympäristön ulkopuolella on. Omat periaatteet tunnetaan, toisten periaatteita arvaillaan.

Periaatteessa haastateltavien omien käsitysten muutosten perusteella voi arvioida, että koko yhteisön totuusvaatimus on tiukentunut, sillä yleensä yksittäisen toimittajan ajattelu heijastaa yhteisön ideologista hegemoniaa, vaikka yksilö ei itse sitä tunnistaikään. Arvio erosta itsen ja muiden välillä voi olla osaltaan yritys vapautua tästä hegemoniasta ja korostaa omaa autonomiaa suhteessa vallitseviin normeihin. Ne, jotka arvioivat totuusvaatimuksen tiukentuneen alalla myös kokonaisuudessaan, viittasivat yhtenä vaikuttavana tekijänä Yhdysvaltojen tapauksiin.

K: Missä se (vaatimuksen muutos) sitten näkyy?

V: Vaikka tollaisessa kurissa, tapahtuiko tämä asia tässä järjestyksessä, oliko tämä sitaatti oikea, tapahtuiko noin oikeasti vai onko toi keksitty käänne tarinaan dramaturgian nimissä. Niitä kysytään enemmän, mikä johtunee näistä Amerikan tapahtumista. Näistä asioista on ryhdytty puhumaan ehkä ton Jayson Blairin ja muiden tapausten yhteydessä. (T1)

Yhdysvaltojen tapahtumien seuraaminen liittyy viestinnän kansainvälistymiseen, mikä on yksi viestinnän suurista trendeistä (ks. luku 1.3.). Yksi osa tätä trendiä näyttäisi siis olevan myös toimittajakunnan eettisen identiteetin kansainvälistyminen. Kun suomalaiset toimittajat seuraavat ulkomaisia lehtiä ja uutiskanavia yhtä luontevasti kuin suomalaisia, he myös seuraavat omassa ajattelussaan ja työssään kansainvälisiä virtoja. Kuten totesin luvussa 3.3., Suomessa ei ole paljastunut suuria journalismiskandaaleja, jotka olisivat osoittaneet suomalaisilla olevan aihetta käytäntöjen kiristymiseen, mutta jo se, että maailmalla on näin tapahtunut, on näiden haastattelujen valossa vaikuttanut suomalaisten toimittajien asenteeseen.

Suomalaiset toimittajat siis identifioituvat osaksi kansainvälistä toimittajakuntaa ja käsittävät ainakin länsimaisen journalismin kokonaisuutena, jossa maan rajat eivät ole oleellisia erottajia. Toki haastateltavat mainitsivat eroja, joita amerikkalaisessa ja suomalaisessa journalismissa heidän

mielestään on, mutta samaan aikaan he päättelivät, että myös meillä on aihetta sääntöjen kiristämiseen, kun maailmalla on menty metsään.

Itse arvelisin syyksi tähän osin ristiriitaiseen logiikkaan sen arkijärkisen ajatuksen, että nykyisessä kansainvälisessä maailmassa mediankin kehityskulut seuraavat toisiaan. Mitä suuret edellä, sitä pienet perässä. Tätä käsitystä tukee esimerkiksi median omistuspohjan kehittyminen: suomalaiset saivat seurata ensin muualla maailmassa, etenkin Yhdysvalloissa, median omistuksen keskittymistä ja suurien viestintäkonsernien muodostumista vain huomatakseni trendin saapuneen meidänkin luoksemme 1990-luvulla (ks. esim. Lyytinen 1999; Snellman 1999). Kun siis suuret kehityskulut leviävät maailman keskuksesta periferioihin, mikseivät perässä myös pienemmät? Tai kun syyt (esim. kilpailu) leviävät, mikseivät myöhemmin myös seuraukset (journalismiskandaalit)?

Seuraavaksi käsittelen näiden mediakentän muutosten vaikutusta journalistiseen totuuteen ja feature-journalismin asemaan.

5.2. Mediakenttä – taistelukenttä

5.2.1. Kilpailu

Länsimaisen yhteiskunnan vallitseva ideologia on markkinaliberalismi. Taloudellinen diskurssi on noussut jatkuvasti tärkeämmäksi yhteiskunnallisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Tämä näkyy myös journalismissa: median taloudellinen kilpailu on jatkuvasti kiristynyt ja taloudellisen menestyksen merkitys kasvanut. Siitä kertovat tiedotusvälineiden omistuksen keskittyminen ja yrityskaupat, taistelu mainostajista ja mainostajien tavoittelemista kohderyhmistä, työntekijöiden irtisanomiset mediayhtiöissä sekä erilaisten tiedonvälityskanavien ja ajanvietetarjonnan lisääntyminen. (Ks. Huovila 2005, 27-40, 56-59; Snellman 1999; Snellman 2002; Kallionpää 2007; STT 2006; STT 2007.)

Huovilan mukaan uudet välineet, lisääntynyt ylimitoitettu uutistarjonta, käytännössä vähentyneet resurssit ja kiristyvät taloudelliset vaatimukset ovat kiristäneet kilpailua välineiden ja juttujen välillä

entisestään. Kilpailu on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen myös tiedotusvälineiden tarjoamien juttujen sisältöön. (Huovila 2005, 57.)

Kovach ja Rosenstiel ovat määritelleet uuden mediaympäristön termillä *Mixed Media Culture*, sekoittunut mediakulttuuri. He listaavat voimia, jotka heidän mielestään ovat heikentäneet amerikkalaisten toimittajien kykyä ja halua pyrkiä totuudellisuuteen: Uudessa 24 tuntia vuorokaudessa pyörivässä uutiskulttuurissa uutiset koostuvat sattumanvaraisesti pienistä paloista vailla yhteyksiä; kilpailutilanteessa lähteillä on enemmän valtaa kuin toimittajilla; eri välineiden journalististen normien erilaisuus on romuttanut journalismin portinvartijan roolia; halpa, kahtiajakautunut väittely on vienyt tilaa perinteiseltä toimitustyöltä; tiedotusvälineet keskittyvät yhä enemmän jahtaamaan suurta uutista, joka hetkellisesti yhdistäisi jakautuneen yleisön massaksi. Yhdessä nämä voimat ovat hävittäneet journalistien klassisen tehtävän luoda tosi ja luotettava kertomus päivän tapahtumista (*journalism of verification*) ja luoneet sen sijaan uuden väitejournalismin (*journalism of assertion*). (Kovach & Rosenstiel 2001, 46.) Käsittelen todentamisjournalismin ja väitejournalismin olemusta tarkemmin seuraavassa, internetin vaikutusta erikseen tarkastelevassa luvussa.

Oman tutkimukseni haastateltavat tunnistivat myös kilpailun olemassaolon ja sen vaikutuksen työnsä taustalla.

Sitten kun sä kysyt tätä, mikä vaikuttaa totuuden muuttumiseen, tää on ihan totta, että nämä kaikki internetit, blogit ja muu, mutta sen lisäksi on tullut kilpailu. Kilpailu lehtien välillä, kilpailu toimittajien välillä. [...] Aikaisemmin kun ei ollut kuin muutama lehti, ja nyt on hirveä määrä. Jos perustat nyt uuden lehden, siinä on hirveät paineet, että siinä on kanssa sitten jotain. (T1)

Kyllä mäkin ehkä nykyään ajattelen enemmän ja ehkä liikaa sitä, että sen pitää olla niinku tarina joka myy. Mä en ehkä ajatellut aikaisemmin silleen. [...] Että joskus huomaa ajattelevansa silleen, on huolissaan siitä, että onko tää mun matsku nyt, pitäisikö sitä keventää tai, ehkä se on se juttu sitten, että totuus saa väistyä vähän tämmöisen viihteen tieltä. (T7)

Journalismin viihteellistyminen ja viihteen journalistuminen on yksi vallitseva trendi. Uutisenkin pitää myydä itse itsensä, koskettaa yleisön tunteita, ei ainoastaan informoida vaan myös viihdyttää. Toisaalta viihde, vaikkapa uusimmat julkisjuorut, esitetään uutismuodossa ikään kuin julkisjournalismina. (Ks. esim. Salminen 1998, 16; Sipola 1998, 91; Clark [2002] 2004.)

Huovila (2005, 10) pelkää, että uutiseen liitetty viihde heikentää tiedonvälityksen yleistä luotettavuutta. Lajityyppien sekoittuminen askarrutti myös haastateltaviani. Yksi hämmennyksen aihe on journalismin yläkäsitteen alle niputettujen viihdebisneksestä ponnistavien tiedotusvälineiden lisääntyminen. Kaupallisen radion juontaja ei toimittajien näkemyksen mukaan tee samaa työtä kuin radion uutistoimittaja, eivätkä juorulehden journalistiset periaatteet ja tavoitteet ole samat kuin yleisaikakauslehden. Kentälle on siis tullut toimijoita, jotka näyttävät muodoltaan journalismilta, mutta eivät sisällöltään täytä sen totuusvaatimusta.

No jos ajattelee, mä aloitin toimittajan hommat, mitä se nyt oli, -81. Siitä on siis jo 26 vuotta aikaa, niin silloin se mediamaisema vaan oli totaalisen erilainen. [...] Silloin oli yks iltapäivälehti, joka oli siis uutislehti, joka ilmestyi vain eri aikaan kuin noi aamulehdet, eli Ilta- Sanomat. Sit ei ollut mitään juorulehtiä paitsi Hymy, ehkä, jonkinlainen juorulehti. Aikakauslehdissä oli lähinnä Apu ja Seura ja Anna ja tän tyyppisiä. Niin se maisema oli täysin erilainen, sieltä puuttui kokonaan yksi sellainen, tai montakin tällaista journalistista diskurssia, mitä nykyisin on. Ja ne diskurssit, mitä on tullut lisää, on kaikki tavalla tai toisella olleet sellaisia, joissa se totuus on vähän ailahteleva käsite. Juorulehdistä nyt on turha puhuaakaan, kun me tiedetään, että se, mikä siellä on totuutta, on totuutta vaan niiden kontekstissa, keksittyä totuutta niin sanotusti, niin kuin fiktiossa. Haastateltavan kanssa sovitaan, että se on tehnyt jotain, ja se on sit se. Et onhan se tavallaan totuus, se on vaan niin kuin fantasiaa. [...] niin ne on kaikki vähän sellaisia journalismin lajeja, jotka jollakin tavalla on kuitenkin olleet ehkä vähän vieraantuneita siitä todellisuudesta ja totuudesta. (T2)

Perinteisen journalismin kannalta kysymys kuuluukin, erottaako suuri yleisö eri lajityypit ja niiden taustalla vaikuttavat erilaiset totuusvaatimukset. Haastateltavilla oli tästä ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta lukijoiden medialukutaitoon luotettiin, toisaalta huomautettiin, etteivät tavalliset ihmiset ymmärrä journalismin taustoja tai eroja samalla lailla kuin toimittaja.

Yksikään haastateltava ei nostanut esiin klassisia kilpailun ja mediayhtiön taloudellisiin tavoitteisiin yhdistettäviä totuudenkerronnan ongelmia, kuten esimerkiksi sitä, voiko isoon mediakonserniin kuuluva lehti kirjoittaa kriittisesti saman konsernin toisesta osasta. Kukaan ei myös maininnut sensuuria eikä itsesensuuria, siis sitä, että toimittajaa joko kielletään kirjoittamasta jostakin, esimerkiksi yhtiön tai sen omistajan taloudellisia etuja vahingoittavasta asiasta, tai että toimittaja itse jättää kertomatta jotakin, jonka kertomisen arvelee olevan epäsuosiossa esimerkiksi lehden johdossa. Tämän voi tulkita positiivisena tuloksena: nämä pelätyt taloudellisen kilpailun seuraukset eivät näy toimitusten arjessa ja toimittajat tuntevat olevansa vapaita kirjoittamaan mistä tahansa.

Toisaalta kuten luvussa 4.2.1. pohdin, kyse voi olla myös siitä, että haastattelurunkoni ei ohjannut haastateltavia tämäntyyppiseen, median rakenteita pohtivaan keskusteluun, vaan kysymyksiä pohdittiin automaattisesti feature-journalismiin läheisesti liittyvistä näkökulmista. Kilpailun seuraukseksi nostettiin esimerkiksi luvussa 5.3. käsittelemäni tarinallisuuden nousu ja viihdyttävyyden vaatimus, ei niinkään joidenkin aiheiden sulkeminen pois tai artikkeleiden asiasisällön sensuroiminen. Tämäkin erottelu voi toisaalta liittyä feature-journalismin olemukseen suomalaisessa journalismissa. Sen piiriin ei yleensä kuulu esimerkiksi kritiikki, joka saattaa hyvinkin aiheuttaa pohdintoja siitä, miten tylästi voi kirjoittaa esimerkiksi oman konsernin toisen osan tuotteesta.

Toimittajien arvio kilpailun seurauksista ei ollut yksioikoinen. Osin kilpailun kiristyminen herätti huolta: Sen arvioitiin asettavan paineita tuottaa elämää suurempia juttuja ja siten houkuttelevan joitakin toimittajia turvautumaan valheisiin. Pohdittiin myös, sekoittaako se mediapakkaa niin, että uudet, ei-journalistiset toimijat yhdistyvät yleisön mielissä perinteisiin toimijoihin. Toisaalta kilpailun seurauksena nähdyn yhden suuren ilmiön, subjektiivisuuden nousun (ks. luku 5.3.2.), arvioitiin vaikuttavan totuuden välittämiseen positiivisesti. Kilpailun kiristymisellä voi siis olla totuuden välittämisen kannalta sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia.

5.2.2. Internet

Internet on muuttanut toimittajien työtä hyvin konkreettisesti. Muutos näkyy etenkin uutistoimituksissa: lehtien verkkosivuja päivitetään jatkuvasti ja uutinen on saatava ulos, vaikka kaikkia tarvittavia tietoja ei ole vielä saatu kerättyä. Internetin uutiskilpailussa kyse on sekunneista ja minuuteista, ei tunneista tai päivistä; jos perinteinen väline ei laita uutista ulos, joku toinen laittaa. Internet onkin oleellinen osa edellisen luvun teemaa, kilpailua. Nykyisessä ympäristössä perinteiset tiedotusvälineet taistelevat paitsi toisiaan myös internetin uutistulvaa vastaan. (Ks. luku 1.3.)

Internetin vaikutuksen voi nähdä kahdensuuntaisena. Toisaalta kiireen lisääntyminen johtaa lipsumiseen todentamisjournalismista (*journalism of verification*) ja siirtymiseen väitejournalismiin (*journalism of assertion*). Siinä missä ennen tietoja tarkistettiin kokonainen päivä tai pitempään ennen kuin uutinen julkaistiin, nyt tiedotusvälineet julkaisevat verkkosivuillaan tai kertovat uutislähetyksissään väitteitä, jotka jokin taho on esittänyt, ja tarkistavat väitteiden todenperäisyyttä

pikkuhiljaa myöhemmin. Jo ulos laitettua tietoa korjataan ja muokataan seuraavissa lähetyksissä tai verkkosivujen päivityksissä. Tässä mielessä siis internetin nopea uutisrytmi lisää virheiden ja epätoden tiedon määrää. (Kovach & Rosenstiel 2001, 46, 75.)

Huovila toteaa, että nopeus ja luotettavuus ovat päämäärinä yleensä keskenään ristiriitaisia. Nopeuteen pyrkiminen voi johtaa paitsi epävarmaan tietoon, jonka lähteitä ei ehditä tarkistamaan, myös pinnalliseen tietoon, jota ei ehditä jäsentämään ja sitomaan taustaansa. (Huovila 2005, 11.)

Amerikkalaiset toimittajat tunnistavat ilmiön, kuten *The New York Timesin* toimittajan Marc Lacey'n kertomuksesta voi päätellä.

”Kun minä nyt kirjoitan juttuja internetiin, käytän sitten lisää aikaa jutun kirjoittamiseen lehteen, minua saatetaan haastatella *New York Timesin* radioasemalle, videoyksikkömmme saattaa haastatella minua laittaakseen videon verkkosivulle. Joten ei ole epäilystäkään, ettemmekö laita uutisia ulos ilman, että meillä on mahdollisuus käyttää aikaa totuuden etsimiseen.” (Lacey 2006.)

Lacey toteaa, että käytännössä uutistoimittajat kertovat uutisten ensimmäisissä versioissa ainoastaan, mitä jotkut tavoitetut haastateltavat ovat sanoneet. Myöhemmin uutista muokataan sitä mukaa, kun selvitystyö etenee. Tämä on Lacey'n mukaan suoraa seurausta internetsivustojen päivittämisestä muutaman minuutin välein.

Toiselta suunnalta internetin vaikutus totuuteen on kuitenkin päinvastainen. Teknologian kaksisuuntaisuus ja kansainvälisyys on lisännyt journalismin valvontaa. Yksittäisellä artikkelilla voi olla internetissä huomattavasti enemmän lukijoita kuin saman artikkelin painetulla versiolla, ja lukijat voivat olla koko maailmasta.

”Näinä päivinä täytyy olettaa internetin takia, että on yhtä todennäköistä, että joku lukee artikkelin Afrikassa kuin Yhdysvalloissa. Ihmiset, eivät kaikki, mutta suurissa kaupungeissa (Afrikassa), joissa on internet-yhteys, ihmiset etsivät artikkelin nähdäkseen, onko heitä siteerattu. He ovat aivan yhtä uteliaita.” (Lacey 2006.)

Jos yleisö tai asianosainen huomaa jonkin virheen tai muun ongelman internetissä tutkimassaan tiedossa, he voivat helposti oikaista väärän tiedon. Käytännössä kaikki sanomalehdet kertovat internetissä artikkelin kirjoittajan nimen ja tarjoavat lukijoilleen mahdollisuuden lähestyä tekijää helposti sähköpostitse. Yleisö odottaakin jo, että heidän havaintonsa ja mielipiteensä muodostuvat osaksi tarjottua tietoa. (Kovach & Rosenstiel 2001, 25.) Näin perinteinen vahtikoiran rooli on kääntynyt ympäri tai oikeastaan muodostunut jonoksi: journalistit vahtivat vallanpitäjiä, kansalaiset vahtivat journalisteja.

Suomalaiset journalistit näkivät internetin vaikutuksen journalismin totuuteen miltei kokonaisuudessaan positiivisesti. Hyvinä puolina korostettiin paitsi internetin luomaa valvonnan lisääntymistä myös toimittajalle auennutta mahdollisuutta tarkistaa pieniäkin yksityiskohtia helposti sekä löytää haastateltavia ja tietoja nopeasti kaikkialta maailmasta.

Haastateltavat kytkivät internetin leviämisen ja oman totuusvaatimuksensa tiukentumisen yhteen. Toisaalta nähtiin, että journalismin on oltava entistä tarkempi totuudessaan, jotta se voi hyvällä omallatunnolla ja menestyksekkäästi markkinoida itseään luotettavana vaihtoehtona verrattuna internetiin. Tämä nähtiin jopa vapauttavana ominaisuutena: raja journalismin ja internetin totuusvaatimuksen välillä on selvä, joten toimittajan ei tarvitse asiaa paljon pätkäillä.

Siis että on niin paljon semmoista, kun on netti ja on maksetut haastattelut, on valtavan paljon enemmän rakennettua julkisuutta, niin silloin tavallaan, se ehkä jopa saattaa olla helpottavaa niille, joilla ei ole niin kuin kaikkea, no kyllähän mekin rakennellaan kaikenlaista siis tietenkin, mutta että sen tarinan kertomisen kannalta voi olla helpottavaa, että on niin selkeästi jollakin puolella, tai yrittää olla. (T5)

Tässä on nähtävissä jälleen yksi journalistisen totuuden dilemman ratkaiseminen erottelujen kautta. Journalistin totuus on joka tapauksessa eri (ja todempi) kuin internetin totuus.

Internetin tarjoaman uuden tietolaarin katsottiin myös velvoittavan toimittajaa vielä enemmän huolellisuuteen, koska tietoa on nykyisin helposti saatavilla toisin kuin ennen.

Tavallaan se kun mä sanon, että mun oma asenne on tiukentunut, se johtuu myös siitä, että tää on mahdollista nykyisin olla niin tiukka. Aikaisemmin ennen internetiä joskus 80-luvulla se oli ihan perkeleen vaikea jälkikäteen yrittää selvittää yhtään mitään. Et joko sä kirjoitit tosi umpimähkäisiä tai tylsiä juttuja, tai sitten sun piti ottaa riskejä, että ehkä se sade ei ollut ihan niin kova, mutta laitetaan nyt tähän että rankkasade. Mut mikä tekosyy, mitä syytä sulla on nykyisin, miten voit perustella sitä, jos sun kaikki faktat ei ole tsekattuja? Koska ihan kaikki faktat pystyy tsekkaamaan. Et jos se internet on jossain määrin johtanut huonoihin käytöstapoihin totuuden suhteen printtimediassa, niin onhan se tuonut meille ihan mielettömän työkalun myös kaikkienensa. (T2)

Näkemykset internetin vaikutuksista totuuteen olivat siis kaiken kaikkiaan positiiviset – omasta mielestäni yllättävänkin positiiviset. Itse olin etukäteen arvellut, että internetin vapaus totuudesta vaikuttaa journalistisiin juttuihin negatiivisesti. Oletin, että kun internetissä kerrotaan toinen toistaan hurjempia, viihdyttävämpiä ja kärjistetympiä juttuja, se asettaisi myös journalismille paineita olla entistä jännittävämpää, jotta lukija ei aivan pitkästy perinteisen välineensä seurassa. Näiden haastattelujen valossa tästä ei kuitenkaan ole huolta; ainakaan haastateltavani eivät kokeneet kilpailevansa suoraan internetin sisältöjen kanssa.

Edellä lainatussa sitaatissa toimittaja viittaa internetin huonoihin vaikutuksiin printtimediassa: hän viittasi uutisjournalismin tapaan napata joskus uutisaiheitaan suoraan blogeista tai internet-keskusteluista, joiden totuudellisuudesta ei ole takeita. Hän ei pitänyt ongelmaa kuitenkaan kovin yleisenä.

Yksi toimittajista nosti kuitenkin esiin internetin roolin yleisen todellisuuskäsityksen vääristäjänä. Hänen mielestään internetin huhumylly korostaa journalistisen totuuden tärkeyttä ja journalismin vastuuta ihmisten todellisuuskäsitysten oikomisesta.

Sen takia mun mielestä on tärkeä, että tehdään sellaisia reportaaseja nykyään, että mennään itte paikan päälle ja katotaan, millaista siellä on, ja kerrotaan se, koska tuntuu siltä, että just nää nettijutkat tuottaa ihan mitä vaan ja sitten ainoa keino on, että menee sinne. Täytyy vaan matkustaa ja ottaa rinkka selkään ja kamera mukaan ja kävellä siellä satoja kilometrejä, että voi kertoa, että Kiinassa ei syödä tyttölapsia. (T7)

Tässä luvussa on käsitelty internetin mekaanista vaikutusta toimittajien työn rytmiin ja virheiden syntymiseen ja korjaamiseen. Internetillä on nähdäkseni myös toisenlaisia, luonteeltaan laajempia vaikutuksia journalismin sisältöön: kirjoitustyyliin, kirjoittajan läsnäoloon, journalismin henkeen. Näistä yhtä, subjektiivisuuden nousua, tarkastelen enemmän luvussa 5.3.2.

5.2.3. Mediapeli

Yksi yhteiskunnan suurista trendeistä on *huomiotalouden* saapuminen luoksemme. Kun tietoa virtaa ulottuville enemmän kuin jaksamme ottaa vastaan, ihmisten huomion tavoittaminen muodostuu entistä vaikeammaksi. Yhteiskunnalliset toimijat kuten yritykset, poliitikot sekä erilaiset organisaatiot joutuvat taistelemaan ihmisten ajasta ja huomiosta. Huomio on rahaa kuten aika ja huomiotta jääminen on tuhoisaa. (Salminen 1998, 16.)

Samanaikaisesti tapahtuu siis kaksi erisuuntaista kehityskulkua. Toisaalta erilaiset toimijat voivat saada omaa sanomaansa julki internetin kautta, ilman perinteisten tiedotusvälineiden apua. Mutta toisaalta saadaksesen sanomalleen todella huomiota ja arvostusta, niiden on yhä tärkeää päästä tiedotusvälineiden brändileiman suojiin. Kuka tahansahan voi laittaa sivuston internetiin, mutta sivusto hukkuu helposti toisten joukkoon. Todellinen merkitys mitataan yhä sillä, tuleeko tieto seulotuksi perinteisiin tiedotusvälineisiin.

Tiedotusvälineiden yleisöt ovat yhä suuria verrattuna yksittäisten internetsivustojen yleisömääriin sekä niiden perinteisessä formaatissa että internetissä. Esimerkiksi viikolla 19/2007 TNS Metrix -mittauksen mukaan suosituimpien suomalaisten verkkosivustojen listalla sijalla 3. oli Yleisradio, sijalla 4. MTV3, sijalla 6. *Iltalehti*, sijalla 6. *Iltä-Sanomat* ja sijalla 9. *Helsingin Sanomat* (TNS Metrix 2007).

Salmisen mukaan journalisti on yhä yhteiskunnallisen oikeuden jakamisen ja vallankäytön avainhenkilö. Talous- kuten muukin yhteiskuntaelämä on riippuvainen tiedotustoiminnasta. Media on keskeinen poliittinen mielipidevaikuttaja. (Salminen 1998, 20.) Ilman perinteisen median tarjoamaa tilaa poliitikon on liki mahdotonta päästä eduskuntaan, yrityksen saada miljoonatuottoja, laulajan saada levyään myytyä, järjestön saada seuraavan vuoden rahoitusta.

Koska mediajulkisuus siis on erittäin tärkeää, siihen investoidaan entistä enemmän. Poliitikoille, yritysjohtajille, urheilijoille, virkamiehille ja nuorille järjestetään esiintymiskoulutuksia mediaa varten. (Ks. esim. Astikainen 2002; Tolkki 1996; Helsingin Sanomat 1995.) Suuryritysten tiedottajat istuvat mukana johtajien haastatteluissa (Pietiläinen 2006).

Tällä on suoria seurauksia toimittajan työhön ja totuuden esiin kaivamiseen. Nykyisenkaltaisessa ammattimaistuneessa mediapelissä haastateltavat eivät puhu liki koskaan ajattelematta, miltä haastattelu tulee näyttämään ja mitä seurauksia sillä on. Toimittajan näkökulmasta haastateltavat ja ulkopuoliset tiedontuottajat ovatkin entistä epäluotettavampia.

Tää on musta just se, että eihän kukaan voi kuvitella, tai musta on tosi hassua, että joku voi kuvitella, että se pystyy kertomaan totuuden jostain ihmisestä, vaikka se ois tavannut sen 50 kertaa toimittajana. Mun mielestä hirveesti, tai toimittajat elää itsekin hirveen usein tällaisessa harhassa. Kuitenkin se tilannekin on aina se, että se ihminen tietää, se on kuitenkin sellainen pieni näytelmä. Eihän kukaan oikeasti käyttäydy sillä tavalla. (T4)

Toimittajan on siis totuutta etsiessään muistettava, että haasteltavan etu voi olla päästää läpi epätarkkuuksia tai suoranaisia valheita. Vaikka haastattelun tarkistuttaisi haastateltavalla, ei pidä luottaa siihen, että tämä oikaisisi aina väärät tiedot.

Mutta sitten mä myös ajattelin, että se [haastateltavan nimi] luki sen aika tarkkaan, ettei siinä ole mitään asiavirheitä ja se hyväksyi sen, että se oikeutti sen, mutta eihän se tietysti ihan niinkään oo, koska siinä voidaan tulla siihen, että tietysti firma mielellään hyväksyy kaiken, mikä on niille niin kuin makeen näköistä. (T2)

Haastateltavien ihmisten mediaosaaminen ja mediajulkisuuden merkitys näkyy myös siinä, että haastatteluja mielellään korjailtaan jälkikäteen, mikä myös vaikuttaa totuuden välittämiseen.

[..] ja tähän liittyy myös se, että kun tarkastetaan haastatteluja sähköpostitse ja kirjoitetaan niitä lausuntoja, niin johan tulee sitaatteihin lausuntoja, joita mä luulen (käsittelijänä) epätodeksi, mutta se onkin tapahtunut niin, että on hieman korjattu sitä lausuntoa, ja kirjallisesti korjattu, ja sitten taas näyttää huonolta. Ja sitten voi taas kysyä, että mitäs sitten, jos väitetään, että se haastattelu on tapahtunut jossain ja sitten sitä onkin jälkikäteen sähköpostitse tarkastettu lausunto. (T5)

Yksi puoli mediajulkisuuden korostumista on siis erilaisten toimijoiden pyrkimys asioiden esittämiseen mediassa itselleen edullisella tavalla, oli tapa sitten totuudellinen tai ei. Toimittajan on pidettävä mielessä entistä tarkemmin, että haastateltava ei suinkaan aina puhu totta. Tämä ei tietenkään ole mikään uusi tieto journalistille, mutta uudessa mediapelissä sävy on muuttunut: kyse ei välttämättä ole rikollisesta talouspomosta, joka yrittää peitellä rikkeitään, vaan vaikkapa yrityksen tiedottajasta,

joka yksinkertaisesti antaa virheellisten sävyjen lipua silmiensä ohitse, jos siitä voi olla yrityksen imagolle etua.

Toinen puoli uutta mediapeliä on etenkin nuoremman polven tapa vastustaa median valtaa pelaamalla tietoisesti sitä vastaan. Tällöin haastateltava saattaa valehdella tarkoituksella yleisesti merkityksettömistäkin asioista kokeakseen peitonneensa massiivisen mediakoneiston. Mediapeli on kirjaimellisesti peliä, jossa katsotaan, kuka voittaa. Etenkin nuoremmat toimittajat tunnistivat ilmiön.

[...] on näitä vedättäjiä, koska niillähän on hyvin vitsikästä se, en tiedä tiedätkö tapauksia, mutta että valehtelee, että juu sain ylinopeussakot ja kertoilee siitä sitä tarinaa ja se on niin kuin ihan show ja sitten on hyvin vitsikästä, kun se on iltapäivälehdissä, että se ja se syytteessä väkivalta-jostain. Mutta täähän on kiinnostavaa ja osoittaa sitä, että moni osaa jo leikitellä tällä, musta se on suorastaan siis, en tiedä onko se nerokasta, mutta onhan se siis, siihen pitää varautua. (T5)

Nuoret mediatähdet tietävät, että haastateltavalla ei ole velvollisuutta puhua haastattelussa totta. Tämän periaatteen on lausunut ääneen esimerkiksi laulaja Ville Valo *Image*-lehden haastattelussa (Knuuti 2002). Taiteilijat saattavat lähettää haastatteluun ystävänsä. Kadulla haastateltavat nuoret saattavat antaa toimittajalle väärät nimet ja keksiä tarinansa. Aktivistit pyrkivät huijaamaan toimittajia saadakseen huomiota asialleen. (Partanen 2006, 66-67, 70).

Julkisuudessa esiintyykin nykyisin yleisesti hyväksytysti hahmoja, joista ei selkeästi käy ilmi, kuka puhuu ja millä vakavuudella. Kirjailijoista esimerkiksi Tuomas Vimma on avoimesti kertonut, että Vimma on vain hahmo, nimi ja persoona, joka esiintyy oikean ihmisen Kusti Miettisen puolesta julkisuudessa (Rämö 2005). Vimma kirjoittaa lehtijuttujakin, esimerkiksi *Imageen* presidenttiehdokas Sauli Niinistön haastattelun (Vimma 2005).

Edellä kuvatut ilmiöt liittyvät yleisen pr-toiminnan nousuun: julkisuudessa esiintyjät yrittävät edistää omaa asiaansa ja kiillottaa imagoaan tai voittaa mediapelissä toimittajan. Toinen puoli mediapelin henkeä on salailu. Tämän nosti esiin vain yksi haastateltavista, mutta ongelma on varmasti todellinen.

Sitten tietysti jos miettii mitä isoja ongelmia on totuuden esiin kaivamisessa, tai sen alkuperäisen tapahtuman selvittämisessä, niin Suomessahan on tietysti se, että tää on salailuorientoitunut yhteiskunta, vaikka täällä on hyvin selkeä julkisuuslaki, niin virkamiehet edelleen yrittää pitää asiat omana tietonaan. (T2)

Syy, miksi tämä ongelma ei noussut näissä haastatteluissa enempää esiin, vaikka varmasti nousisi esimerkiksi uutistoimittajien haastatteluissa, lienee jälleen feature-kirjoittamisen asemassa Suomessa. Vaikka maailmalla feature-kirjoittaminen yhdistyy usein tutkivaan journalismiin, meillä nämä kaksi genreä kulkevat vielä melko lailla eri pareina. Poliittinen tai taloudellinen tutkiva journalismi julkaistaan yleensä uutismuodossa uutissivustoilla. Tarinallinen ja kuvaileva metodi taas on käytössä, kun tehdään juttuja henkilöistä tai kuvaillaan erilaisia tavallisten ihmisten elämään kytkeytyviä sosiaalisia ilmiöitä. Metodia ei meillä juuri käytetä, kun kaivellaan viranomaisten tai vallanpitäjien toimintaan liittyviä ongelmia. Tästä syystä siis voi olettaa, että haastateltavilleni totuuden ongelmien ykköslistalle ei nouse tietojen saaminen hallintakoneistosta, sillä he eivät pääasiassa tee sentyyppisiä artikkeleita.

5.3. Tarinankertojien aika

5.3.1. Tarinoiden jano

Tanskalainen tulevaisuudentutkija Rolf Jensen julkaisi vuonna 1999 kirjan *Dream Society*, unelmayhteiskunta. Jensenin mukaan valistuksen ajasta jatkunut järjen, tiedon ja tieteen ihannointi on ohitse. Tietoyhteiskunta väistyy tarinatalouden tieltä. Siirrymme informaation ajasta mielikuvituksen aikaan. (Jensen 1999, 1–4.) Alun perin Jensen kirjoitti teoksensa ohjekirjaksi talouselämälle tuotteiden markkinoimiseksi, mutta hänen teesinsä ovat levinneet kuvaamaan yhteiskuntamme trendejä yleisesti. Ne muovaavat myös journalismia tai ainakin journalistien tapaa tulkita journalismin uusia kehityskulkuja.

Haastateltavani tunnistivat tämän ilmiön vahvasti, ehkä juuri siksi, että työskentelevät itse journalismin lajissa, joka perustuu (toden) tarinan kerronnalle.

No sit tarinat. Kertomukset. Sehän on ihan loputon tää jano tällä hetkellä näille kertomuksille ja tarinoille, senhän näkee kaikkialla. Mehän ei myydä hammasharjaakaan ilman, että siinä on tarina, kuinka ne pelasti jonkun lapsen kariekselta. [...] Fiitsarilla on hyvät ajat nyt, tällaisella feature- totuudella. Sille on kysyntää paljon. (T1)

Se on ehkä sellaista, mitä nykypäivänä enemmän ja enemmän toivottaisiin, että lehtijutut olisi kuin hyviä novelleja. (T4)

Haastateltavani näkivät ilmiössä paljon hyvää: kirjoittaminen lehdissä on parantunut, vaikeita asioita esitetään selkeämmin, asiat tuodaan lähemmäs ihmistä. Totuuden kannalta tarinoiden janon lisääntyminen tuo kuitenkin mukanaan myös ongelmia.

Se kertomuksen jano on niin suuri ja kertomuksessahan täytyy olla käänteitä. Ylipäänsä sellaista vääntöä on, haetaan juttuun, että siitä tulee rankempaa ja siinä on enemmän panosta, ja kaikki tää ajaa sut helposti liioittelemaan ja kärjistämään, etsimään puhuvia tehokkaita yksityiskohtia. (T1)

Siinä on tavallaan sitten se, että se vaatii ihmisiltä tai toimittajilta sitten tavallaan niin vahvaa kirjoittamisen osaamista, et siinä voi tavallaan tulla just niitä ongelmia. Että miten sä saat esitettyä sen asian tai tilanteen, joka ei välttämättä oo niin hirveän mielenkiintoinen tai jännittävä niin, että sä voit tavallaan esittää sen niin, että sä et muuntele totuutta, mutta että se on niin kuin hyvää luettavaa feature-tekstiä. (T4)

Tarinan rakentaminen tosiaineiksista vaatii toimittajalta paljon: on kerättävä uupumatta yksityiskohtia muistilehtiöön, on nähtävä tarina sekavana näyttäytyvässä maailmassa, on vastustettava kiusausta tarinan parantelemiseen mielikuvituksen avulla. Kaikki haastateltavat uskoivat, että todellisuus tarjoaa aina kiinnostavia tarinoita, jos toimittaja jaksaa niitä etsiä. Suurin huoli olikin, että toimittajat ymmärtävät tarinan vaatimuksen väärin ja että yksityiskohtien runsaudesta ja tarinan vetävyydestä tulee normeja, joita pyritään täyttämään omasta päästä, kun ei ole jaksettu nähdä vaivaa yksityiskohtien ja käänteiden etsimiseksi todellisuudesta. Tämä huoli liittyy siis nimenomaan featureen genrenä, mikä kävi ilmi jo luvussa 5.1.3. toimittajien pohtiessa uutisen ja featuren eroja totuuden välittämisessä.

Yhteiskunnan tarinoiden janon merkitys kulminoituu toimittajan työssä. Kuten luvussa 3.1. todettiin, kerronnallinen ja tulkitseva ote on levinnyt aikakauslehdistä myös uutislehtiin ja journalismin muotojen väliset rajat liudentuvat.

Mun mielestä tässä suunnilleen samassa aikavälissä, minkä mä oon ollut tässä ammatissa, niin on nää puhtaat lajityypit kadonneet, ennen oli esseitä ja haastatteluja ja asiakirjoituksia ja reportaaseja, mutta nykyään on pelkästään tällaisia hybridejä. (T3)

Tämä on oleellista, sillä kun kirjoittamisen tapa muuttuu, myös ainekset, joita toimittaja tarvitsee artikkelinsa rakentamiseen, muuttuvat. Nykyisin uutistoimittajienkin odotetaan lisäävän ainakin osaan

artikkeleistaan feature-henkeä. Ongelmia seuraa, jos uutismuotoa opiskellut toimittaja ei juttukeikalle menessään hahmotakaan, mitä hänen pitää kirjoittaa ylös voidakseen toimituksessa kirjoittaa featurea. Uutisessa metsästetään muutosta, paljastuksia, uusia tietoja. Featuressa metsästetään läsnäoloa, arkea, kuvausta. Jos aineiden keruu on painottunut väärin, kirjoittaessa ollaan pulassa.

Se (tarinoiden jano) aiheuttaa sitten sen, että kun ihminen kirjoittaa jälkikäteen toimituksessa, niin se joutuu tarkentamaan asioita, että mitenäs se nyt menikään. Istuiko siinä salissa viisi ihmistä vai oliko niitä vaan kaks. Ketkä oli paikalla, mitä tapahtui, paljonko kello silloin oli, mitä radiosta tuli, mikä musiikki soi takana, esimerkiksi. Sit sulla ei ole muistiinpanoa siitä musiikista. Et sä voi ehdottomasti, et sä saa keksiä sitä, että samalla hetkellä käynnistyi se ja se taustamusiikki. Kyllä niin pitää oikeasti olla. Mutta että tätä mä tarkoitan, että yksityiskohtien jano kasvattaa, lisää näitä valehtelun paikkoja, keksimisen paikkoja. Siksi mä aina yritän kertoa kun opetan näitä asioita, että sä vain kirjoitat näitä asioita ylös. Koko aika kuulet ja näät ja katsot ympärillesi. Sä tarvitset niitä kaikkia. (T1)

Haastateltavat kuvasivat useita tapauksia, joista paljastuu, että tarinoiden vaatimus todella myös ymmärretään väärin. Yksi haastateltavista opetti haastattelun tekoa tiedotusopin opiskelijoille. Opiskelijat kuvasivat teksteissään tilanteita kahvilassa. Kun opettaja ryhtyi tiukkaamaan haastattelun ja kahvilan tapahtumien etenemistä tarkemmin, kävi ilmi, että opiskelijat olivat yksinkertaisesti keksineet omasta päästään kahvinjuonnin liikkeitä ja tarjoilijan tulemiset ja menemiset.

Ne oli ajatelleet, että tässä on tämä mun haastattelu, mut sit siinä pitäisi olla jokin toiminta. Ne oli lukeneet lehdistä, nykyäänhän aina syödään jotain, tai hän joi cappuccinon, niin ne oli keksineet nämä, koska niiden mielestä ne piti siellä olla, ja sitten ne sijoitti ne sinne jälkikäteen. Sitten, että näin juuri ei. Nää ei ole itsestään selviä asioita ihmisille. (T1)

Moni haastateltavista kuvasikin ilmiötä, jota voisi kutsua toimittajan kahvikuppineuroosiksi. Kun vaaditaan uutta tapaa kirjoittaa, mutta sitä ei ole vielä opittu kunnolla, tuloksena on pinnallisia, kopioituja maneereita, jotka toistuvat artikkeleissa ainoana tarkoituksenaan halutun muodon ilmentäminen. Haastateltavien näkemyksen mukaan tällainen on juuri kahvikeskustelun ja kahvinjuontitilanteen kuvaus haastatteluartikkeleissa, vaikka kahvinjuontitilanteella ei olisi artikkelin sisällön kannalta mitään merkitystä.

Kahvikuppineuroosi on yksi ilmentymä siitä, että tarinallista otetta kaivataan journalismissa yhä enemmän. Sitä voi jo verrata vakiintuneisuudessaan uutismuotoon, ja se närkästytti haastateltavia sekä

kirjallisena tyylinä että pahimmassa tapauksessa totuutta vääristävänä ilmiönä. Kun maneerista tulee automaatiota, saattaa unohtua, että senkin pitäisi olla tarkan tutkimustyön tulos. Jos toimittaja kertoo, että haastateltava pyörittelee kahvikuppia käsissään sanoessaan jotakin, tämän pitäisi todellakin olla pyöritellyt kahvikuppia juuri tuolla hetkellä. Tosin näin yksityiskohtaisesta totuusvaatimuksesta oltiin jo erimielisiä. Osa toimittajista katsoi, että riittää kunhan haastateltavan tapa tehdä jotakin on oikeasti olemassa ja että haastateltava on tehnyt niin haastattelun kuluessa. Sillä ei enää ole niin väliä, onko asia, esimerkiksi kahvikupin pyörittely, tehty juuri kyseisen lauseen aikana. Osa piti tärkeänä sitäkin, että kaikki tällaisetkin yksityiskohdat ovat täsmälleen oikein.

Mutta mitä merkitystä näillä yksityiskohdilla on? Mitä väliä, pyörittelikö toimittaja kahvikuppia kädessään juuri silloin? Vastauksen voi hakea amerikkalaisen kustantajan Joseph Pulitzerin ajattelusta. 1800-luvun loppupuolella *The New York World* -lehteä kustannanut sensaatiojournalismin isä Pulitzer nimesi lehtensä motoksi *Täsmällisyys! Täsmällisyys!! Täsmällisyys!!!* Pulitzerin ajatus oli, että jos pienet asiat, kuten ihmisten nimien oikeinkirjoitus tai iät, ovat väärin, lukija ei usko, että lehti onnistuu kuvaamaan isojakaan asioita oikein. (Fuller 1997, 10.)

Pulitzerin periaate on yleisesti hyväksytty journalismissa, mutta aina sitä ei toteuteta käytännössä. Yksi haastateltava kuvasi käsittelijän työssä kohtaamiaan tilanteita, kun kirjoittaviin toimittajiin on yksinkertaisesti iskenyt laiskuus.

Kyllä törmään siihen, että ei ole etsitty näitä asioita (yksityiskohtia), ja sitten vähän huokaillaan, kun niitä pitäisi etsiä, ja niitten pitäisi olla oikeita eikä niin, että siihen kirjoitetaan jotakin, koska se on vähän raskasta tietenkäin aina kun pitää alkaa ettimään asioita, jotka ois helpompi jättää pois, mutta se ei, mä en väitä, että mä olisin silloin ylevästi totuuden palveluksessa vaan mä vaan toivon että tulis parempi juttu. (T5)

Yhteiskunnan laajempi suuntaus tarinoiden näkyä siis kirjoittavan toimittajan arjessa hyvinkin selkeästi ja aiheuttaa totuudelle omat erityislaatuiset vaatimuksensa ja ongelmansa. Tarkastelen tarinoiden janosta seuraavia konkreettisia ongelmia ja niiden ratkaisuja feature-kirjoittamisen arjessa tarkemmin luvussa 6.

5.3.2. Subjektiivisuuden uusi nousu

Edellä kuvattujen ilmiöiden – kilpailun kiristymisen, internetin voittokulun, mediajulkisuuden korostumisen ja tarinoiden janon – yhtenä yhteisenä seurauksena voi nähdä yhteiskunnan julkisen keskustelun henkilöitymisen ja yleisen subjektiivisuuden nousun, joka kytkeytyy laajemmin koko postmoderniin ajattelutapaan (ks. luvut 2.2.2. ja 2.3.3.).

Tänä päivänä yksilöt ovat valttia: Muodissa ihmisiä kehoitetaan ”tuunamaan” kaupan valmiit vaatteet eli muokkaamaan ne omin käsin omanlaisikseen – ei säästämisen vaan yksilöllisyyden vuoksi. Vuoden 2007 eduskuntavaalien suurin nousija Kokoomus kampanjoi vahvasti yksilöllisyydellä, ajatuksella, että yksilö, *minä*, tietää paremmin, mitä pitää tehdä, kuin valtio, *me* (esim. Romakkaniemi 2007). Sinkkuelämää on ihailtu jo vuosikymmen. Monikulttuurisuus on opettanut ymmärtämään, ettei maailma näyttäydy kaikille samanlaisena.

Yksi journalismin vallitsevista trendeistä onkin henkilöityminen (Salminen 1998, 24). Se tarkoittaa, että jutun asiasisältö pelkistetään yhden tai usean ihmisen ympärille (Sipola 1998, 92). Poliitiikka ja talouselämä marssittavat yksittäisiä ihmisiä edustamaan organisaatiota, ilmiöitä ja suuntauksia, ja jos ne eivät marssita, toimittajat kaivavat yksittäiset ihmiset esiin. Monimutkaisia prosesseja halutaan selittää yksilöiden kautta.

Suomalaisissa toimituksissa trendi näkyy kahteen suuntaan: 1) Toimittajien on kirjoitettava henkilöistä. 2) Toimittajista itsestään on tultava henkilöitä. Artikkelin kohteen lisäksi myös kirjoittaja on tänä päivänä suotavasti tunnettu persoona, ei anonyymi toimija. Toimittajat itsekään eivät enää tyydy rooliin passiivisina yhteiskunnan kuvaajina vaan pyrkivät itse osallistumaan ja vaikuttamaan yhteiskuntaan (Salminen 1998, 14).

Haastatteluissani nousi esiin nimenomaan jälkimmäinen trendi ja se yhdistettiin vahvasti tiedotusvälineiden pyrkimykseen käyttää toimittajien persoonia valttina kilpailussa muita välineitä vastaan. (Ks. luku 5.2.1.)

Siis toimittajatähti, kirjoittajatähti ja nimi. Sitä halutaan, lehdet haluaa sitä, ihmisten oma kunnianhimo haluaa sitä. Tällöinen auteur on syntynyt, on tärkeää kuka kertoo, kuka kirjoittaa. (T1)

Tiedotusvälineet pyrkivät tietoisesti hyödyntämään kirjoittajien persoonaa ja luomaan toimittajista hahmoja, joiden artikkeleita ihmiset eivät halua lukea vain artikkelin aiheen vuoksi, vaan myös siksi, että juuri kyseinen toimittaja on sen kirjoittanut. Lehtien sivuja täyttävät kolumnit. Minä-muotoisia, toimittajien henkilökohtaisia kirjoituksia suositaan. Lehtien verkkosivuja täyttävät toimittajien blogit, joissa he kertovat henkilökohtaisia näkemyksiään ja avaavat omaa elämäänsä. Lehtijuttujen viereen laitetaan toimittajan kuva ja nimi, radiojuontajan kuva laitetaan bussipysäkkimainokseen, aikakauslehtitoimittajan nimi nostetaan lehden kanteen.

Objektiivisuuden ihanteen leviämistä käsittelevässä luvussa 2.3.2. esitettiin ajatus, että kun sanomalehtiä alunperin oli paljon, ne olivat hyvin subjektiivisia, koska silloin subjektiivisuus oli hyvä kilpailuvälittö. Kun sittemmin tiedotusvälineet saavuttivat monopoliasemia, ne alkoivat oikeuttaa asemaansa korostamalla objektiivisuuttaan. Tänä päivänä voikin ajatella ympyrän jälleen sulkeutuvan: tiedotusvälineiden monopoliasema uutisten välittäjänä on murtunut, kilpailu kiristynyt ja yleisöt sirpaloituneet. Tämän teorian puitteissa on siis järkeenkäypä kehitys, että nykyisessä sekoittuneessa mediakulttuurissa subjektiivisuus on taas oiva kilpailuvälittö.

Subjektiivisuutta korostamalla tiedotusväline pyrkii tarjoamaan lukijalle jotakin enemmän kuin vain yhden, muiden kanssa tasavertaisen näkemyksen todellisuudesta: *huipputoimittajan* näkemyksen todellisuudesta. Tällöin totuuden tae ei enää ole vain lehden kokonaisbrändi tai lupaus journalistisesta metodista vaan myös kirjoituksen luonut yksilö.

Suuntauksessa ilmenee jälleen postmodernin ja modernin välinen taistelu. Postmodernin ajattelun mukaan yleinen, yhteinen totuus ei ole uskottava tai sitä ei ole olemassakaan, ja sekä toimittajat että muu yhteiskunta ovat omaksuneet tämän näkemyksen. Ongelmaa pyritään kuitenkin paradoksaalisesti ratkaisemaan pohjimmiltaan modernistisella keinolla: *auteurin*, jo luvussa 3.2. keskustellun auktoriteettihahmon kautta. Hyväksyttävä auktoriteetti vain ei ole enää suuri instituutio vaan neromyytistä tuttu yksilö, joka näkee totuuden tai todellisuuden selkeämmin kuin muut tai pystyy kuvaamaan sen toisille selkeämmin kuin muut. Tällöin subjektiivisuudesta tulee objektiivisuuden tae. Ajatus *auteurista*, kirjoittajasta, joka ottaa tekstistään vastuun, vastaa selkeästi modernismin ajattelua; onhan postmodernin yksi suuri teesi juuri tekijän kuolema.

Käytännössä siis ajatellaan, että jutun lukuarvo nousee, kun sen vieressä on toimittajan kolumni. Lehti kuten *The Economist*, joka ei vielääkään liitä artikkeleihinsa niiden kirjoittajan nimeä, on nykyisessä mediamaailmassa kummajainen. Asetelma on muuttunut päälaelleen sanomalehtien alkuvuosista. Ennen artikkelilla ei ollut lukuarvoa, jos sen perässä oli kirjoittajan nimi. Nyt artikkelilla ei ole lukuarvoa, jos siinä ei ole kirjoittajan nimeä.

Tämän kirjoittajan paljastamisen vaatimuksen voi arvioida korostuneen internetin myötä. Internet on opettanut, että tekstiin, jonka tuottaja ei ole tiedossa, ei ole koskaan luottaminen. Ennen tuottajaksi riitti tiedotusvälineen nimi, nykyisin tieto halutaan myös tuottajasta tiedotusvälineen sisällä.

Toisaalta toimittajan nimen korostaminen on journalismille myös lukijasuhteen rakentamisen väline. Suuret tiedotusvälineet ovat pitkään pitäneet ongelmana, että yleisö kokee ne kirjaimellisesti neljänneksi valtiomahdiksi, eliittiin ja virastoihin rinnastuviksi laitoksiksi, jotka ovat eri joukkoa kuin yleisönsä, tavalliset ihmiset. Yksittäisiä toimittajia korostamalla ja heidän kuvansa artikkelin viereen tai televisioruutuun tuomalla väline pyrkii kertomaan yleisölleen, että viime kädessä journalismin tuottaa tavallinen ihminen, ei kasvoton organisaatio. Ja ihanteellisessa tapauksessa vielä luotettavaksi tiedetty, yleisön arvostama ja sille tuttu ihminen.

Haastattelemani toimittajat näkivät subjektiivisuuden nousun totuuden kannalta lähinnä positiivisena asiana, mikä ei yllätä ottaen huomioon heidän vahvan objektiivisuuden kritiikkensä (ks. luku 5.1.2.)

Mä toivoisin, että se (subjektiivisuuden nousu) vaikuttaisi niin, että kun lukijat tavallaan tottuu enemmän siihen, että toimittaja on esillä selkeesti, niin että ne oppis tavallaan sitä kautta suhteuttamaan asioita ja sitä totuuden arvoa. (T4)

Mä nään et se (subjektiivisuuden nousu) pikemminkin lisää totuutta, sen takiahan sitä käytetään. Se on yks syy siihen, että miksi niin kuin nostetaan minä-kertoja yhä voimakkaampaan rooliin, [...] et se tulee ikään kuin sillä, osittain voisi sanoa jopa että sillä opetetaan ihmisille lukutapoja, koska aikakauslehdessä se kertoja on joka tapauksessa läsnä hyvin voimakkaasti. (T6)

Mun mielestä se (minä-kerronta) on, se niinku lisää sitä totuutta. Että sä et mukamas niinku kerro sitä asioita niinku ne on, vaan kerrot niinku näet ja silloinhan se tapahtuu just ihan luontevasti. (T7)

Näin yksimielinen subjektiivisen totuuden arvostaminen ei liene aivan yleistä toimittajapiireissä, mutta kuten luvussa 5.1. pohdin, haastateltavieni näkemyksissä vaikuttaa vahvasti feature-genren subjektiivisuutta korostava perinne.

Eniten arvostelua subjektiivisuuteen liittyen herätti minä-kerronnan perusteeton viljeleminen, joka vertautuu luvussa 5.3.1. esiteltyyn kahvikuppineuroosiin. Minä-kerronta nähtiin kahvipöytäkeskustelun tavoin yhtenä tarpeettomana maneerina, jossa feature-journalismin tarinallisuutta ja totuudellisuutta korostavat keinot voivat kääntyä irvikuvakseen. Subjektiivisen minä-kertojan paikka on lunastettava: sen käytöllä on tuotava esiin jotakin sisältöä, mitä artikkeliin ei muuten tavallisen historiallisen kertojan käytöllä saisi.

No näin editoijana mä viis kertaa useammin ehdotan sen (minä-kertojan) poistamista kuin sen lisäämistä. Mutta joskus myös sen lisäämistä. Semmoinen yleinen ongelma on, että toimittajat tykkää laittaa sitä sinne silleen hyvin, varsinkin kokemattomammat feature-kirjoittajat, ja sitten se aina poistetaan. Että et sä nyt mitenkään liity tähän asiaan, anteeksi vaan. (T3)

Kokonaisuudessaan journalismin subjektiivisuuden lisääntyminen voi silti olla kaksisuuntainen tie mitä tulee totuuden vaatimukseen. Esimerkiksi Sipola näkee aiheiden henkilöimisen olevan vaarallista uutisen kannalta: Se köyhdyttää uutisen sisällön tai työntää sen taka-alalle. Tärkeää ei ole, mitä sanotaan, vaan kuka sanoo. (Sipola 1998, 94). Yhdysvalloissa subjektiivisuuden nousu näkyy tiedotusvälineissä myös niin sanottuna mielipidejournalismina, joka on puhuttanut sikäläisiä toimittajia paljon, negatiivisessa mielessä.

”Yhä suurempi osa journalismista on nykyisin mielipidejournalismia raportoivan journalismin sijaan. [...] Tarkoitan journalismia, jota näkee erityisesti puheradiossa, kaapelitelevisiossa ja blogeissa. Se ei perustu hyvälle raportoinnille ja se ei todellakaan perustu minkäänlaiseen pyrkimykseen avoimeen mieleen tai vaihtoehtoisiin näkökulmiin. Käytännössä se pyrkii edistämään jotakin ideologista tai puoluepoliittista agenda. Ennen tällainen journalismi oli rajoitettu sanomalehtien mielipidesivuille ja pieneen osaa sähköistä journalismia, mutta tänä päivänä se rehottaa. [...] Koska se myy. Koska se nähdään rahantekokoneena. Koska se on erittäin halpaa tuottaa. Ei tarvitse maksaa ihmisille tutkimuksesta.” (Freedman 2006 c.)

”Kaapelitelevisiossa ihmiset vain huutavat toisilleen ja väittävät asioita. Se on osa amerikkalaista poliittista maisemaa juuri nyt. On erittäin vahingollista, kun ihmiset vain väittävät asioita, ja postmodernismin pimeä puoli on se, ettei ole väliä, ovatko väitteet tosia.” (Clark 2006 b.)

Mielipidejournalismi kytkeytyy myös Kovachin ja Rosenstielin ajatukseen siirtymästä todentamisjournalismista väitejournalismiin (ks. luku 5.2.2.). Suomalaiset journalistit eivät kuitenkaan kokeneet median mielipiteistymistä kovin suurena ongelmana, mikä kertonee siitä, että suomalaisen ja amerikkalaisen mediamaiseman välillä on yhä selkeitä eroja, vaikka kehityskulkuja seuraillaankin tarkkaan yli rajojen.

Haastateltavani korostivat enemmän sitä, että toimittajan esiin nostaminen voi opettaa lukijan ymmärtämään, että teksti on yhden ihmisen, tietyn yksilön, tuottama. Siinä mielessä objektiivisuuden vaatimus hälvenee ja antaa sijaa subjektiivisuudelle sekä lukijan terveelle kriittisyydelle. Tällöin tekstin totuudellisuuden tulkintaa siirretään jälleen lukijalle.

Toisaalta toimittajan nimen korostaminen tuo toimittajalle vastuun. Siinä missä ennen artikkeleissa ei edes kerrottu, kuka ne on kirjoittanut, nyt mahdolliset virheet ja vääristymät rapsahtavat suoraan toimittajan omalle kontolle. Tietyllä tavalla toimittajien brändäämistä voi myös pitää työnantajien ovelana vetona saada toimittajista enemmän tehoja irti ilman lisäpalkkaa, sillä samalla kun oman nimen korostaminen tyydyttää toimittajan narsismia ja tuo näin lisäpalkkiota ilman rahaa, se sysää vastuun jutusta sille, jonka nimi on alla ja kuva vieressä. Tästäkin voi toki seurata totuuden kannalta positiivisia asioita: harva viitsii laiskotella totuuden etsinnässä, jos on itse omalla nimellään vastuussa virheistä.

5.3.3. Genrerajojen liukuminen

Journalismin viihteellistymisestä on puhuttu jo pitkään. Uutisista on tullut viihdettä ja viihteestä uutisia. Televisiouutisten ankkurit sanailevat keskenään hauskaasti, viihdejulkisuuden henkilöitä käsitellään pääuutislähetyksissä ja päivälehdissä, television toimittajien pitää olla paitsi päteviä

toimittajia, myös viihdyttäviä esiintyjä ja parhaimmillaan kauniita tai komeita. (Esim. Clark [2002] 2004; Salminen 1998, 16-17; Sipola 1998, 91.)

Niin sanotun asia-aineiston ja viihteen sekoittuminen on vain yksi osa laajempaa genererajojen ylittämisen trendiä. Faktan ja fiktion rajoilla leikitään ja leikistä itsestään on tullut suosittu tarinan kerronnan muoto. Totuuden merkityksen uudelleen tulkinta näkyy tositelevisiossa, elämäkertoissa, dokumenteissa, elokuvissa, tietokirjallisuudessa ja muissa kulttuurituotteissa, joiden keskeistä sisältöä on faktan ja fiktion rajan liu'utus. (Esim. Clark [2002] 2004.)

Tositelevisio-sarjat kuten *Big Brother* esittävät olevansa suoraa todellisuutta. Elokuvat kuten *Blair Witch Project* matkivat kotivideoita. Dinosaurusten aikaa esittelevät dokumentit näyttävät Disneyn piirretyiltä. Elämäkerrat, vaikkapa Finlandia-palkittu Helena Sinervon teos Eeva-Liisa Mannerista, sekoittavat totta ja tarua. Oikeiden ihmisten talk show -haastattelijat ovat keksittyjä ihmisiä, joskus haastateltavan sitä tietämättä kuten *Noriko Showssa*. Journalisteja rajoittavat fiktiivisyydessä lait yksityiselämän suojasta sekä yleisölle annettu lupaus tiedon totuudellisuudesta, muita lajityyppejä eivät.

On syntynyt myös nimityksiä näille uusille lajityypeille, kuten *dokudraama* (näytelty todellisiin tapahtumiin perustuvat realistinen elokuva), dokusoap (viihteellinen dokumenttisarja), *valedokumentti* (*mockumentary*) sekä käsitteelliset vastakohtaparit *dokumentaarinen fiktio* ja *fiktiivinen dokumentti*. (Ks. esim. Docpoint 2007.)

Journalismille yleinen totuudellisuuden rajan katoaminen on ongelmallista. Yhdysvalloissa keskustelua ovat herättäneet erityisesti nonfiksioksi itsensä nimeävät muistelmateokset, joiden kirjoittajat kuitenkin ottavat vapauksia totuuden kanssa.

”[...] kirjankustannusala on epäonnistunut täysin fiktion ja nonfiktion, totuuden ja valheen, erottamisessa. [...] Sanomalehdet ja jossain määrin myös aikakauslehdet ovat, no, eivät ne ole onnistuneet, mutta ne ovat yrittäneet pitää kiinni perinteisistä standardeista, ja kun ne ovat epäonnistuneet siinä, kun sanomalehti on huomannut, että joku on ujuttanut siihen valheen, ihmisiä erotetaan, maineita tuhoutuu ja niin sen pitäisi ollakin. Kirjan kustannuksessa ei vaikuta

olevan mitään hintaa maksettavana. Jos jotakin, asioiden keksiminen ja siitä kiinni jääminen on hyvä urasiirto, koska kirjasi saa lisää julkisuutta.” (Freedman 2006 c.)

Suomessa muistelmakirjojen totuusvaatimus ei ole herättänyt samanlaista keskustelua, mutta genrerajojen sekoittuminen on ilmiö, jonka haastateltavat tunnistavat.

Mutta sama trendihän on näkyvässä kirjallisuudessaakin. Eihän jumankauta yksikään toimittaja tee haastattelua kirjailijasta, jolta on ilmestynyt romaani, jossa se ei kysy siltä ekaksi, että kertooko tää niin kuin susta ittestäs, tai kertooko tää sun elämästä. Se on jotenkin todella hämää. Että sen lisäksi, että tällöinen fiktiivinen kirjoittaminen on lisääntynyt hirveesti, niin sitä kaikkea tunnutaan pitävän yhä enemmän totuutena. (T4)

Haastateltavat eivät kuitenkaan pitäneet ilmiötä kovin suurena uhkana totuuden käsitteen liudentumiselle. Ilmeisesti journalismi nähdään yhä niin vahvasti omana lajityyppinä, että vaikka muut sähläävät, sen rajat ovat selvät.

5.4. Yhteenveto

Feature-toimittajien suhde totuuden teoriaan ja käytäntöön on ristiriitainen. Osin he ovat modernistisia korrespondenssiteoreetikkoja ja empiristejä: on olemassa todellisuus, jota pyritään mahdollisimman hyvin kuvaamaan, jopa tieteellisen metodin avulla. Samalla ajattelua höystetään postmodernistisillä näkemyksillä totuuden suhteellisuudesta: käytännössä absoluuttista totuutta ei täydellisesti saavuteta, sillä tiedon saaminen ja välittäminen riippuu aina väistämättä puhujasta tai kuulijasta. Totuutta yritetään lähestyä koherenssi- ja konsensusteorioiden periaattein, tarkistamalla tietoja, eliminoimalla ristiriitoja ja etsimällä yleisesti hyväksyttyä näkemystä, mutta nämä keinot eivät kuitenkaan itsessään tee totuutta vaan ovat vain keinoja korrespondenssiteorian mukaisen totuuden tavoittelemiseen.

Kaikkea journalistisesta totuudesta käytyä keskustelua leimaa ristiriita totuuden tavoittelun ja tavoittamattomuuden, ja siihen liittyen modernin ja postmodernin maailmankuvan, välillä. Ongelmaa voidaan katsoa postmodernista lähtökohdasta, mutta päämäärä ja ratkaisu haetaan modernin piiristä.

Tämä ristiriita näkyy selvästi siinä, miten vahvasti feature-kirjoittajat korostavat tarkkuuden merkitystä ja ponnistelua todellisuuden tavoittamiseksi mutta samanaikaisesti puhuvat tiedon ja totuuden

subjektiivisuudesta. Ristiriitaa käsitteellistetään erottamalla toisistaan journalismin sisältö ja muoto. Sisällössä toimittajat tavoittelevat korrespondenssi-, koherenssi- ja konsensusteorian mukaisia totuuksia. Muodossa he korostavat tiedon subjektiivisuuden paljastamista. Ongelman ja sen ratkaisun voi määritellä näin: on olemassa kaikille yhteinen todellisuus, jota toimittaja yrittää yhteisön avulla tavoittaa, mutta koska tavoittaminen jää aina puolitiehen, subjektiivinen muoto muistuttaa kertojan kykyjen rajallisuudesta.

Feature-kirjoittajat ovat myös selkeästi individualisteja, jotka korostavat vahvasti omaa ajatteluaan ja kykyään itsekritiikkiin. Siinä missä Hara (2002, 67-69) nimesi haastattelemiensa ulkomaantoimittajien hallitsevan puhetavan *faktadiskurssiksi*, feature-kirjoittajien puhetavan voi nimetä Ettemaa ja Glasseria mukaillen *reflektiiviseksi diskurssiksi* (Ettema & Glasser 1998, 21). Sekä omaa työtä että alan käytäntöjä pohdittiin kriittisesti ja tutkiskellen. Totuuden varmistamisen tuttuja keinoja kuten ajatusta objektiivisuudesta ei otettu annettuina vaan ne haastettiin. Haastateltavat hakivat välineitä totuuden määrittelyyn muun muassa diskurssianalyysistä, kirjallisuudenteoriasta, tieteen filosofiasta sekä sosiaalisen konstruktivismien teoriasta.

Totuuden ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan useiden erottelujen kautta: feature onnistuu totuuden välittämisessä paremmin kuin uutinen, toimittaja onnistuu paremmin kuin muut ihmiset, toimittaja itse onnistuu paremmin kuin toiset toimittajat, nykyinen itse onnistuu paremmin kuin entinen itse, kokeneempi toimittaja onnistuu paremmin kuin nuoremmat, journalismi ylipäänsä onnistuu paremmin kuin internet ja tämä aika onnistuu paremmin kuin menneisyys.

Uutismuotoa arvosteltiin turvautumisesta maailmaa vääristäviin lukuihin, objektiivisuuden illuusion luomisesta sekä asioiden esittämisestä vailla kontekstia. Featuressa ei itsessään lajityyppinä nähty arvosteltavaa, vaan sen maailmassa arvostelu kohdistui muodon väärinkäyttäjiin.

On tietysti selkeää, että feature-journalismin pariin hakeutunut toimittaja pitää omaa lajiaan parempana kuin toista. Jos hän ajattelisi toisin, hän olisi hakeutunut toisen lajityypin pariin. Sikäli siis hänen uskoaan featuren ominaisuuksiin voi pitää täysin vilpittömänä. Toisaalta voi myös ajatella, että ihminen pyrkii aina selittämään oman paikkansa maailmassa parhain päin, jolloin motiivi feature-journalismin etevämmyyden korostamiseen ei olisikaan puhdas usko asiaan sinänsä vaan oman

selustan suojaaminen. Koska kyseiset haastateltavat kuitenkin toimivat arvostetuissa työpaikoissa halutuilla pesteillä, eivätkä ole missään nimessä ajautuneet tämän lajityypin pariin vastoin tahtoaan, ei liene naiivia uskoa, että he todella näkevät asian niin kuin he sen kuvasivat. Suurin osa haasteltavistani on myös toiminut ennen feature-kirjoittajan uraa uutistyössä, joten heillä on kokemusta siitäkin ja halutessaan he olisivat voineet jatkaa uutismaailmassa.

Itse tulkitseen feature-journalistien totuuskäsityksen tukevan ajatustani toimittajien käytännönläheisestä totuuskäsityksestä. Todellisuus on jossakin, mutta sen kuvaaminen on vaikeaa. Työssään toimittaja käy kamppailua totuuden kangastusluonteen kanssa: miten päästä mahdollisimman lähelle alati pakenevaa totuutta. Uutisjournalistit ja feature-journalistit ovat päätyneet uskomaan osin päinvastaisiin ratkaisuihin.

Toimittajan käytännön työn ja sen totuusvaatimuksen taustalla vaikuttaa mediakenttä, median toimintaympäristö. Nykypäivän mediakenttä on jatkuvan taistelun areena. Tiedotusvälineet kilpailevat taloudellisesti toisiaan vastaan, taloudellisesti ja sisällöllisesti internetiä vastaan ja sisällöllisesti niissä esiintyvien tahojen omia, usein journalismin edun vastaisia, pyrkimyksiä vastaan. Näiden ilmiöiden vaikutus journalismin totuuden vaatimukseen sekoittuu yhteen, eikä yhden ilmiön vaikutusta ole helppoa tai edes mielekästä yrittää erottaa toisesta. Yhdessä ne kuitenkin vaikuttavat journalismin totuuteen usealla tavalla.

Kilpailun kiristyminen asettaa toimittajille paineita tehdä myyviä juttuja, kenties jopa totuuden kustannuksella. Journalismin viihteellistyminen tuo mukanaan uusia tahoja, jotka näyttävät muodoltaan journalismilta mutta jotka eivät toimi journalismin perusperiaatteiden mukaan suhteessaan totuuteen. Uutiskilpailu internetin kanssa lisää toimittajien kiirettä ja vaikeuttaa väitteiden perusteellista todentamista ennen uutisen julkaisua. Mediajulkisuuden merkityksen korostuminen on lisännyt mediassa esiintyvien ihmisten tai organisaatioiden tietoista pyrkimystä vaikuttaa median sisältöihin itselleen edullisella tavalla.

Toisaalta internet lisää journalismin valvontaa, helpottaa tietojen tarkistamista ja korostaa perinteisen journalismin tarvetta totuudessa pysymiseen ja velvollisuutta internetin sisällön sumentamien todellisuuskäsitysten oikomiseen.

Mainonnasta journalismiin ulottuva tarinoiden jano vaikuttaa toimittajan työhön konkreettisesti, kun artikkeleista täytyy rakentaa novellimaisia tarinoita. Totuuden kannalta seurauksena voi olla kiusaus parannella tarinaa draaman lisäämiseksi. Uuden muodon leviäminen vaatisi toimittajilta uuden keskustelun, uudenlaista opetusta ja uuden asenteen. Perinteisen uutisen rakentamiseen tarvitaan erilaiset ainekset kuin tarinallisen artikkelin rakentamiseen, ja näiden uusien aineiden kohdalla totuuden vaatimus on erilainen. Hyppäys muodosta toiseen ilman opetusta ja kokemusta ei suju välttämättä ongelmitta.

Subjektiiivisuuden nousu nostaa yksilön totuuden takeeksi, mutta muistuttaa samalla totuuden suhteellisesta luonteesta. Kyse voi olla journalismin totuuden kannalta positiivisesta ilmiöstä, jos samalla pidetään kiinni journalismin perinteisistä hyveistä kuten asioiden tarkastamisesta, tasapuolisuudesta ja tarkkuudesta. Totuudellisuuden irvikuvaksi subjektiiivisuus voi kääntyä, jos siitä seuraa perusteetonta ja jopa valheellista mielipiteiden viskomista.

Genrerajojen häviäminen sekoittaa faktaa ja fiktiota kulttuurituotteissa kuten kirjallisuudessa, televisiossa ja elokuvissa. Journalismin totuuteen haastateltavani eivät ole nähneet sen vielä Suomessa vielä vaikuttavan.

Kun toimittaja sitten alkaa konkreettisesti rakentaa juttuaan, kaikki edellä kuvatut määritelmät ja kehityskulut vaikuttavat hänen työnsä taustalla. Seuraavassa luvussa siirryn yhä konkreettisemmalle tasolle pohtimaan haastateltavieni kanssa tilanteita, joissa totuuden rajoja vedetään.

6. TOTUUS KÄYTÄNNÖSSÄ

Tässä luvussa siirryn teorian ja taustavirtausten ääreltä pohtimaan totuuden käytäntöä ja feature-lajityypin sisäistä totuuskeskustelua. Jaottelen pohdinnan kolmeen osaan.

Ensimmäiseksi otan käsittelyyn toimittajan ensimmäisen tehtävän jutun teossa: Valinnan. Mistä aiheesta kirjoitetaan, mitä kirjoitetaan, miten kirjoitetaan. Valinnat ovat todellisuuden kuvaamisen ytimessä: millaista ja kenen todellisuutta päätetään kuvata ja milloin todellisuutta ei voi kuvata, vaikka haluaisi. Toiseksi pohdin toimittajan suhdetta lähteisiin. Kolmanneksi selvitän feature-journalismissa erityisen tärkeän dramaturgian, tarinan kerronnan, vaikutuksia totuuden välittämiseen.

6.1. Valinnan vaikeus

6.1.1. Millainen maailma näytetään?

En ollut etukäteen nostanut valintojen tekemistä omaksi teemakseen kysymysrungossani. Haastateltavani nostivat kuitenkin oma-aloitteisesti esiin klassisia kysymyksiä, jotka liittyvät toimittajan tekemiin valintoihin. Mitä pidetään oleellisena, kenen ääni kuuluu ja millainen maailma näytetään?

Osa haasteltavista nosti nämä kysymykset totuuden kertomisen kannalta kaikkein olennaisimmiksi, sillä heidän mielestään journalismi epäonnistuu tässä perustehtävässään kuvata todellisuutta oikein.

Mun mielestä hyvä esimerkki on, että nyt jos mun pitäis tehdä asematunnelireppari, tällainen klassikko, niin kuin hyvin tiedät, niin jos mä käyn siellä kymmenen kertaa ja yhdennelätoista kerralla saan siellä turpaani, niin totta kai mä kerron sen 11. kerran, koska se on kiinnostava. Mutta onko se totuus asematunnelista? Ei varmaan siinä mielessä, mutta journalistinen totuus se on, koska se on myös totta että siellä saatiin kerran turpaan. Mutta onko se edustava vai ei? (T1)

[Tärkeimpiä ovat] nää klassiset kysymykset, ketä uskotaan, ketä haastatellaan, mistä aiheesta kirjoitetaan, ketkä asiantuntijat valitaan, mitä niiden sanomasta pannaan siihen juttuun. Toimittajan työhän on, eihän se ikinä oikeasti voi ymmärtää niitä asioita kunnolla. Sehän on semmoista jatkuvaa valintaa. (T3)

Tää on se mun ikuinen kysymys, miltä Suomi näyttää. Jos me otetaan vaikka [aikakauslehden nimi] eteen, siellä on kauniita ihmisiä, laitettuja ihmisiä, siellä on kummallisesti aseteltua ruokaa, joka ei näytä siltä ruualta, mikä se on mun pöydässä, vaatteita, joita ei oo kukaan pannut päälleen. Sit kun otetaan kuvia niin ne on, jos tästä otettaisiin kuva, niin kaikki noi tuolit laitettaisiin nästisti. Siistittyjä koristeltuja maailmoja. Ja kun me mennään tonne ulos, mitä me nähdään? Mainosten sekamelska, elämän sattumanvaraisuus. Kuva siitä, millainen Suomi on, millainen maailma on, niin se ei välity lehdestä. (T1)

Sehän siinä ois varmaan totuutta, et siis onhan se kumminkin jo pelkästään se mitä valitsee, sen tavan millä kertoo, ja paikan mistä kertoo, ja ketä haastattelee. Niin sehän on jo semmoinen, että se kokonaisuus, joku semmoinen totuus esimerkiksi tilanteesta jossakin maassa, se et kenen luokse sä vielä menet. Et voi olla, että vaikka sä kertoisit kuinka tarkkaan, mitä se sanoo, niin menee ihan päin helvettä se. (T7)

Niin kyllä mä oon ainakin, mä jotenkin niin kuin oletan ja toivon, että silloin kun joku lukee mun juttua, niin että sille käy hyvinkin selväksi se, että se on mun näkemys siitä aiheesta. Koska se tavallaan liittyy siihenkin, että jos nyt laitetaan viis ihmistä kuvailemaan, mitä ne nyt näkee tästä ikkunasta, niin ihmiset kiinnittää tavallaan jo niin eri asioihin huomiota. (T4)

Välitetty todellisuus ei ehkä ole täysin valheellinen, mutta se kuvaa vain valikoidun puolen todellisuudesta: Maailmaa ei näytetä sellaisena kuin se on, vaan sellaisena kuin sen toivottaisiin olevan. Naistenlehdet kaunistelevat julkisuuden henkilöiden koteja ja elämiä. Toimittajat valitsevat haastateltavakseen mieluiten joko sujuvapuheisia, nuoria, kauniita ja tunnettuja ihmisiä tai yhteiskunnan perinteisessä hierarkiassa huipulla olevia keski-ikäisiä pukumiehiä. Näiden valintojen seurauksena journalismin välittämä kuva todellisuudesta vääristyy, vaikka yksittäiset faktat olisivatkin oikein. Tässä siis suomalaiset toimittajat olivat samoilla linjoilla luvussa 2.4. kuvatun Kovachin ja Rosenstielin näkemyksen kanssa: tarkkuus ei riitä, jos kokonaiskuva on vääristynyt.

Miksi toimittajat sitten vääristelevät maailmaa, jos ongelma on hyvin tiedossa? Haastateltavani eivät eritelleet syitä pitkällisesti, mutta ongelman kuvauksen perusteella taustalta voi löytää taloudellisen kilpailun (nuori nainen kannessa myy paremmin kuin nuori mies), perinteet (keski-ikäinen pukumies on arvostettava ja yleisesti hyväksytty tietolähde), toimittajien laiskuuden (jutun saa tehtyä varmemmin nopeasti, jos menee tutun, hyväksi havaitun haasteltavan luo uuden ja tuntemattomamman sijaan) sekä viihdyttävyyden vaatimuksen (tunnettu henkilö kiinnostaa enemmän kuin tuntematon).

Toisaalta osa haastateltavista ei nostanut valintojen merkitystä lainkaan esiin. Tämän voi ajatella olevan seurausta esimerkiksi siitä, että aikakauslehdet keskittyvät nykyisin yhä tarkemmin kirjoittamaan artikkelinsa tietyille kohderyhmälle. Tällöin siis lehden julkilausuttu tarkoitus on kuvata

todellisuutta ainakin pääasiassa kohderyhmänsä näkökulmasta. Naistenlehti ei esimerkiksi useimmiten ole kiinnostunut kuvaamaan miesten elämää vaan naisten elämää. Pyrkimyksenä ei edes ole esittää koko todellisuutta, vaan kuvata pääasiassa tai ainoastaan lehden kohderyhmän todellisuutta. Tällöin valintojen painottuneisuutta tiettyyn suuntaan ei nähtäisi ongelmana lainkaan, ainakaan yksittäisen välineen kontekstissa. Velvollisuus kuvata todellisuuden monimuotoisuutta – jos sellaista velvollisuutta katsotaan journalismilla olevan – siirtyisi journalismin kollektiivisille harteille: yksittäiset välineet kuvaavat ehkä vain kohderyhmänsä todellisuutta, mutta kokonaisuudessaan eri välineiden yhdistelmän tulisi kuvata koko todellisuutta.

Rintamalinja voi myös kulkea modernin ja postmodernin totuuskäsityksen välillä. Valintojen merkitystä korostavien ajatus ponnistaa modernin totuuskäsityksen pohjalta: on olemassa todellisuus, jota tulee kuvata, mutta toimittajat eivät kuvaa sitä oikein tai ainakaan tasapuolisesti. Postmodernimpi linja arvioisi, että totuus on joka tapauksessa aina suhteellinen eikä kaikille yhteistä todellisuutta ole olemassakaan, joten paras keino käsitellä tätä ongelmaa on korostaa journalisminkin totuuden suhteellisuutta sen sijaan, että pyrittäisiin tavoittamaan jotain, mitä ei ole olemassa. Yleisen todellisuuden näkymättömyys journalismissa ei siis olisi ongelma, koska yleistä todellisuutta ei ole olemassa.

Postmodernia ajatusta tällaisessa puhtaassa muodossaan voi pitää tietynlaisena toimittajan vastuun väistöliikkeenä. Silloinhan totuuden tavoittamattomuuden ongelma kuitataan toteamalla, että tiedotusvälineen tarjoama kuva maailmasta on aina ja väistämättä vääristynyt, eikä tasapuolista kuvausta todellisuudesta voi edes odottaa.

Tämä väistöliike on sukua Gaye Tuchmanin kuvaamalle tilanteelle, jossa toimittaja raportoi useiden eri tahojen ristiriitaisia käsityksiä jostakin asiasta. Tuchmanin mukaan toimittaja vapauttaa itsensä totuuden tavoittamisen vastuusta kertomalla tunnollisesti kaikki eriävät mielipiteet ja jättämällä lukijan mietittäväksi, mihin niistä tämä uskoo. (Tuchman 1978, 90-91.) Ajatus on, että koska toimittajan ei ole mahdollista kertoa, mikä on totuus, toimittaja voi vain kuvata eri näkemyksiä totuudesta. Tämä strategia on tietysti erittäin ymmärrettävä esimerkiksi kiireisessä uutistyössä, jossa toimittajalla ei yksinkertaisesti aina ole aikaa eikä mahdollisuutta selvittää, mitkä väitteistä ovat tosia, ja jossa myös itse väite voi olla uutinen, on se sitten tosi tai ei (ks. luvut 5.2.2. sekä 6.2.1.).

Ihanteellisesti itse ajattelin silti toimittajan vastuun kulkevan päinvastoin: jos oletetaan, että todellisuuksia ja totuuksia on monia, tiedotusvälineen ja toimittaja on tämä tiedostettava ja pyrittävä entistä kunnianhimoisemmin kuvaamaan näitä erilaisia todellisuuksia mahdollisimman monipuolisesti ja kattavasti sekä selvittämään, mitkä kilpailevista väitteistä ovat tosia.

6.1.2. Mitä voi kertoa?

Journalistin ohjeet määrittelevät, että toimittajan on kunnioitettava jokaisen ihmisen ihmisarvoa. Etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti. Lisäksi tavallisen ihmisen yksityiselämään kuuluvia erityisen arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä. (Journalistin ohjeet 2005.)

Viime vuosina tiedotusvälineitä on syytetty yhä julmemmasta suhtautumisesta julkisuuden henkilöiden yksityiselämään. Poliitikkojen henkilökohtaisen elämän tekstiviestitoilailuja on seurattu perinteisesti asiassa pitäytyvien tiedotusvälineiden uutislähetyksissä ja -sivuilla ja juorulehdistö on tuonut Suomeenkin uudenlaisen paparazzi-kulttuurin, jossa ihmisten teot julkisilla paikoilla ovat vapaata riistaa. Julkisuuden henkilöiden riepottelun saama huomio on kuitenkin haudannut alleen toisen, totuuden kannalta olennaisen ja toimittajan arjessa korostuvan ongelman: Tavallisten ihmisten suojelun tarpeen.

Että sä et voi kertoa jotakin asiaa ihan siitä syystä, että se on vain humaania, että sä et kerro. Siihen törmää monta kertaa, että saanko kertoa, onko tää oikein. (T1)

Tavallisia ihmisiä haastatellessaan toimittaja joutuu tasapainottelemaan kahden ristiriitaisen intressin kanssa: hänen tulisi kirjoittaa mahdollisimman totuudenmukainen juttu, mutta samalla hänen pitää suojella haastateltavan yksityiselämää. Ongelmallisina kerrottavina nähtiin esimerkiksi mielenterveysongelmat, inesti ja perheriidat; haastateltavien fyysiset ominaisuudet kuten ihonväri tai lihavuus; henkiset ominaisuudet kuten tietämättömyys. Erityisen ongelmallisia olivat ominaisuudet,

joista kertominen saatetaan kokea leimaavana tai loukkaavana, vaikka loukkaaminen ei olisikaan toimittajan tarkoitus.

Tai sanotaan vaikka vielä vaikeampi asia, jos sillä (haastateltavalla) on jokin iso syntymämerkki, joka peittää sen kasvoista puolet, mikä on ensimmäinen asia, minkä siitä huomaa. Se on vaikea, jos sä jätät sen kertomatta, sä et toimi reilusti. Jos sä kerrot sen, miten sä kerrot sen niin, että sä et loukkaa ihmistä? (T1)

Yksi puoli ihmisten suojelua on siis se, että ikäviä asioita jätetään kertomatta, vaikka ne olisivat totuuden kannalta olennaisia.

Toinen puoli on päinvastainen: hyviä asioita lisätään, vaikka totuus silloin kärsisi. Syitä voi olla useita. Jutusta halutaan viihdyttävämpi, haastateltavaa ei haluta suututtaa, hyvää asiaa halutaan edistää. Toimittaja saattaa esimerkiksi esittää haastateltavansa älykkäämpänä, kuin tämä todellisuudessa on, siivoamalla tämän sitaatteja selkeämmiksi tai sijoittamalla jonkin sutkauksen tilanteeseen, jossa sitä ei tosiasiaassa sanottu. Tavoitteena saattaa olla, että artikkelista tulisi selkeämpi, että toimittajan oma ajatus tulisi sanottua tai että juttu olisi yksinkertaisesti hauskempi. Tylsyyden kuvaaminen tuottaa vain harvoin kiinnostavaa journalismia, vaikka se on yksi todellisuuden alati läsnä oleva puoli.

Tavallisten ihmisten suojeluun liittyvissä kysymyksissä toimittajan on punnittava yleisesti hyväksytyä journalistin eettistä ohjetta, jonka mukaan tavallisen ihmisen yksityisyydensuoja on suurempi kuin julkisuuden henkilön.

Ihmiset näytetään usein fiksumpina kuin ne onkaan. Mut mä oon jotenkin rakentanut sellaista skaalaa, että taviksia kohdellaan eri tavalla kuin julkisuuden henkilöitä, joilla on valtaa. [...] Se liittyy vallankäyttöön niin paljon, että jos aattelee, tehdä joku tyhmäksi valtavan ison yleisön edessä, joku joka ei oo, niin kuin, ei oo jotenkin kauhean merkittävä henkilö tai merkittävässä asemassa, niin onko se jollakin tavoin tarpeellista tai jotenkin oikein tai moraalista, vaikka totuuden nimissä. (T5)

Toimittajan on suojeltava tavishaastateltavaa, vaikka tämän vuoksi totuuden kannalta olennaisia asioita saattaa jäädä kertomatta. Eettisen ohjeen suojelu tarkoittaa kuitenkin arkaluontoisten asioiden poisjättämistä, ei valheellisten tietojen lisäämistä tekstiin. Julkkishaastateltavien elämien tai tarinan yleinen parantelu sen hauskuuden lisäämiseksi eivät ole perusteltavilla millään toimittajan eettisillä ohjeilla. Tällaiset käytännöt yksinkertaisesti siirtävät journalistisia tuotoksia fiktion piiriin.

6.2. Lähteet

Journalismin peruslähtökohta on etsiä tietoa todellisuudesta. Joskus toimittaja voi etsiä tietoa suoraan omilla aisteillaan, mutta useimmiten toimittaja etsii tietonsa välillisesti, toisen ihmisen havaintojen kautta. Toisen ihmisen havainnoista tai johtopäätöksistä on kyse silloinkin, kun toimittaja käyttää lähteenään jotakin toisen ihmisen tekemää tuotetta kuten raporttia tai selvitystä.

Luvussa 5.2.3. pohdin ongelmaa, joka seuraa siitä, että lähteet yrittävät tarkoituksella harhauttaa toimittajaa tai katsovat oman etunsa nimissä paremmaksi olla oikaisematta toimittajan väärää käsityksiä. Tässä luvussa keskityn katsomaan lähteiden käyttämisen ongelmia toisesta näkökulmasta, joka on erityisen merkityksellinen feature-journalismille.

Feature-journalismi pyrkii kuvaamaan todellisuutta usein kolmannen persoonan näkökulman kautta. Se rakentaa rekonstruktioita, kohtauksia menneisyydestä, ja pyrkii esittämään ne lukijalle mahdollisimman elävinä. Usein kirjoittaja pyrkii kuvaamaan paitsi kohtauksen fyysisen ympäristön myös siinä läsnä olevien ihmisten henkisen tilan, tunteet ja ajatukset. (ks. luku 3.1.)

Tässä tehtävässä feature-journalismi kohtaa inhimillisyyden ongelman. Ihminen on subjektiivinen olento, eikä siis ole tieteellisen, todistettavan totuuden paras lähde. Ihminen saattaa valehdella. Ihminen saattaa erehtyä, vaikka ei tietoisesti haluaisikaan valehdella. Ihminen saattaa pelätä totuuden kertomista julkisesti. Ihmisen tunteita ja ajatuksia ei kukaan toinen ihminen voi millään tavalla todistaa tai tietää.

Siksi tiede onkin kehittänyt omat metodinsa ylittääkseen inhimillisyyden. Ja kuten aiemmissa luvuissa on todettu, journalismi pyrkii usein lainaamaan metodinsa tieteeltä ja välittämään totuutta aivan kuten tiede. Tämä saattaa onnistua, jos lähteenä on raportteja, jotka nekin on pyritty toteuttamaan empiirisen tieteen periaatteiden pohjalta, mutta useimmiten lähteenä ei ole tieteellinen tutkimus. Lähteenä on ihminen, joka saattaa vielä kertoa hyvin epätieteellisestä asioista, kuten tunteistaan. Miten silloin määritellään totuus? Nostan esiin kaksi osa-aluetta, joiden kautta pohdin tätä inhimillisyyden ongelmaa: ihmisen erehtyvyyden sekä haastateltavien nimettömyyden.

6.2.1. Ihmisen erehtyväisyys

Yksi journalismin perusaines on erilaiset väitteet tai mielipiteet. Poliitikot esittävät näkemyksiään ja toimittajat uutisoivat ne. Totuuden kannalta väitteen välittämisessä on kaksi tasoa. 1) Onko totta, että ihminen on esittänyt kerrotun väitteen. 2) Onko esitetty väite itsessään totuudenmukainen. (ks. esim. Huovila 2005, 164.) Voiko toimittaja lopettaa totuudenetsintänsä ensimmäiseen kohtaan vai pitäisikö hänen pystyä välittämään yleisölleen myös totuus kohdasta kaksi?

Jack Fuller (1997, 22-25) pohtii ongelmaa auktoriteetin näkökulmasta. Jos presidentti sanoo jotakin, mutta toimittaja epäilee väitteen totuudellisuutta, miten toimittajan tulee toimia? Fuller vertaa tilannetta siihen, että toimittajan naapuri sanoisi jotakin piha-aidan yli. Toimittaja ei koskaan julkaisi naapurin väitettä, jos epäilisi sen todenpitävyyttä, ennen kuin saisi asian varmistettua muista lähteistä. Presidentti on kuitenkin toinen asia: uutinen on jo se, että presidentti sanoo jotakin, oli se totta tai ei.

Fuller ratkaisee ongelmaa seuraavasti: Jos toimittajalla on todisteita, jotka selkeästi viittaavat siihen, että presidentin väite ei ole totta, toimittajan tulee julkaista sekä presidentin lausunto että vastakkaiset todisteet. Mutta entä jos toimittaja ei usko väitettä, vaikka hänellä ei ole todisteita sen valheellisuudesta? Pitäisikö toimittajan joskus jättää presidentin lausunto uutisoimatta sillä perusteella, että hän uskoo presidentin olevan väärässä? Fullerin mielestä ei. Presidentin tapauksessa toimittajan on julkaistava väite ja joustettava tarkistetun totuuden vaatimuksesta, sillä presidentin lausunto on liki aina niin merkityksellinen, että tämä merkityksellisyys painaa vaa'assa enemmän kuin mahdollinen lukijan harhaanjohtaminen. Toimittaja voi pyrkiä asettamaan presidentin sanat kontekstiin, joka auttaa lukijaa ymmärtämään niiden tavoitteen, mutta hänen ei tulisi ilmaista epäilevänsä presidentin sanoja ennen kuin saa todisteita epäilyjensä tueksi. (Fuller 1997, 22-25.)

Fullerin näkemys on ymmärrettävä sikäli, että presidentin lausunnolla todella on merkitystä, on se totta tai ei. Kyseenalainen on kuitenkin Fullerin analyysi, jonka mukaan toimittajat ovat nykypäivänä liiankin hanakoita epäilemään ja arvostelemaan auktoriteettien lausuntoja, vaikka heillä ei ole todisteita epäilyjensä tueksi (Fuller 1997, 25). Viime vuosinahan esimerkiksi Fullerin kotimaassa Yhdysvalloissa on paljastunut lukuisia tapauksia, joissa toimittajat ovat päinvastoin julkaisseet kyseenalaistamatta auktoriteettien nimettöminä antamia tietoja, jotka ovat myöhemmin osoittautuneet virheellisiksi.

Esimerkiksi *The New York Times* on pyytänyt anteeksi useita artikkeleitaan, joissa kerrottiin perättömiä väitteitä esimerkiksi Irakin joukkotuhoukseista hallituslähteisiin luottaen. (Ks. esim. *The New York Times* 2004 a; Seelye 2005.)

Haastateltavani ovat Fullerin kanssa samaa mieltä siitä, että kysymystä pitää miettiä sekä puhujan että artikkelin tarkoituksen mukaan.

Mutta jos sitten, se liittyy taas, että mitä ollaan tekemässä. Että jos tehdään juttu Nisse Gustafssonista ja se kertoo sen muistoista, niin se on hiukan eri asia, kuin jos sä teet jostain taiteilijasta, joka muistelee lapsuutensa värielämyksiä. Kun tavallaanhan jos on henkilöjuttu ja se ihminen kuvaa muistojaan, ne on vähän niin kuin kaksi eri totuutta. Yksi, onko se oikeesti tapahtunut ja kaksi, onko se oikeesti sen muisto. (T3)

Featurea kirjoittaessaan toimittaja yrittää usein kaivella haastateltavansa, oli kyse sitten poliitikosta tai tavallisesta ihmisestä, muistista erilaisia yksityiskohtia: millainen ilma oli tapahtuma-aikaan, minkä värinen vaate haastateltavalla oli, mitä tämä ajatteli. Tähän metodiin kytkeytyy totuuden kannalta perustava ongelma: ihmisen erehtyväisyys ja muistin epäluotettavuus.

Yks aika yleinen [ongelma totuuden kannalta] on tietysti se, että vilpittömätkin haastateltavat saattaa puhua potaskaa tavallaan tietämättä sitä. Ne saattaa uskoa siihen, että mitä ne sanoo, on totta. Siihen törmää hyvin usein. Ja sitten jos tekee tollaisia rekonstruktivisia featureita, mitä mä nyt olen koittanut tässä ruveta tekemään, tosin en mä oo saanut niitä aikaan kuin pari vasta, niin niissä sen huomaa tosi äkkiä, kun rupeaa seulomaan niitä asioita niin, että haastattelee monia ihmisiä ja kaivaa netistä tietoa, että ne saattaakin olla yllättäen ihan päin honkia ne, mitä ne muistaa, tai että ne muistikuvat on värittyneet myöhemmin esimerkiksi lehtijuttumateriaalilla. (T2)

Tavallisen ihmisen lausuma ei ole yhtä merkityksellinen kuin presidentin, joten sillä perusteella taviksen tarkistamatonta lausetta ei voi julkaista. Usein featuressa toimittaja haluaisi kertoa väitteen silti, sillä tarina elävöitetään juuri tunteilla ja yksityiskohdilla, eikä toimittajan ole läheskään aina mahdollista olla havainnoimassa niitä itse. Tässä kysymyksessä asettuu vastakkain toimittajan halu kirjoittaa vangitseva juttu ja totuuden etsintä. Loogisesti voisi ajatella, että jos toimittajan tärkein tehtävä on välittää totuutta, totuuden kannalta epäselvää aineistoa kuten muistikuvia ei pitäisi käyttää, tai ainakaan niitä ei pitäisi käyttää kirjoitusteknisesti novellin tapaisesti, kaikkietävän kertojan esittämänä asioiden tilana. Feature-kirjoittaja kuitenkin arvostaa myös tietojen esittämistä mahdollisimman kiinnostavasti.

Osa haastateltavistani kertoi väistävänsä ongelmaa yksinkertaisesti kaihtamalla jutuissaan materiaalia, jonka totuudenmukaisuutta ei pysty tarkistamaan. Jos taviksen väitettä ei saa todennettua, se joutaa roskakoriin tai saa seurakseen epävarmuutta ilmaisevan määreen. Yksi haastateltavista kertoi sulkevansa kerronnastaan menneisyyden rekonstruktiot kokonaan pois, jos ei saa niitä todennettua muualta kuin yhdeltä haastateltavalta.

No, mä itse asiassa henkilökuivissakin käytän hirveen vähän sitä *mun lapsuus ja mun nuoruus*, koska mun mielestä se on epäkiinnostavaa, ja sit koska niin kuin se on tavallaan niin väritynyttä, niin ei se kerro siitä ihmisestä oikeesti musta mitään. Mä oon paljon kiinnostuneempi siitä, että millainen se ihminen on nykyhetkessä ja miten se puhuu ja mistä asioista se kertoo. Että tavallaan se, jotenkin se, että jos ihminen itse määrittelee sen, että miten minusta on tullut tällainen, se on just jotenkin se, että kun se ei oo totta. [...] Et koska se on se ainoa asia, mihin mä voin tavallaan luottaa, mun omat havaintoni. Mut ehkä just jos sellaista aineistoa käyttää, sit mä käyttäisin sitä sitaatteina. (T4)

Yleisesti ottaen haastateltavat suhtautuivat ongelmaan käytännöllisesti: jos mahdollista, kerrottujen muistikuvien totuudellisuutta tulee selvittää useista eri lähteistä. Jos muita lähteitä ei ole ja toimittaja epäilee kerrotun totuudellisuutta, väite on syytä laittaa sitaatteihin ja sen muistikuvaluonnetta on syytä korostaa esimerkiksi huomauttamalla, että haastateltava nimenomaan kertoo asian tai muistelee sitä, jolloin lukijalle vinkataan, ettei toimittaja ole kyennyt puolueettomasti selvittämään lauseen totuutta. Yleisesti toimittaja joutuu harkitsemaan tapauksia erikseen ja usein etenemään vaistonsa avulla, mikä ei tietenkään varsinaisesti vastaa alussa esitettyjä ajatuksia journalistin tieteellisestä metodista totuuden etsinnässä.

Osin haastateltavieni puheessa toistui ajatus, että jos haastateltavan puheen laittaa sitaattiin, sen totuusarvon voi jättää lukijan arvioitavaksi. Mutta voiko todella? Kuten luvussa 5.2.3. todettiin, haastateltava saa valehdella toimittajalle vapaasti. Ainoastaan jos haastateltava valehtelee toisesta ihmisestä niin, että kunnianloukkauksen määritelmä täyttyy, hän saattaa joutua vastaamaan sanoistaan oikeudessa. Muutoin vastuu lehdessä julkaistun tiedon totuudellisuudesta on toimittajalla ja lehdellä, myös oikeudessa. Käytännössä toimittajat kuitenkin ajattelevat asian usein toisin. Gaye Tuchman toteaa, että toimittajat käyttävät sitaatteja teknisenä välineenä, jolla toimittaja etäännyttää itsensä lausunnon totuudellisuudesta (Tuchman 1978, 95). Vastuu lausunnon totuuden arvioinnista siirretään toimittajalta ensin puhujalle ja sitten lukijalle.

Toisaalta kyse on totuusvaatimuksen siirrosta. Ei vaadita, että totuus sijaitsee väitteen ja todellisuuden välisessä suhteessa, vaan että totuus sijaitsee väitteen ja sen kuvauksen välisessä suhteessa. Toisin sanoen oleellista ei ole, kuvaako väite todellisuutta oikein, vaan oleellista on, että väitteen kuvaus kuvaa väitettä oikein.

Fullerin presidenttiesimerkin mielessä pitäen on huomioitava, että tässä kysymyksessä erottuu, mikä on *uutinen* ja mikä on *totta*. Uutinen voi olla se, mitä presidentti sanoo, riippumatta siitä, onko se totta. Ettema ja Glasser erottelevat tässä suhteessa päivittäisjournalismin, jonka tulee kuvata oikein väitteitä, ja tutkivan journalismin, jonka tulee kuvata oikein väitteiden ja todellisuuden välistä suhdetta. Päivittäisjournalismissa julkaisuun riittää, että väitteet on sanottu, sillä ne ovat silloin uutisia. Tutkivassa journalismissa väitteillä ei ole arvoa, jos niiden suhdetta todellisuuteen ei pystytä arvioimaan. (Ettema & Glasser 1998, 159-160.)

Geert Mak (1998) toteaa, että kaikki, mikä tapahtuu ihmisen sisimmässä – tunteet, motivaatiot, unelmat –, pysyy aina fiktion alueena, sillä nonfiktion kirjoittajan on aina rajoitettava itsensä siihen, mitä on sanottu tai havaittu. Ihmisen tunteista ja ajatuksista ei ole saatavissa muuta todistusta kuin ihmisen oma kertomus tai käytös, jos sitä on mahdollista havainnoida. Tämä toimittajan olisi myös hyvä selventää lukijalle kerronnassaan.

6.2.2. Nimettömät haastateltavat

Yhdysvalloissa nimettömyyden myöntäminen haastateltaville on iso kysymys. Etenkin maan poliittinen journalismi nojaa nimettömiin lähteisiin huomattavasti vahvemmin kuin suomalainen, mikä nousi esiin myös tekemissäni amerikkalaisten toimittajien haastatteluissa. Amerikkalaiset nostavat tämän kysymyksen usein esiin sekä totuuden paljastamisen että valheiden leviämisen välineenä. Nimettömyys saattaa auttaa lähdettä kertomaan totuuden, jota tämä ei omalla nimellään kertoisi, mutta samalla se saattaa auttaa luvussa 5.2.3. esitetyn mediapelin hengessä eri toimijoita levittämään valheita oman etunsa ajamiseksi, koska he eivät joudu vastaamaan väitteistä julkisesti omalla nimellään.

Suomessa nimettömien lähteiden käyttötarkoitus on usein toinen kuin Yhdysvalloissa, mikä näkyi näissä haastatteluissa. Etenkään feature-journalismissa nimettömyyden tehtävä ei yleensä ole suojella valtaapitävää, joka paljastaa salaista tietoa, vaan suojella tavallista ihmistä, joka paljastaa henkilökohtaista tietoa. Osa haastateltavistani ei kannattanut nimettömien lähteiden käyttöä lainkaan.

Mä en ollenkaan ymmärrä tota juttua, kun en tee ollenkaan sellaisia juttuja, joissa käytetään nimettömiä lähteitä. Kyllä olisi vaikea luottaa sen lähteen puheisiin, jos se pysyy nimettömänä. Jos joku väittää mulle jotain ihan pöyristyttävää, joka on iso skuuppi, niin kyllähän mä puhun totta, kun mä väitän sen lähteen sanoneen näin, mutta täytyyhän sun pystyä arvioimaan sen lähteen uskottavuutta, lukijan, että oliko se Tarja Halonen vai joku vaan, kuka hyvänsä, niin onhan sillä merkitystä. (T1)

Journalistikunnan suhtautuminen nimettömien lähteiden käyttöön ei ole suinkaan yksimielinen. Esimerkiksi Columbian yliopistossa journalismia opettava Samuel G. Freedman toteaa, että hänen omat näkemyksensä eroavat opiskelijoiden näkemyksistä kaikkein eniten juuri kysymyksessä lähteiden nimettömyydestä. Freedman myöntäisi nimettömyyden vain harvoissa, laissa määritellyissä tapauksissa kuten seksuaalirikosten yhteydessä. Opiskelijat sen sijaan kannattaisivat väljempää käytäntöä. (Freedman 2006 c.) Myös suomalaiset haastateltavani puhuivat mielipide-eroista, ja esiin nousi nimenomaan ero nuorempien ja vanhempien toimittajien välillä samansuuntaisesti kuin Freedmanin kertomassa.

Muistan [nuorille suunnatussa lehdessä] käyneeni keskusteluja tästä anonyymien hahmojen käytöstä jossain henk.koht.-palstalla, että miksi niitä on siellä, niin sitten se oli, ei niinku tajuttu, että miksi ei voi olla siellä. Miksei voi haastatella kavereita ja laittaa ne nimillä Matti ja Maija sinne. Et ne ei tajunnu sitä yksinkertaista asiaa, että se ei välttämättä heijasta sitä todellisuutta ollenkaan, jos sä vaan poimit omasta ystäväpiiristä ja vieläpä et kerro sitä lukijalle. (T2)

Erottelua vanhempien ja nuorempien toimittajien välillä voi lukea yhtenä keinona ratkaista totuuden tavoittamattomuuden ristiriitaa, kuten luvussa 5.4. ehdotin. Tällöin kyse ei välttämättä olisi todellisesta ilmiöstä. Itse pidän kuitenkin omien kokemusteni vuoksi uskottavana, että tämä erottelu kuvaa myös todellista ilmiötä. Eroa asenteiden välillä voi selittää esimerkiksi sillä, että toimittajien asenne totuudellisuuteen ja läpinäkyvyyteen tiukkenee iän ja kokemuksen karttuessa. Toisaalta voi ajatella, että nuori polvi on esimerkiksi internetin vaikutuksesta alkanut arvottaa tietoa ei tavoin kuin vanhempi polvi – tällöin esimerkiksi lähteen nimeämistä ei pidettäisikään enää niin tärkeänä kuin aikaisemmin. Oman tutkimukseni perusteella ei ole mahdollista vastata, kummasta on kyse, mutta osviittaa voi hakea

siitä, että kaikki haastateltavani arvioivat oman totuuskäsityksensä tiukentuneen iän myötä. Tämä tukisi ensimmäistä selitystä.

Nimettömien lähteiden käyttöä vastustettiin lähinnä kolmesta syystä: 1) Lukija ei voi määritellä tiedon totuusarvoa, jos lähde ei ole selvillä. 2) Lähde voi valehdella helpommin, jos ei joudu vastaamaan väitteistään julkisesti. 3) Lähteen nimettömyys mahdollistaa toimittajan laiskuuden: salanimellä esiintyvän lähteen nimissä voidaan esittää omia tai ystäväpiirin kokemuksia, mikä myös saattaa vääristää todellisuutta lukijan sitä ymmärtämättä.

Käytäntö on kuitenkin eri asia kuin teoria. Kaikki haastateltavat arvioivat, että toimittajat varmasti käyttävät salanimiä paljon ilmaistessaan omia tai tuttaviansa kokemuksia. Kaikki eivät pitäneet käytäntöä vääränä, jos itse tapahtuma on kuitenkin tosi, kuten seuraava keskustelunpätkä osoittaa.

V: Sellaistahan paljon käytetään, että haastatellaan kavereita, ja sitten nimet muutetaan, tai että itelle on tapahtunut joku asia, jota ei halua kertoa omalla nimellään, mutta josta kirjoittaa just tällaisen, Kirsi, 33.

K: Onko se susta oikein, voiko niin tehdä?

V: Joo, voi. Koska silloin tavallaan se, siinä on ehkä kuitenkin, se kertomus on merkityksellisempää kuin se, onko sen ihmisen nimi Virpi vai Kirsi. Nää on ainakin olleet pitkään just naistenlehtipuolella nää tosielämän koskettavat kertomukset tosi luettua ja haluttua kamaa. Ja sit siinä on tavallaan se, että eihän tavalliset ihmiset halua kovinkaan usein esiintyä niissä omalla kuvallaan ja nimellään. Kyllä sellaista saa tehdä, kunhan ei keksi niitä juttuja omasta päästään. (T4)

Samuel G. Freedman on eri mieltä. ”Jane ja Susan eivät ole keskenään vaihdettavissa olevia nimilappuja”, hän kirjoittaa. ”Ne ovat todellisten ihmisten nimiä, eri ihmisten, joilla on erilaiset tarinat, persoonallisuudet ja motivaatiot. Nonfiktion kirjoittajan pitäisi kuvata juuri noita määrääviä eroja; epäonnistua siinä on kertoa tarkoituksella epätäydellinen tarina ja olla myös järisyttävän laiska.” (Freedman 2006 b.)

6.3. Dramaturgian vaatimukset

6.3.1. Sitaatit

Sitaattien käsittely puhuttaa toimittajia aina. Puhuttu kieli poikkeaa kirjoitetusta, eikä kirjoitettu versio puheesta koskaan toista puhuttua täydellisesti. Journalismissa on yleisesti päädytty käytäntöön, jossa haastateltavien puhe siivotaan ymmärrettävämmäksi: puhutulle kielelle ominaiset täytesanat poistetaan, kielioppivirheitä korjataan ja lauserakenteita muokataan selkeämmäksi. On siis päätetty, että ymmärrettävyys menee tässä kysymyksessä täsmällisyyden edelle.

Mutta onko sitaattien siivoamisessa menty jo totuuden kannalta liian pitkälle? Miten paljon sanoja voi siivota ilman, että totuus siitä, mitä tosiasiallisesti on sanottu, häviää?

Amerikkalaisessa perinteessä katsotaan, että sitaattien sisällä olevia lauseita ei saa muuttaa juuri lainkaan alkuperäisestä puheesta. Esimerkiksi Marc Lacey kertoo olevansa erittäin varovainen sitaattien käytössä: ”Uskon, että sitaattimerkit ovat pyhät, että minun ei pitäisi arvailla, mitä he [haastateltavat] sanovat tai muuttaa sitä minun sanoikseni tai saada sitä kuulostamaan paremmalta tai huonommalta. Se ei ole minun työni. Joten käytän sitaattimerkkejä vain kun olen varma, että nämä ovat täsmälleen sanotut sanat.” (Lacey 2006.)

The New York Times (2007) ilmoittaa julkisesti, että se ei siivoa sitaatteja lainkaan, lukuun ottamatta pienten väliäänähdysten poistamista.

Amerikkalaisessa tulkinnassa sitaattimerkit siis kertovat, että niiden sisällä olevat sanat ovat täsmälleen ne, mitkä on sanottu. Puhutun ja kirjoitetun kielen eron ongelmaa ratkaistaan yleensä esimerkiksi kertomalla haastateltavien puheet epäsuorana kerrontana, johon ei liity samanlaista sitaattimerkkien esittämää täsmällisyysvaatimusta. Tällöin tärkeintä on, että haastateltavan puheen sisältö tulee ilmi, eivät välttämättä täsmälleen käytetyt sanat.

Suomalaiset haastateltavat pitivät sitaatteja ylipäänsä ongelmallisina totuuden kannalta kolmesta syystä: sitaattia on siivottava ymmärrettävyyden vuoksi, toimittajan muistiinpanot puhutusta eivät ole

koskaan täydelliset (ellei hän käytä nauhuria) ja sitaattien tarkistus jälkikäteen muuttaa sitä, mitä alunperin on sanottu. Samalla he kuitenkin arvioivat, että ymmärrettävyyden nimissä kaikki nämä käytännöt ovat hyväksyttäviä ja pitivät suomalaista perinnettä erilaisena kuin amerikkalaista.

Sitten sitaattihan on yksi suuri kysymys, koska jokainen sitaattihan väärentää puhetta. Ihan suora translitterointi ei, mutta eihän sellaista kukaan jaksaisi lukea. Tää on muistiinpanojen ongelma. Kun kirjoittaa muistiin, usein niistä katkonaisista sanoista ja lauseista koittaa muistaa, miten oikeasti sanottiin tai mitä oikeastaan tapahtui. [...] Sitaitit saattaa olla niin huonoa kieltä ja huonoa muotoilua siinä tyylikkäässä jutussa, että se haastateltava kärsii siitä. Koska kaikkihan puhuu epäselvästi. Se ei tee oikeutta sitä haastateltavaa kohtaan käyttää pitkiä sitaatteja, jos se ei ole saanut niitä kunnolla muotoiltua. (T1)

Totta kai haastateltava saa muuttaa sanottaviaan sinne sillä lailla, että se sanoo paremmin sen, mitä se haluaa sanoa. Ei ihmiset pysty puhumaan silleen, tommoisissa asioissa, siinä on siis järjen käyttö sallittua. Me annetaan melkein aina kaikki haastattelut tarkistettavaksi ja ihmiset saa parannella puheitaan, että ne saa paremmin sanottua sen, mitä ne haluaa. Mut sehän on totuuden väärentämistä myös, se haastateltava itse väärentää totuutta, koska se ei sanonut haastattelussa just noin. [...] No nythän jotkut tuo Suomeen jenkkiläistä hakasulkusysteemiä, että puuttuva sana sitaateissa laitetaan hakasulkuihin, niin sehän on ainakin ihan täydellisen typerää suomalaisen tradition kannalta. (T3)

Sitaattien siivoaminen siis sallittiin asian ymmärrettävyyden lisäämiseksi, vaikka samalla arvioitiin, että kyse on totuuden väärentämisestä. Tässäkin kohtaa haastateltavat painottivat kuitenkin tapauskohtaisuutta: kansallisesta turvallisuudesta tai omasta virkarikoksestaan puhuvan poliitikon sanat on syytä kirjata täsmälleen niin kuin ne on sanottu, sekavasti asiaansa esittävän tutkijan puheita voi selkeyttää enemmän. Oleellisia ovat jutun päämäärä ja lajityyppi: Onko tarkoitus kertoa puheen kohteena olevasta asiasta, vai onko tarkoitus kuvata paitsi puheen sisältöä, myös sen nimenomaista muotoa. Sitaittien täsmällisyys voi olla tarpeen esimerkiksi, kun henkilöjutussa pyritään kuvaamaan puhujan persoonaa hänen puhumisensa tavan kautta.

Lehdissä esiintyvät haastateltavatkin ovat tottuneet yleisesti puheidensa siistimiseen. Yksi toimittaja kuvasi tilannetta, jossa hän oli tehnyt henkilöjutun eduskuntaan pyrkivästä julkisuuden henkilöstä. Henkilö suuttui, koska hänen puheensa oli kirjoitettu sitaattimerkkien sisään juuri niin kuin hän oli puhunut – sekavasti. Toimituksessa käytiin silloin keskustelua, pitäisikö sitaatteja siivota vai ei.

Ja mä taas olin silloin sitä mieltä, että on ehdottoman oleellista, että sen sitaitit siinä tilanteessa on mahdollisimman autenttisia, koska se puhui niin kuin täysin pötköjä ja se on kuitenkin ihminen, joka pyrkii eduskuntaan ja joka on [ammatti], puheammattissa, ja niin kuin kaupunginvaltuutettu. Se on ollut tavallaan mun uran aikana vahvin tilanne, että tää on journalistisesti merkittävää, et se käy tästä ilmi. (T4)

Sitaattien oikomisen normi on Suomessa muodostunut niin vahvaksi, että käytäntö on siis liki päinvastainen kuin Yhdysvalloissa. Siinä missä amerikkalainen poliitikko suuttuisi, jos hänen puhettaan ei ole siteerattu juuri niin kuin hän sen sanoi, suomalainen suuttuu, jos sitä on siteerattu juuri niin kuin hän sen sanoi.

Sitaattien siivoamista voi pitää kuitenkin erityisen ongelmallisena feature-artikkeleissa, joiden tarkoitus usein on tavoittaa nimenomaan puhujien ja puhetilanteen olemus, ei ainoastaan välittää tietoa puhutusta aiheesta, toisin kuin esimerkiksi puhtaassa uutisjutussa.

[...] ja sen lisäksi mua hermostuttaa ihan hirveästi semmoiset sitaatit, jotka ei voi olla oikeita. Siis että kukaan ihminen ei puhu niin, tai jos se puhuis, se olis jo, että silloin pitäisi jo kertoa, että kuunnelkaa miten tämä nuori puhuu, jos se todella puhuu, että tässäpä meillä vasta erikoinen tapaus. Se ärsyttää mua sekä sen totuuden nimissä mutta myös sen nimissä, että siitä tulee huono siitä jutusta. Koska siitä tulee epäuskottava, siitä jutusta. (T5)

Sitaattien siivoamisesta seuraa totuuden kannalta toinenkin ongelma kuin vain kysymys yksittäisen sitaatin totuudenmukaisuudesta. On muodostunut vahva yleinen normi, miltä ihmisten puhe kuulostaa kirjoitettuna tiedotusvälineissä. Puheessa ei ole täytesanoja ja se on kielioppillisesti kohtuullisen selkeää. Kun tästä normista poiketaan, lukijan päässä alkaa raksuttaa: Miksi? Mitä toimittaja haluaa kertoa kirjaamalla sitaatit täsmällisesti? Usein miellelyhtymä on, että toimittaja haluaa tahallaan esittää haastateltavansa tyhmänä, koska kyseisen haastateltavan siivoamaton puhe kuulostaa väistämättä muiden siivottujen puheiden rinnalla epäkypsältä. Toimittajat yhdistivätkin sitaattien siivoamisen myös vallan mekanismeihin: Ihmiset, joilla on valtaa, kuten poliitikot ja keski-ikäiset miehet esitetään useimmiten puhumassa selkeää, siivottua kieltä. Sen sijaan lapset ja nuoret saatetaan kuvata puhumassa puhekieltä, vaikka tosiasiasa kumpikin ryhmä käyttää ilmaisuja kuten ”mä” ja tekee puhuessaan kielioppivirheitä. Puhekielen siivoamisen normista ja siitä poikkeamisen mukanaan tuomasta, yleensä negatiivisesta leimasta, seuraa ongelmia totuuden välittämisen kannalta.

Ja sitten mä oon alkanut miettiä, että miten maahanmuuttajiin aletaan suhtautua tässä asiassa, että kerrotaanko niistä jotenkin, onko olennaista olla niin kuin uskollinen sille, tavallaan dokumentoida sitä puhekieltä, millaista on uusi suomi, niin sanotusti, vai onko alleviivaavaa tuoda esille sitä, että toipa ei puhu samalla lailla kuin me, kun me kuitenkin siivotaan niin paljon muiden sitaatteja. (T5)

Sitaattien siivoamisen totuusongelmaa yritettiin ratkoa usein tavoin. Yksi haastateltavista kertoi käyttävänsä sitaatteja mahdollisimman vähän ja turvautuvansa sen sijaan epäsuoraan kerrontaan. Toinen kertoi pyrkivänsä poimimaan puheesta vain tiettyjä, puhujalle ominaisia sanoja tai ilmaisuja ja laittavansa sitaattimerkkien sisään vain nämä sanat. Muun tiedon hän kertoi itse. Moni mainitsi suosivansa puhekieltä todellisuuden oikean kuvaamisen nimissä siivoamisen normista huolimatta. Featuren eduksi koettiin se, että siinä muoto on vapaampi ja siksi puhekieltäkin on helpompi päästää sitaatteihin kuin uutiskielessä, ilman että normista poikkeaminen herättää lukijassa puhujaa leimaavia mielikuvia.

6.3.2. Rekonstruktiot

Yksi feature-journalismin kirjallinen tekniikka on luoda kohtauksia eli rekonstruktioita, siis rakentaa menneisyyden tapahtumista kohtaus lukijan ”katsottavaksi”. Usein rekonstruktiossa käytetään preesensia, jolloin vahvistetaan läsnäolon vaikutelmaa. Lukijalle pyritään luomaan illuusio, että hän seuraa tapahtumia samalla, kun ne tapahtuvat. Keino on tuttu teatterista ja elokuvista, ja erityisesti uudet journalistit pitivät tätä keinoa oleellisena nonfiktion tunnusmerkkinä (ks. luku 3.1.).

Kohtauksia on periaatteessa kahta laatua. Toisessa toimittaja on itse ollut läsnä seuraamassa kuvaamia tapahtumia ja perustaa kuvauksensa omiin havaintoihinsa. Toisessa hän kuvaa tapahtumat toisten kertoman perusteella, joko läsnä olleita haastatteleamalla tai erilaisia dokumentteja, esimerkiksi kirjallisia kertomuksia tai valokuvia hyväksikäyttäen.

Totuuden kannalta rekonstruktioissa voi nähdä kaksi ongelmaa.

1) Ongelma sisällössä. Koska kohtaus pyritään rakentamaan mahdollisimman eläväksi, sen rakennusaineksiksi tarvitaan paljon yksityiskohtia ja tietoa. Pitävätkö nämä yksityiskohdat paikkansa, ovatko kaikki kohtauksen rakentamiseen käytetyt ainekset varmasti tosia, siis huolella tarkistettuja ja todellisuutta vastaavia?

2) Ongelma muodossa. Tämä ongelma nousee esiin rekonstruktioissa, jotka eivät perustu toimittajan läsnäoloon tilanteessa vaan muiden lähteiden käyttöön. Usein kohtaus kirjoitetaan kuitenkin ikään toimittaja olisi ollut läsnä tilanteessa. Onko lukijan harhaanjohtamista, jos hän ei kykene tekstistä päättämään, perustaako kirjoittaja kuvauksensa omiin vai toisten havaintoihin?

Uudet journalistit kannattivat aikoinaan ehdottomasti kohtauksen rakentamista mahdollisimman elävästi, novellimaisesti, eivätkä siis suosineet minkäänlaista lähteiden väläyttelyä kesken tarinan kerronnan (ks. luku 3.1.).

Haastattelemistani amerikkalaisista toimittajista esimerkiksi Marc Lacey ei pitänyt uusien journalistien tekniikasta vaan kannatti lähteen kertomista totuuden nimissä kerronnan rikkomisen uhallakin. ”Minun perussääntöni on, että jos kuvaan jotakin, joka tapahtui joskus viime viikolla tai kaksi viikkoa sitten, kun en ollut paikalla, haluan lukijan tietävän, että en ollut paikalla. Tunnen itse itseni petetyksi, kun kirjoittaja kuvaa jotakin kaunista kohtausta kaikkine yksityiskohtineen ja sitten myöhemmin kertoo, että kohtaus tapahtui kolme vuotta sitten, ja lukijalle valkenee, että kirjoittaja perustaa kuvauksen muiden ihmisten haastatteluihin. Minun mielestäni meidän pitää olla suorasukaisia kirjoittamisessamme, miten saimme selville tiedot.” (Lacey 2006.)

Roy Peter Clark puolestaan ei nähnyt kuvaustekniikan käytössä ongelmaa. ”Syy, miksi minusta tämä ei ole eettinen ongelma on se, että toimittajat eivät juuri koskaan ole tapahtumien silminnäkijöitä. Aina kun istut toimituksessa ja teet haastattelua puhelimessa, puhut ihmisille asioista, jotka tapahtuivat menneisyydessä.” (Clark 2006 b.)

Suomalaiset toimittajat olivat yksimielisiä totuuden ensimmäisestä ongelmasta, totuudesta rekonstruktion sisällössä. Kaiken, mitä tarinassa kerrotaan, pitää olla huolellisesti tarkistettua. Jos toimittaja kuvaa tapahtumia 50 vuotta sitten ja haluaa mainita, paistoiko aurinko vai ei, hänen pitää tarkistaa asiantila. Paikalla olleet eivät usein muista tällaisia yksityiskohtia tai heidän muistinsa ei ole luotettava (ks. luku 6.2.1.), mutta esimerkiksi säätilan voi tarkistaa erilaisista tietokannoista.

Tarkkaa ja aikaa vievää selvitystyötä pidettiin selvästi feature-journalistin kunnia-asiana: haastateltavat kuvasivat tarkasti omia toimiaan pienten yksityiskohtien metsästämisessä. Samaan aikaan

haastateltavat epäilivät, että käytännössä toimittajat lipsuvat tästä periaatteesta ja heittelevät yksityiskohtia juttuihin lonkalta (ks. esim. luku 5.3.1.). Heidän mielestään periaatteen pitäisi aina olla, että jos jotain asiaa ei saa tarkistettua, tieto pitää jättää pois tai kertoa lukijalle selvästi, että tieto ole varma.

Totuudesta toisessa kohdassa, kertomisen muodossa, mielipiteet hajosivat. Yksi toimittajista oli vahvasti uuden journalismin ajatusten kannalta ja vertasi feature-artikkelin kirjoittamista teatteri-esitykseen.

Siinä on se, että jos sä teet juttua, joka perustuu johonkin intensiiviseen tapahtumasarjaan tai miljöön luomiseen, sit sulla on kesken kaiken joku henkilö siinä ikään kuin puhumassa kameralle... Sä tiedät varmaan tän käsitteen neljäs seinä teatteritieteestä, että lavalla on niin kuin kolme tällaista seinää ja se neljäs seinä on se avoin seinä, joka on yleisöön päin avoinna. Ja sitten kun henkilö hahmo kääntyy puhumaan yleisölle, se puhuu sille neljännelle seinälle. Niin musta lukemattomia hienoja feature-juttuja on pilattu sillä, että yhtäkkiä siinä on joku henkilö, joka rupeaa puhumaan sille neljännelle seinälle eli sille lukijalle, jolloin sen miljöön ja tapahtumasarjan intensiivisyys katoaa hetkessä taivaan tuuliin. (T2)

Tämän näkemyksen mukaan lukijan tulisi siis luottaa siihen, että toimittajan kertoma on huolellisesti tarkistettua, eikä toimittajan siksi tarvitse kesken artikkelin paljastaa lukijalle lähteitään esimerkiksi kuvaamalla sitaateissa, kuinka haastateltava kertoo kyseisestä tapahtumasta.

Toinen näkökulma on päinvastainen: journalismi on journalismia, ei fiktion illuusion luomista, ja siksi lähteiden vilauttaminen ja ”neljännelle seinälle puhuminen” on nimenomaan olennaista. Tätä mieltä olevat toimittajat lähtevät teatteriohjaaja Bertolt Brechtin viitoittamalle tielle: kertojan on välillä nykäistävä yleisöä hihasta ja muistutettava, että kyse on vain kertomuksesta, ei todellisuudesta. Tästä näkökulmasta todellisuuden kuvaaminen on journalismin tärkein pyrkimys, mutta koska todellisuutta on aina vaikea tavoittaa, reiluuden nimissä lukijaa on hyvä muistuttaa kuvauksen kertomusluonteesta.

Ja just jotenkin tavallaan sellainen, että sä kerrot tilanteesta jossa sä et ole ollut, ikään kuin sä olisit ollut siinä, niin mä en... Mä osaan tietysti itse sitä epäillä toimittajana, kun mä luen sellaisen jutun, mutta mä en käyttäisi sellaista menetelmää. (T4)

Osa näki myös, että journalistin työprosessin ja lähteiden näyttäminen kääntyy artikkelin eduksi: lukijaa voi kiinnostaa myös selvitysprosessin eteneminen ja toimittajan salapoliisityö, ei vain lopputulos. Samalla lisätään lukijan luottamusta lopputulokseen.

Mun mielestä voi tehdä sellaista että, jos on vaikka sellainen ongelma, että säällä on hirveästi merkitystä ja sä haluat sen sään ehdottomasti siihen, niin voi esimerkiksi käyttää sitä (toimittajan työprosessia) taas vahvuutena. *Kalenterin mukaan sinä yönä oli täysikuu*, sen sijaan että kertoisi, että *sinä yönä oli täysi kuu*. Siinä tulee mukavasti kerrottua se lähdekin. (T1)

Se että usein on sellainen ongelma, jos on tehty rekonstruktio, tässäkin me ollaan tiukennettu, että me ollaan oltu löysempiä siinä, me ollaan vähän kiristetty sitä, että siinä on kirjoituksessa usein se, että kirjoitusteknisesti tekisi mieli kertoa, tai tulee mieleen siinä kirjoitusvaiheessa, että luottaako lukija tähän nyt. (T3)

Feature-kirjoittajien suhtautuminen kirjoituksen sisältöön on melko yksimielinen: toimittaja voi kertoa vain tarkistettua tietoa tai epävarmaa tietoa, jonka epävarmuus on selkeästi mainittu. Muodon suhteen sen sijaan toiset korostavat enemmän muodon sujuvuutta, toiset tiedon läpinäkyvyyttä. Kyse on kuitenkin vain vivahde-eroista, sillä tiedon läpinäkyvyyden kannattajat korostivat, ettei läpinäkyvyyden lisääminen välttämättä vie mitään pois muodon toimivuudesta. He siis uskoivat, että on mahdollista saavuttaa molemmat ilman, että tarinan kerronta kärsii.

6.3.3. Kertojan ääni

Lehtijutussa on aina kertoja. Kertoja voi olla näkyvä tai näkymätön kirjoitustekniikan mukaan (Pietilä 1995, 49.) Mutta onko kertojan oltava sama henkilö kuin toimittaja vai voiko kertoja olla kuvitteellinen kuten kirjallisuudessa? Jos toimittaja esittää kolumnissa omalla nimellään ja jopa kuvallaan mielipiteen, pitääkö mielipiteen olla hänen aito mielipiteensä vai voiko toimittaja keksiä mielipiteensä julkisen keskustelun monimuotoisuuden vuoksi? Entä jos artikkelin minä-kertoja kuvaa lapsuuden kalareissuaan – onko kyse oltava toimittajan omasta lapsuuden kalareissusta, vai voiko toimittaja rakentaa kertojalle toimittajasta irrallisen persoonallisuuden ja yhdistää siihen fiktiivisiä elementtejä?

Aiemmin on todettu, että toimittajat sekä maailmalla että meillä ovat melko yksimielisesti luopuneet keskivertohahmon käytöstä kirjoituksissaan. Mutta koskeeko tämä keskivertohahmon kielto myös artikkelin kertojaa? Esiintyykö reportaasin tekijä pakosta tekstissään aina itsenään, kysyy Maria

Lassila (2001, 28) ja vastaa: ”En usko”. Lassila päätyy arvioimaan, että toimittaja ja kertoja ovat erilliset hahmot.

Kysymys on erityisen oleellinen tänä päivänä, kun toimittajan oman persoonan käyttäminen työssä on tullut suorastaan rutiinivaatimukseksi (ks. luku 5.3.2.). Lukijasuhdetta rakennetaan toimittajien persoonien avulla. Mutta koska journalismin peruslähtökohta on totuudellisuus, voi ajatella, että totuusvaatimus kohdistuu uudessa tilanteessa juuri toimittajan persoonaan: kertojan kuvaamien tapahtumien on oltava aitoja, tunteiden pitää olla aitoja, tämän täytyy elää niin kuin kirjoittaa.

Haastattelemani toimittajat olivat melko ehdottomia sen suhteen, että ainakin normaalissa lehtiartikkelissa, oli se sitten uutisjuttu tai feature-kirjoitus, jossa lukija ymmärtää minä-kertojan toimittajaksi, minä-kertojan kokemusten ja ajatusten on oltava aitoja, siis kirjoittajan itse kokemia, ja ne tulee kuvata niin täsmällisesti kuin vain mahdollista.

Kaunokirjallisuudessa on olemassa tää kertoja, Tuntemattoman Sotilaan kertoja ei ole sama kuin Väinö Linna. Mut sitten, tästä ollaan sitten hirveen tarkkana kirjallisuustieteessä, vähän turhankin tarkkana, mut tota näin ei oo musta lehteen kirjoitettavan featuren kohdalla. Jos mä kirjoitan sinne minä, niin se on minä. Jos mä yhtäkkiä muutankin sen minän, että mä oonkin [toista sukupuolta], niin lukija lähinnä suuttuu. [...] Mä sanoisin ylipäänsä vaan yksinkertaisesti niin, että ei voi olla kuvitteellinen kertoja. Ja sit saavatko minä-kertojan muistot tai mielipiteet olla keksittyjä, jos se auttaa tarinan eteenpäin viemisessä. Mun mielestä se on epäeettistä, ei saa. (T1)

Samuel Freedman ulottaa toimittajan velvollisuuden tarkistaa tietoja myös toimittajan omiin ajatuksiin: toimittajan muisti on yhtä vajavainen kuin haastateltavien ja toimittajan pitäisi tarkastella omien muistikuvien, vaikkapa lapsuudenmuistojensa, totuudellisuutta samalla tavalla kuin haastateltaviensa muistikuvien totuudellisuutta. (Freedman 2006 b.)

Toki on mahdollista, että artikkelin kertoja ei ole toimittaja, mutta tällöin tämä on kerrottava lukijalle selkeästi. Tällaisesta tapauksesta on kyse esimerkiksi silloin, kun artikkelissa kuvataan haastateltavan ajatuksia minä-muodossa. Tämä ilmaistaan yleensä selvästi joko laittamalla koko artikkeli sitaattimerkkeihin eli merkitsemällä se haastateltavan puheeksi sekä liittämällä kirjoittajan nimi artikkelin loppuun.

Oleellisena pidettiin lukijan ymmärrystä: jos lukija samastaa kirjoittajan ja minä-kertojan, minä-kertojan on oltava toimittaja. Jos lukijalle selvästi kerrotaan, että kyse on jostain muusta, käytännöstä voi poiketa.

Kolumnien ja mielipiteiden kohdalla toimittajalle annettiin enemmän vapautta. Mielipiteiden koettiin olevan ylipäänsä ailahtelevia ja muuttuvia, joten oman mielipiteen kärjistämistä kolumnissa tai artikkelissa ei koettu suureksi synniksi.

Se on niin sellaista epäselvää, kun ei ole niin, että ihminen on jotakin mieltä jostain asiasta. Ihmiset on milloin mitään mieltä. [...] Et ihmisten tällaiset mielipiteet on niin epäselviä. Niin sillä tavallahan se oikea henkilö ja jutun kertoja, jopa kolumnissa, jollain tavalla erottuu siitä. Että tän kolumnin kertoja on tässä asiassa jyrkempi kuin kirjoittaja. (T3)

Mulla on ainakin itelläni tapana, jos mä esiinnyn minänä jutussa, niin totta kai mä dramatisoin omia mielipiteitäni ja niin kuin kärjistän hirveesti sitä. Oli tavallaan suunta mikä hyvänsä. Et kylhän sillai niin kuin feature-kirjoittaminen, onhan se niin kuin näyttelemistä ja teatteria. Ehkä sillä on just tavallaan sama rooli, kuin vois ajatella, että näytelmillä, jotka kertovat tästä ajasta. (T4)

Kertojan ääni mietitytti toimittajia silti selvästi, vaikka yleinen linja oli selvä. Kyse ei ole yksinkertaisesta asiasta. Jos mielipidettä saa kärjistää, miten pitkälle? Mikä ero on tunteen ja mielipiteen kärjistämisessä ja milloin kärjistäminen muuttuu keksimiseksi? Yksi toimittaja palasi vielä asiaan haastattelun jälkeen sähköpostitse mietittyään kysymystä.

Haastattelussa: Musta kertojan ääni täytyy voida valita, siis sen asenne ja sävy, ja se, mitä me ainakin kutsutaan kertojan ääneksi. Että onko se kertojan ääni raportoiva vai ajatteleva vai kaikkietävä vai asenteellinen vai niin kuin, sen täytyy voida vaihdella ja ennen kaikkea täytyy tietysti päättää, mikä se on, mutta se liittyy taas enemmän siihen jutun, jos se hortoilee se kertojan ääni, niin se on hankalaa lukijalle. Ja sitten, voiko se kertoa, että kävin lapsena kalassa, jos ei käynyt? En mä voi sitä tietää, mä en, mä en itse kirjoittaisi sitä, mutta oon mäkin käyttänyt kaiken maailman kertojan ääniä, jotka ei oo fiktiivisiä, mutta jollain tavalla ne on, tietysti ne on valikoituja ne asiat mitä kertoo itsestään, koska esimerkiksi silloin kun olen kirjoittanut minä-muodossa, niin luoja tietää, että en mä ole kaikkea kertonut. (T5)

Sähköpostitse: Siis: saako sanoa: käsittämätöntä! jos jokin asia ei ole kirjoittajan mielestä yhtään käsittämätöntä. tai voiko sanoa: tätä täytyy tutkia lisää, soitetaanpa sinne ja tänne - jos tämä on enemmän jutun dramaturgiaa kuin varsinaisten tapahtumien kulkua (toki on soitettu, mutta ei tässä kohdassa, tai ei tästä syystä kuin väitetään, vaan olisi soitettu muutenkin, tiedon keruun takia). eli tällaisten tilanteiden osalta mielestäni voi harkita, mitä lukijalle kerrotaan - jos ihan oikeasti ei ole järkeä kertoa jokaista tapahtumien käännettä tai on tarvetta kuljettaa juttua sujuvasti. mutta totta niiden tapahtumien pitää olla, eihän lukija voi mitenkään tajuta muutakaan. [...] minä-kertoja on siinä mielessä reilu lukijaa kohtaan, että se on puhtaasti subjektiivinen. MUTTA se asettaa vähintään yhtä ison vaateen pysyä totuudessa kuin muutkin kertomistavat, sillä se luo myös illuusion

(tai paremminkin lupauksen) siitä, että nyt se toimittaja tosiaan kertoo, mitä on tapahtunut ja mitä toimittaja siitä ajattelee. (T5)

Lehtiartikkelin minä-kertojan katsottiin olevan lähtökohtaisesti kirjoittaja itse, siis toimittaja, ja tällöin totuusvaatimus todella kohdistuu artikkelin kirjoittajaan: kuvattujen kokemusten ja ajatusten on oltava aitoja. Viime kädessä minä-kertojan totuudellisuus on tietysti vain toimittajan itsensä tiedossa, aivan kuten viime kädessä haastateltavien ajatukset ovat vain heidän itsensä tiedossa. Tässä asiassa toimittajalta vaadittiinkin vahvaa etiikkaa.

Siinähan on ainut kriteeri itse, omatunto, koska sehän on se, sanotaan esimerkiksi tällöinen, että ei saa tehdä semmoista juttua, tai en mä hyväksy sellaista, että ”sillä hetkellä pysähdyin miettimään elämän julmuutta”, jos mä en oikeasti ajatellut silloin elämän julmuutta, ajattelin ihan muita, mitä syön lounaaksi. Ei saa tehdä sellaista, se täytyy olla itsellä se. Tonkin voi ratkaista silleen, että ”sillä hetkellä minun olisi pitänyt jäädä pohtimaan elämän julmuutta mutta jäin pohtimaan nakkisämpylää”. Ainahan on sitten joku keino kiertää se. (T1)

6.3.4. Draaman kaari

Feature-journalismissa jutun dramaturgia, artikkelin rakenne ja muoto, jonka tarkoitus on pitää lukija kiinnostuneena, nousee erityiseen merkitykseen. Toimittaja pyrkii sovittamaan todellisuudesta keräämänsä ainekset tarinaksi, joka välittää mahdollisimman hyvin ja kiinnostavasti haluttua viestiä.

Dramaturgian merkitys on korostunut viime vuosina lehtitekstien rakentamisessa (ks. luku 5.3.1.). Feature-kirjoittajat itse pitävät tätä suuntausta lähtökohtaisesti hyvänä asiana, ovathan he itse valinneet juuri tämän kirjallisemman journalismin lajin, mutta samalla he totesivat, että suuntauksessa voidaan myös mennä metsään, jos muotoa aletaan korostaa liikaa sisällön kustannuksella.

Yksi puoli muodon korostamista on jo aiemmin keskusteltu maneerien, kuten vaikkapa kahvikuppineuroosin, leviäminen. Tällöin artikkelissa kuvataan asioita, joiden kuvaamisella ei ole mitään merkitystä välitettävän viestin kannalta, jotta juttuun saataisiin tarinallista muotoa. Tällöin voi myös käydä niin, että sisältöä ei enää edes ole, on vain muoto.

On ruvettu ajattelemaan, että minkä tahansa voi pelastaa oivalliseksi lehtijutuksi, vaikka se aineisto olisi kuinka hataraa. Ja sit pahimmillaan se näkyy tällaisena geneerisenä rakennekikkailuna, on tiettyjä rakenteita ja tiettyjä aasinsiltoja ja sanoja ja sanontatapoja, jotka niin kuin, joihin törmää lehdessä kuin lehdessä, joista näkee, että niillä vaan yritetään peittää sitä, että ei siinä oikeasti ole mitään substanssia. (T2)

Toinen puoli muodon korostamisessa on sisällön muokkaaminen muodon vaateisiin. Totuuden kannalta tästä seuraa kysymyksiä: Miten paljon toimittaja voi muokata valitsemiaan aineksia, jotta jutun rakenne olisi paras mahdollinen? Voiko hän esimerkiksi esittää tapahtumat eri järjestyksessä kuin ne oikeasti tapahtuivat? Voiko sitaatin sijoittaa kohtaukseen, jossa sitä ei sanottu?

Pietilän mukaan kertomuksen yksi määritelmä on, että sen pohjalta pitää pystyä rekonstruoimaan tapahtumien kronologia. Kertomuksissa kronologia usein hajotetaan takautumilla ja ennakoinneilla, mutta Pietilän mukaan tässä on kyse kerronnan omasta problematiikasta – sillä pyritään esimerkiksi problematisoimaan kerronnan realismiksi ymmärrettyjä muotoja. (Pietilä 1995, 44.) Tämän perusteella siis tapahtumia ei tarvitse kirjoituksessa esittää kronologisessa järjestyksessä, mutta alkuperäisen kronologian tulee käydä kirjoituksesta ilmi.

Haastateltavani olivat pääsääntöisesti samaa mieltä. Tapahtumien kuvaamisessa on usein pakko jättää jotain pois, mutta lukijalle ei saa antaa väärää kuvaa tapahtumien kronologisesta järjestyksestä todellisuudessa.

Jos siinä on kaks tilannetta, ja sä kerrot ne, niin se on väärin esittää ne eri järjestyksessä. Et sä voi kirjoittaa, että myöhemmin istumme toimistossa, jos sä oot oikeesti istunut aiemmin. Mut sen sijaan sä ehkä voit jättää sen mainitsematta. (T3)

Tarinan toimivuuden kannalta toimittajasta olisi usein mukavaa laittaa ihmisen sitaatti tilanteeseen, jossa sitä ei tosiasiaassa sanottu. Haastateltava kertoo esimerkiksi asioita ensin toimittajalle puhelimesta. Sitten jutun tekoa jatketaan metsässä kävellessä. Kun toimittaja kirjoittajaa jutun, hän päättää kuvata artikkelissa vain metsässä kävelyn, ei erikseen puhelinkeskustelua, mutta haluaa silti sisällyttää artikkeliin osuvan tokaisun, minkä haastateltava on sanonut puhelimesta. Voiko hän laittaa haastateltavan puhumaan puhelimesta sanotun sitaatin metsässä? Haastateltavieni mielestä ei.

Siinä on sellainen juttu, että jos se [sitaatti] on jotenkin mieleenpainuva tai tärkeä, niin mulle tulee jotenkin ikävä olo siitä, että jos mä vaikka haluan sijoittaa sen jonnekin, että se sanoo vaikka jonkin kiinnostavan asian puhelimesta ja sitten me mennään jonnekin, saunaan tai merenrantaan, jonnekin, että sillä on merkitystä sillä paikalla, ghetto, joku joka herättää tällaisia fiiliksiä, niin en mä voi siirtää sinne sitä sitaattia, jonka mä kuulin puhelimesta, jos se ei toista sitä. [...] Siinä on se juttu, että kaksi ihmistä tietää, että mä olen muuttanut totuutta: se haastateltava ja minä. (T1)

Toimittajat erottivat toisistaan kaksi tapausta. Jos artikkeli on haastateltavan yleistä puhetta ja tapahtuu niin sanotusti tilattomasti, eli siinä ei erityisesti kuvailla puhetilanteita ja -paikkoja eikä niillä ole asian kannalta merkitystä, eri hetkinä sanottuja sitaatteja voi sijoittaa artikkeliin vapaasti kertomatta, mikä sanottiin missäkin järjestyksessä. Se on toimittajan työhön kuuluvaa normaalia tiedon uudelleen järjestämistä selkeäksi esitykseksi. Mutta jos toimittaja kuvaa puhetilanteen erikseen, niin että se on artikkelin ja sanotun kannalta merkityksellinen, sitaatteja (tai muitakaan tekoja tai tapahtumia) ei saa siirtää kuvattuun tilanteeseen, jos ne eivät ole siinä tosiasiaassa tapahtuneet.

Mun mielestä voidaan tehdä niin, että jos on vaikka kaksi haastattelukertaa, mutta jutussa kuvataan vain yksi. Tämä on tää hyvin tyypillinen ongelma. Niin sitten mun mielestä on väärin sanoa, että jos nyt vaikka ois haastateltu Matti Vanhasta, ja jutussa kerrotaisiin, että on saunottu sen kanssa, ja toinen haastattelu olisi tehty sen työhuoneessa tilanteessa, jossa ei olisi mitään. Silloin on niin kuin väärin kertoa, että antaa ymmärtää, että saunan lauteilla hän alkaa leppoisasti muistella sitä ja sitä, kun se... [on sanonut asian työhuoneessa] jos se , että se on leppoisaa tilanne saunan lauteilla, liittyy jotenkin siihen asiaan. Mutta sen sijaan sitä toista haastattelua ei tarvitse mun mielestä nimenomaan alkaa selittää lukijalle, että oli kaksi haastattelua ja että toinen tehtiin täällä, vaan se voidaan häivyttää siitä, kunhan ei nimenomaan väitetä, että se on siinä tilanteessa [sanottu]. Turhalla totuudella lukijan vaivaaminen, siinä täytyy aina käyttää harkintaa. (T3)

Sit se, voiko sitaatteja laittaa semmoisiin kohtiin, missä niitä ei ole sanottu, niin ei mun mielestä ihmistä voi laittaa sanomaan jotakin asiaa kun se kävelee metsässä kun se on sanonut sen kahvipöydässä. [...] Mutta mä pahoin pelkään, että sitä tehdään, että hankitaan juttuun keinotekoinen miljöö, esimerkiksi menemällä autoajelulle ja sijoitetaan sinne, ”hän kääntyy vasemmalle ja sanoo” ja sit se on sanottu jossain muussa tilanteessa. No sehän on huijaamista. (T2)

Vaikka peruseriaatteet kuulostavat selviltä, käytännön työssä rajanveto on vaikeaa. Jälleen tasapainoillaan teorian ja käytännön, ymmärrettävyyden ja täsmällisyyden välillä. Käytännössä todellisuuden aineksia saatetaan muokata paremman rakenteen hyväksi.

Vaik on mullekin joskus jopa ehdotettu, että hei, että kun sä tota, sullahan on tämmöinen ja tämmöinen kohtaus tässä myös tavallaan, niin voisitko sä sijoittaa sen tonne, editori on saattanut ehdottaa jotain, että ei sillä nyt ole niin väliä. Kyllä sillä musta on väliä. Pitää olla niin kuin oikeesti sillai, (T6)

Mutta kyllä joutuu aina harkitsemaan. Musta ois tosi ihanaa sanoa, että ei missään nimessä saa mitään sellaista siirtää ja ei saa missään nimessä antaa ymmärtää, että joku sanoi jotain tässä tilanteessa, mutta sietää mieltä, oisko se lukijalta pois, että *mainitsi aiemmin, totesi aiemmin*, jotenkin toisi sen esiin. [...] Mun tekis mieli sanoa, että ei missään koskaan missään nimessä [saa sijoittaa tapahtumia eri kohtiin], sehän on väärin ja vääristelyä, mutta sitten kun mä ajattelen sitä, miten paljon niitä sitaatteja siinä ympärillä siivotaan, niin kuka tässä edustaa ylintä hurskautta sitten? (T5)

K: Miten sä ylipäänsä suhtaudut sitaatteihin, niiden siivoamiseen tai et voiks niitä sijoitella sinne tänne esim. tilanteeseen, jossa niitä ei ole sanottu?

V: Kyllä se vähän ikävää on, mutta oon mä sitä tehnyt. (T7)

6.4. Yhteenveto

Valintojen tekeminen on journalistisen totuuden välittämisen ydinkysymys: mitä kuvataan ja miten kuvataan. Journalismin tavoitteena on kuvata todellisuutta mahdollisimman oikein, jolloin sen pitäisi myös pystyä kuvaamaan todellisuuden monimuotoisuutta. Todellisuutta eivät ole vain kauniit ja älykkäät ihmiset tai hienot rypyttömät vaatteet, maustettuna ajoittaisella reportaasilla yhteiskunnan ongelmaisten ongelmista. Tältä tiedotusvälineiden ja etenkin aikakauslehtien kuva maailmasta kuitenkin usein näyttää. Todellisuutta ei kuvata sellaisena kuin se on, vaan sellaisena kuin sen haluttaisiin olevan.

Toinen valintoihin liittyvä kysymys on päinvastainen. Kyse ei ole siitä, millaista todellisuutta toimittaja haluaa kuvata, vaan siitä, millaista todellisuutta toimittaja ei voi kuvata. Useat haastateltavani nostivat ihmisten suojelun yhdeksi perustavaksi totuuden välittämisen ongelmaksi. Tavallisella ihmisellä on oikeus laajempaan yksityisyydensuojaan kuin julkisuuden henkilöllä. Tästä syystä toimittaja joutuu usein tavallisista ihmisistä kirjoittaessaan jättämään pois tietoja, jotka totuuden välittämisen kannalta olisivat olennaisia. Ongelman ylittäminen vaatii toimittajalta jatkuvaa neuvottelua itsensä kanssa: miten tasapainottaa haastateltavan oikeus yksityisyyteen ja kunnioitukseen sekä lukijan oikeus totuuteen.

Samaa ongelmaa on pohdittava toisesta näkökulmasta, kun toimittaja rakentaa tarinaa ihmisten kertomusten perusteella. Feature-journalismi käyttää keskeisenä lähdemateriaalinaan ihmisten muistoja, tunteita ja ajatuksia. Siksi feature-kirjoittajat joutuvat erityisen paljon pohtimaan, mitä

totuudelle tekee se, että lähteenä käytetään inhimillisesti erehtyväisiä ihmisiä ja että ihmiset eivät välttämättä halua kertoa henkilökohtaisista asioistaan omalla nimellään.

Haastatteleman toimittajat arvostelivat nimettömien lähteiden käyttöä, jos kyse ei ole tilanteista, jossa totuuden kertomisesta julkisesti aiheutuisi haastateltavalle vakavaa haittaa, kuten työpaikan menetyks tai turvallisuuden vaarantuminen. Jos kyse on yksinkertaisesti siitä, että haastateltava ei halua kertoa henkilökohtaisia asioita omalla nimellään, parasta olisi etsiä haastateltava, joka siihen suostuu. Nimettömyyden voi katsoa tuovan mukanaan useita ongelmia totuuden kannalta: se helpottaa valehtelemista, vääristää lukijalle aukeavaa kuvaa todellisuudesta sekä estää lukijaa arvioimasta itse, pitääkö hän väitteen lausujaa ja siten väitettä luotettavana.

Lähteiden luotettavuuden arvioimisessa asettuu vastakkain toimittajan halu uskoa väitteitä, jotka olisivat hyväksi artikkelille, sekä toimittajan velvollisuus kertoa totuus. Teoriassa totuus tulee ensin, käytännössä tasapainosta neuvotellaan tapaus kerrallaan. Ihmisten erehtyvyyden ongelmaa pyritään ratkaisemaan käytännössä ilmaisemalla väitteiden tai muistojen epävarmaa luonnetta sekä tarkistamalla henkilökohtaisiakin väitteitä useista lähteistä.

Sama tasapainottelu on kyseessä, kun toimittaja haluaa rakentaa tarinalle paitsi kiinnostavan sisällön myös vetävän muodon. Feature-kirjoittaja pyrkii kirjoittamaan tarinan, jossa on kirjallisuuden teorian oppien mukaisesti alku, keskikohta ja loppu, jossa edetään kohtauksesta toiseen ja jossa on päähenkilö, jonka kautta ilmiötä kuvataan. Mihin vedetään raja tarinan kerronnan ja totuuden vaatimusten välillä? Kun kirjallinen kertomistapa lisääntyy, kirjoituksen rakenne ja muoto, dramaturgia, nousee entistä tärkeämpään asemaan. Totuuden näkökulmasta tästä trendistä seuraa erittäin konkreettisia kysymyksiä.

Sitaattien käyttö on toimittajan työn ikuisuuskyseminen. Miten kuvata puhuttua kieltä kirjallisesti samaan aikaan ymmärrettävästi ja täsmällisesti? Tässäkin tutkimuksessa sitaattien ongelma osoittautui hankalaksi, eikä yhtä ratkaisua kysymykseen ollut. Yleisesti sitaattien siivoaminen ymmärrettävyyden nimissä hyväksyttiin, vaikka siitä seuraava totuusongelma tunnistettiin myös. Ongelman helpottamiseksi pyrittiin esimerkiksi vähentämään sitaattien siivoamista nykyisestä melko reippaasta siivouskäytännöstä sekä karttamaan suorien sitaattien käyttöä. Feature-journalismin katsottiin antavan tähän mahdollisuuden uutiskieltä vapaamman ilmaisunsa vuoksi.

Rekonstruktioiden rakentamisessa vaadittiin ehdotonta sisällön täsmällisyyttä, mutta muodon täsmällisyydestä oli eri mielipiteitä. Osa kannatti lähteiden selkeää ilmaisemista totuuden palvelemiseksi. Toiset puolestaan korostivat kerronnan sujuvuutta ymmärrettävyyden lisäämiseksi ja katsoivat, että artikkelin luotettavuutta ei tarvitse pönkittää kertomalla kaikkia lähteitä.

Tapahtumien järjestyksen esittäminen on sekin pohdintaa herättävä kysymys: todellisuutta ei saa väärentää väittämällä tapahtumajärjestystä toiseksi kuin se oli todellisuudessa, mutta tapahtumien järjestystä voi häivyttää ja ymmärrettävyyden nimissä osan tapahtumia voi jättää pois. Olennaista on, ettei tahallaan johda lukijaa harhaan.

Muodon ja sisällön tasapainoinen yhdistäminen on journalismin peruskysymys kaikissa lajityypeissä, mutta eri lajityypeillä on erilaisia ongelmia. Uutistyyliässä korostuu perinteinen objektiivisuutta viestivä kerrontatapa, jonka feature-kirjoittajat näkevät totuuden kannalta ongelmana juuri objektiivisuuden illuusion vuoksi. Featuressa taas korostuu kirjallinen kerrontatapa, joka houkuttelee muuttamaan tarinaa niin, että se ei enää täsmällisesti vastaa todellisuutta mutta on vetävämpi. Lisäksi featuren muoto välittää samaa tarinankerronnan illuusiota kuin fiktio. Se kutsuu lukijaa luopumaan tietoisuudestaan, että kyse on vain tarinasta, ja uskomaan, että lukija seuraa todellisuutta.

Featuren lajityyppinä nähtiin kuitenkin tuovan totuuden kerrontaan aivan uusia mahdollisuuksia, ja enemmän mahdollisuuksia kuin uhkia.

Tää on se asia, mitä mä aina tolkutan, mun mielestä feature on aika alkutekijöissään, olisi valtava määrä hienoja kerrontateknisiä juttuja, mitä ei ollenkaan käytetä. Me tehdään kauhean samanlaisia juttuja. Ei oo tarpeen mennä mihkään tämmöiseen totuuden muokkaamiseen, vaan me voitaisiin miettiä, miten me voidaan kertoa asioita eri tavoilla ja pysytellä silti [totuuden rajojen sisällä.] (T1)

Kirjoittaminen on niin joustavaa, siinä on niin paljon keinoja, usein on keksittävässä hyviä keinoja sillä tavalla, että se taiteellinen vaikutelma ei kärsi yhtään. Että saa sekä taiteellisesta vaikutelmasta että teknisestä suorituksesta täydet pisteet. Se vaatii vaan ammattitaitoa, hyvää kirjoittamista yksinkertaisesti. (T3)

7. TOTUUDEN RATKAISUJA

7.1. Julkinen koodisto?

Hollantilainen journalisti Geert Mak (1998) kuvaa, miltä amerikkalaisten journalistien toiminta toisen maailmansodan jälkeen näytti eurooppalaisten kollegoiden silmin. Hän lainaa brittiläistä runoilijaa ja journalistia James Fentonia (1988): ”Sääntöjä, sääntöjä ja lisää sääntöjä, joita keksivät kauheat vanhat miehet, joilla on pakkomielleenä yksi ainoa ajatus: poistaa joka ikinen kauniin, narratiivisen kirjoittamisen muoto heidän sanomalehdistään.”

Kuten luvussa 2.1. todettiin, toimittajat ovat yleensä kavahtaneet ammatillisten ohjeidensa kirjoittamista selkeiksi, julkilausutuiksi periaatteiksi, ainakin mitä tulee totuuden käsitteeseen. Oppi on annettu toimittajalta toiselle käytännön työssä. Journalistien ohjeet ja oppikirjat kyllä kertovat, että totuuden kertominen on journalismin ydinarvo ja toimittajan tärkein tehtävä, mutta miten totuus määritellään ja mitä on pitänyt tehdä, jotta voi sanoa kertoneensa totuuden, sitä eivät kirjat kerro.

Yhdysvalloissa on kuitenkin viime vuosina ryhdytty toimeen tämänkin ongelman sanallistamiseksi ja journalismin totuudellisuuden periaatteiden julkilausumiseksi. Tämä tuorein pyrkimys määritellä totuuden sääntöjä on seurausta viime vuosien kehityskuluista, jotka ovat rapauttaneet yleisön luottamusta tiedotusvälineisiin: journalismiskandaaleista, väitejournalismin leviämisestä sekä journalismin mielipiteistymisestä (ks. luvut 3.3. , 5.2.2. ja 5.3.2.).

Kovach & Rosenstiel (2001, 78-91) määrittelevät Roy Peter Clarkin kanssa toimittajan huoneentaulua totuuden turvaamiseksi:

1. Älä koskaan lisää mitään, mitä ei tapahtunut.

Tarkoittaa myös, ettei mitään tapahtumaa, esimerkiksi sireenin soimista, voi liittää johonkin toiseen tapahtumaan, jos ne eivät todella tapahtuneet samaan aikaan.

2. Älä koskaan petkuta.

Yleisöä ei saa koskaan johtaa harhaan. Jos toimittaja siirtää sireenin soimaan kohdassa, jossa se ei tosiasiallisesti soinu, hän huijaa yleisöään. Yksinkertainen keino rajan vetämiseksi on miettiä, mitä yleisö ajattelisi, jos toimittaja myöntäisi tekonsa. Jos yleisö pitäisi tekoa vastenmielisenä tai huijaavana, se on sitä. Jos toimittaja rekonstruoi sitaatteja tai tapahtumia, joita hän ei itse henkilökohtaisesti ole todistanut, yleisön pitäisi ymmärtää, että sitaatit tai tapahtumat on kerrottu toisen käden tietona, ja mistä kyseinen tieto on peräisin.

3. Kerro metodeistasi ja motiiveistasi avoimesti.

Toimittajan tulee kertoa, miten hän tietää, mitä tietää, ja miksi hän ei tiedä jotakin. Mitä tai keitä lähteet ovat? Mitä kytköksiä tai motiiveja lähteillä mahdollisesti on? Onko kertomuksissa ristiriitoja? Läpinäkyvyys kertoo, millä keinoin totuutta on etsitty ja antaa yleisölle mahdollisuuden arvioida itse, kuulostaako totuus luotettavalta. Se viestittää myös, että toimittaja kunnioittaa yleisöään. Tämä periaate yhdistää jälleen journalistisen metodin tieteelliseen metodiin: tieteessä toisen tieteentekijän on kyettävä toistamaan koe ja päädyttävä samoihin tuloksiin. Journalismissa tietojen alkuperän ja toimitustyön laadun paljastaminen antaa yleisölle mahdollisuuden tehdä sama työn päässään ja miettiä, päätyisikö se samaan lopputulokseen samoista aineksista.

4. Tee oma työsi.

Uutiskilpailussa paine on suuri, mutta toimittajan pitäisi silti aina kertoa vain se, minkä pystyy kertomaan oman työnsä perusteella. Virheelliset tiedot iskostuvat ihmisten mieliin juuri siksi, että tiedotusvälineet siteeraavat toistensa virheitä luottamatta tai vaivautumatta omaan selvitystyöhön.

5. Ole nöyrä.

Toimittajan pitää muistaa epäillä paitsi lähteidensä kykyä ymmärtää käsiteltävää asiaa ja kertoa siitä totuudellisesti, myös omaa kykyään ymmärtää asiaa ja kertoa siitä totuudellisesti. Jos ei ole varma, on tarkistettava tai jätettävä tieto pois. (Kovach & Rosenstiel 2001, 78-91.)

Yhdysvalloissa journalismin totuuden ja luotettavuuden peruspilariksi on nostettu läpinäkyvyys. Sitä pyritään toteuttamaan kahdella tavalla: 1) luomalla tarkkoja ohjeita toimittajille ja näyttämällä nämä ohjeet julkisesti sekä 2) lisäämällä läpinäkyvyyttä yksittäisissä artikkeleissa näyttämällä lähteet mahdollisimman tarkasti.

Tämä ajattelu näkyy esimerkiksi *The New York Timesin* verkkosivuillaan julkaisemissa toimittajan ohjeissa (The New York Times 1999 & 2004 b). Ohjeet ovat osin erittäin tarkat: ”Jos sanotusta on jätettävä jotakin pois, sulje sitaatit, lisää puhujan nimi ja aloita sen jälkeen uudet sitaatit.” Eettisen journalismin ohjekirja käy läpi 155 kohtaa, jotka käsittelevät esimerkiksi toimittajan julkisia esiintymisiä, omistuksia, perhesuhteita, sivutöitä, lahjojen vastaanottamista ja keskusteluja juttujen aiheina olevien tahojen kansa. Näiden yleisten ohjeiden tarkoituksena on varmistaa, että lehti paitsi toimii puolueettomasti myös näyttää siltä. Suomalaisen näkökulmasta ohjeet ovat erittäin tiukat. *Times* ei esimerkiksi salli toimittajiensa ottaa vastaan minkäänlaista ilmaista pääsylippua mihinkään tapahtumaan, jos toimittaja ei ole nimenomaisesti juttukeikalla tapahtumassa. Suomessa ja monessa muussa Euroopan maassa, esimerkiksi Ranskassa, on tavallista, että toimittajat pääsevät esimerkiksi museoihin ja teatteriesityksiin ilmaiseksi ja myös käyttävät tätä etua hyväkseen.

Marc Lacey kuvasi myös muita *The New York Timesin* käytännön toimia lehden luotettavuuden varmistamiseksi. Jos toimittaja ei saa varmistettua tietoa kuin yhdestä nimettömästä lähteestä, tietoa ei tulisi julkaista. Jos lehti julkaisee tietoja nimettömän lähteen perusteella, ainakin yhden esimiehen tulee saada tietää lähteen nimi. Lehti lähettää satunnaisesti pistokokeena lehdessä julkaistun artikkelin jollekin jutussa haastatellulle ihmiselle ja tiedustelee, kuinka totuudellisesti artikkeli kuvaa ihmisen puheita ja kyseistä tilannetta. Lehdessä käydään läpi menneitä oikaisuja ja tutkitaan, olisiko niistä löydettävissä kaava, toistuva virhe menettelytavoissa, jota sitten voitaisiin muuttaa virheiden vähentämiseksi. Lehden ulkoasua on selkiytetty, jotta lukija voi päätellä artikkeleiden kirjasintyyppistä ja muusta ulkoasusta, onko kyse uutisesta vai mielipiteellisemmäksi luokitellusta tekstistä kuten taustanalyysistä tai feature-tekstistä. Koodisto selitetään erillisessä laatikossa lehdessä. (Lacey 2006.)

Joissakin amerikkalaisissa lehdissä on alettu käyttää lähdeviitteitä ja erillisiä ”metodilaatikoita”, joissa kerrotaan esimerkiksi, keiden haastatteluihin tietty kohta tekstissä perustuu (Clark 2006 b).

Entä sitten Suomi? Kuten luvussa 3.3. totesin, suomalaisessa journalismissa ei ole tullut julki juuri lainkaan vastaavanlaisia totuudesta poikkeamisia kuin Yhdysvalloissa. Olisiko meilläkin silti tarvetta uusille käytännöille tai julkilausutuille ohjeille journalistisen totuuden varmistamiseksi?

Haastattelemani suomalaiset toimittajat eivät pääsääntöisesti pitäneet ohjeita tai läpinäkyvyyden lisäämistä tarpeellisena. Usea viittasi siihen, että Suomessa ei ole paljastunut amerikkalaistyyppisiä tapauksia, joten käytännön voi olettaa toimivan hyvin ilman erillisiä ohjeitakin. Samoin useat viittasivat käytännön ongelmiin läpinäkyvyyden lisäämisessä. Feature-kirjoittajalla saattaa olla yhtä juttua tehdessään käytössään satojakin eri lähteitä, joten niiden kaikkien kertominen ei ole mahdollista.

Musta ois kivempaa olla vielä paljon hurskaampi tässä asiassa ja olla että ei ei mitään missään nimessä ja aina vain kerrotaan kaikki ja avataan lukijalle jokainen kolo ja näin, mutta kun mä en usko, että sitä koskaan pystytään tekemään ja että tavallaan jokaisessa jutussa koko sen toimittajan työn ja ajattelun ja tiedonhankintametodien avaaminen on tarpeen, ihan sen jutun sujuvuuden vuoksi. Täytyy pystyä ajattelemaan myös niin, että sen lukijan täytyy luottaa tähän tekstiin muutenkin. (T5)

Haastateltavat korostivat myös tekstin totuusvaatimuksen tapauskohtaisuutta, minkä takia yleispätevien ohjeiden tekemistä pidettiin vaikeana. Samoin tuotiin esiin toimittajan vapaus valita ilmaisun keinot, kunhan tosiasioita ei muuteta.

Niitä täytyy juttu toisensa jälkeen pohtia, että mikä on tässä tapauksessa olennaista ja kyllä myös niin, että kyllä toimittajille saakin olla aivan eri tyylejä kirjoittaa ja kertoa asioita. Ei voi ajatella, että syntyisi jotkin sellaiset standardit jotka määräisi. (T5)

Läpinäkyvyyttä yleisenä arvona kuitenkin arvostettiin ja ajateltiin, että toimittajan työprosessin näyttäminen voi jopa kiinnostaa lukijaa. Tässä nähtiin selkeää muutosta menneeseen jo nyt.

Ja nythän onkin mun mielestä tullut ihan semmoinen tietynlainen kirjoittamisen perinne, jossa on lukuohjeita, siinä näytetään kuinka tää juttu on syntynyt, joka on ihan tyylilaji, jota esimerkiksi Kuukausiliite harrastaa jonkin verran. Että näytetään, kuinka teksti syntyy. (T6)

Vaikutti myös siltä, että vaikka haastateltavat selvästi olivat pohtineet totuuden rajanvetoja työssään käytännössä, he eivät olleet juurikaan pohtineet mahdollisuutta koota asiasta yleisiä ohjeita tai toisaalta

lisätä artikkelien läpinäkyvyyttä esimerkiksi laittamalla lähdeluetteloita selvemmin näkyviin vaikkapa internetiin. Kun minä haastattelijana itse nostin esiin tällaisen mahdollisuuden, moni suhtautui ajatukseen kiinnostuneesti, ei tuomitsevasti. Ohjeiden ja läpinäkyvyyden lisäämistä ei siis pidetty erityisen tarpeellisena Suomessa, mutta ajatusta pidettiin silti pohtimisen arvoisena.

Kiinnostava sivujuonne on, että useat haastateltavat ottivat esiin valokuvien totuusvaatimuksen ja kaipasivat ohjeistusta enemmän siihen kuin tekstin totuuteen. Tämä voi kertoa kahdesta asiasta. Ensinnäkin jälleen kerran vastuun siirrosta: oma laji ei ole se syntisin, vaan ensin pitäisi huolehtia toisten ongelmista. Toisaalta voi ajatella, että kirjoittava toimittaja katsoo valokuvia ei-ammattilaisen silmin ja kaipaa siksi selitystä niiden käytännöistä. Tekstiä hän katsoo ammattilaisen silmin, mutta uskoo itse, että hänen omat tietonsa tekstin käytännöistä ovat normaalia yleistietoa. Kun siis lukijoilla ja muilla toimittajilla on samat tiedot kuin hänellä itsellään, erillistä ohjeistusta ei ole tarpeen rakentaa. Tai ainakin sen rakentaminen on kiireellisempää muualla, kuten valokuvan alueella.

7.2. Opetuksen merkitys

Haastateltavani olivat pääsääntöisesti opiskelleet muita aineita kuin viestintää. Siihen nähden on kiinnostavaa, että kaikki korostivat opetuksen merkitystä journalismin totuudellisuuden säilyttämisessä ja parantamisessa, jopa selvästi enemmän kuin tarkkojen ohjeiden luomista. Opetuksella voi tietysti tarkoittaa montaa asiaa, myös opetusta työssä, ei vain kouluissa.

Mut et uudet toimittajasukupolvet pitäisi vain kouluttaa siihen, että ne on niin tarkkoja kuin ne nykyisin voi olla, kun nykyisin on mahdollista olla niin helvetin tarkka, jos vain haluaa. Se pitäisi opettaa niin, että se totuus on aina mielenkiintoisempi kuin se keksitty, se on aina mielenkiintoisempi kuin se keksitty, totuus on ihan hämmäntävän mielenkiintoinen, siis loppujen lopuksi se on kummallisempi ja jännittävämpi kuin mitä ikinä itse voi päästään keksiä. (T2)

Mutta se (totuuden tavoittaminen) on musta ammattitaitokysymys. Ja sittenhän se on se, että se tavallaan paljon perustuu siihen, että mihin asioihin kiinnitetään huomiota. Havainnointiin ja sellaiseen, sitä ei ehkä korosteta toimittajille tarpeeksi, että se on kuitenkin sen työn perusta. Että jos sä poimit jostain tilanteesta yksityiskohtia, sä saat niillä siitä tilanteesta kiinnostavan, ilman että sun tarvii hirveesti niin kuin hehkuttaa, että kuinka sen hiukset niin kuin hehkuu kilpaa auringon kanssa tai muuta tällaista älytöntä. (T4)

Toimittajat vaativat siis nimenomaan koulutusta tiedonkeruuseen, eivät kirjoittamiseen, vaikka featuremuodon kirjoittamisen katsottiin myös vaativan eri taitoja kuin uutiskirjoittamisen. Tiedonkeruun

periaatteet ovat uutis- ja featurekirjoittamisessa osin samat, mutta osin myös erit. Esimerkiksi se, millaista tietoa etsitään, on erilaista, ja sekin pitäisi toimittajien koulutuksessa huomioida.

Pitää olla tosi tarkat tiedot, että voi kirjoittaa featurea. Ja sehän johtaa tavallaan vain siihen, että niiden tiedonhankintakeinojen ja kysymysten pitää kaikkien olla todella tiukkaavia, että mitä sulla oli päällä ja miks sulla oli päällä ja ai miks susta tuntui siltä, täytyy osoittaa täysin loputonta uteliaisuutta sitä kohdetta kohtaan, jos se on sellainen asia, joka on kyseltävissä joltain, ainahan ei oo. Se on sellainen asia, josta Suomessa käsittääkseni aika vähän puhutaan, koska me puhutaan aika paljon kirjoittamisesta ja hyvästä kirjoittamisesta ja kutsutaan jotain asioita hyväksi kirjoittamiseksi ja se on hyvää toimittajan työtä. Ja hyvää toimittajan työtä on ideointi ja hyvien juttuaiheiden löytäminen, mutta kuinka paljon me, harvoin ehkä puhutaan siitä tiedonhankinnasta tai haastattelutilanteesta, ja onko sellaista opetusta ollenkaan, ja tavallaan aika usein on se jutun ideointi, ja tuottaminen ja keksiminen, ja sitten on se tekstin rakenne ja se kaikki, ja se totuus on musta aika, sehän on niin kuin, siinä pitäisi sijaita se hetki, kun sitä tosi kiivaasti etsitään. (T5)

Osin ajatus opetuksen tarpeesta on tietysti ristiriidassa sen kanssa, että tarkkoja ohjeita ei pidetty tarpeellisina. Mitä opettaja opettaa, jos yleisesti hyväksytyjä standardeja ei ole muotoiltu? Tässä tulee esiin toimittajien inhimillinen ajatus: he eivät halua tarkkoja ohjeita rajoittamaan omaa työtään, mutta katsovat että nuoremmille, alalle vasta tuleville ohjeita pitäisi kyllä antaa. Keskustelua kaivataan kuitenkin alan ihmisten kesken yleisemminkin.

No siis suurin ongelma on ehkä tavallaan se, että ainakin tuolla aikakauslehtipuolella tätä asiaa ei mitenkään ajatella, todellakaan, oikeestaan ollenkaan. (T4)

7.3. Toimittajan omatunto

Toimittaja on usein tietojensa ja etenkin tiedonhankintatyönsä ainoa todistaja. Vain hän voi tietää, ajatteliko niin kuin ajatteli juttua kirjoittaessaan. Vain hän voi tietää, pilkahtiko aurinko pilvien välistä juuri sillä hetkellä, kun hän sanoo. Joskus taas todistajia on vain kaksi, toimittaja ja haastateltava, jolloin totuudesta on vain sana sanaa vastaan. Ja vaikka toimittajan tutkimustyö olisi toisenkin ihmisen toistettavissa ja tarkistettavissa, käytännössä sitä tehdään vain harvoin. Yhdysvalloissa on joissakin lehdissä käytössä faktojen tarkistajat, mutta sekään ei estänyt sikäläisiä journalisteja ujuttamasta valheellista materiaalia laatulehtiin.

Artikkelin totuudellisuudessa ei ole kyse vain siitä, ovatko faktat oikein, vaan myös siitä, onko niitä tulkittu oikein tai onko asia esitetty oikeudenmukaisesti. Raja totuudellisen ja vääristelevän artikkelin

välillä ei ole aina selvä, eikä toimittaja itsekään ole välttämättä aina täysin varma, onko hän tulkinnut asiaa oikein.

Silloin apuna on journalistisen metodin lisäksi ainoastaan toimittajan omatunto. ”Hyvä journalisti kamppailee itsensä kanssa etiikasta joka kerta, kun kirjoittaa artikkelia. Olenko reilu, kuvaanko tätä ihmistä tai tilannetta reilusti, olenko ymmärtänyt asian oikein, onko tämä se, mitä ihminen todella sanoi, ymmärrätkö todella tätä kulttuuria, mistä kirjoitan”, Marc Lacey (2006) luonnehtii.

Myös suomalaiset toimittajat korostivat omantunnon merkitystä.

Ehkä niin kuin featurissa totuus-käsitystä kiinnostavampi on rehellisyys. Että se kirjoittaja on sille lukijalle rehellinen, eikä ala niin kuin miellyttääkseen sitä lukijaa, tai haastateltavaa tai pomoaan, keksimään sinne asioita. Et silloin se on tavallaan ainoa keino päästä lähelle edes sitä totuutta, mitä ei oo olemassa. Ja se tavallaan koskee silloin myös jutun tekemismetodeita se rehellisyys. (T4)

[Kollegan nimi] sanoi äsken, kun mä kysyin siltä, että määrittele, mikä on journalistinen totuus, niin se sanoi, että kun tietää sisimmässään tekevänsä oikein, niin silloin tekee myöskin. Se on mielenkiintoinen juttu, kun mä olin urheilutoimittajana joskus ja siellä puhuttiin aina puffeista, eli ennakkojutuista, niin missä vaiheessa joku juttu on puffi, niin sen vain aina tiesi, kun oli tekemässä puffia, vaikka selitti niinku aina jollekin muulle tekosyillä, että tää on yleisesti mielenkiintoinen, mutta sen tietää kyllä itte, tietää kun tekee niinku, valehtelee, joku siellä sisimmässä ilkeällä tavalla sen kuiskaa. (T7)

Mä en, mulla on ikävä olo kun mä kuuntelen sitä, kun toimittajat sitä ja tätä ja nykymedia sitä ja tätä, koska kuitenkin alalla on niin valtavan paljon ihmisiä, jotka on niin hirveän sitoutuneita työhönsä, niin se tuntuu tavallaan julmalta, mutta samaan aikaan, ehkä se pitää nähdä mahdollisuutena se, että sen uskottavuuden eteen, no ei se oo mitään taistelemista, kun se on meidän työ, ei se oo mitään hienoa, vaan siitä kiinni pitäminen. Että pitäis sitä itsestään selvytenä, että siitä yritetään pitää kiinni ja siitä pidetään kiinni ja siitä keskustellaan ja sitä pidetään yllä sitä arvoa koko ajan, niin se on meidän mahdollisuus ns. laatumediassa, en sano valtamediassa missään nimessä, koska sillä ei ole mitään tekemistä sen isouden kanssa vaan, niin kuin, mä ajattelen sitä, että se on mahis ja ainoa mahis. (T5)

On tietysti ristiriitaista, että koko tämänkin työn alkuosiossa korostetun tieteellisyyden, tarkkuuden ja sinnikkään mekaanisen tarkistustyön korostamisen jälkeen journalismin totuudellisuus lasketaan viime kädessä niinkin abstraktin asian harteille kuin toimittajan omatunto. Mitä se on, toimittajan omatunto, ja mistä se koostuu? Toimittajan omatunto on toinen ilmaisu sille, että toimittaja on sisäistänyt alan eettiset ohjeet niin, että niistä on tullut automaattinen osa hänen ajatteluaan ja että ne ohjaavat häntä työssään, vaikka hän ei osaisi tarkasti yksilöidä, mitä sääntöä mikäkin vivahdus teksteissä rikkoo. Toimittajasta on tullut työnsä ja työn arvoista ja ohjeista on tullut hänen henkilökohtaisia arvojaan.

Tässä mielessä alan sisäisen keskustelun ja ohjeiden rakentamisen merkitystä ei pidä aliarvioida eikä ymmärtää väärin. Ohjeiden merkitys ei välttämättä ole se, että toimittaja seuraa niitä orjallisesti jokaisessa artikkelissaan ja virkkeessään, vaan se, että niiden rakentamisen ja tutkimisen kautta toimittajat muokkaavat kollektiivista käsitystään oikeasta ja väärästä ja pystyvät luovimaan ongelmien läpi yhteisten normien avulla, vaikka eivät niitä joka tilanteessa osaisikaan nimetä.

7.4. Luottamus lukijaan

Haastateltavani huomauttivat monta kertaa, että myös lukijan käsityskykyyn on pystyttävä luottamaan. Lukijoiden medialukutaidon lisääminen ja lisääntyminen nähtiin yhtenä ratkaisuna totuusongelmaan: koska journalistinen totuus on väistämättä, toimittajien parhaista yrityksistä huolimatta, epätäydellinen totuus, yleisön tulisi myös ymmärtää tämä.

Kyllä mä lukijaan luotan, ei lukijat oo tyhmiä, ei lukijat, harva lukija pitää, mä en usko, että sellaisia lukijoita paljon löytyy, jotka pitää totuutena mitään painettua sanaa. Ja se on tervettä. Koska ainahan se konteksti sanelee. [...] ihmiset ikään kuin ymmärtää enemmän, lukijat ymmärtää tätä kontekstia paremmin. Et ollaan tietoisempia tällaisista journalismin perinteisistä strategisista rituaaleista, että siis tällaista niin kuin että asetelma määritellään, näkökulma määritellään. (T6)

Kai sitä voi hurskaasti toivoa yleisen medialukutaidon paranemista, niin se auttaisi kaikissa näissä tilanteissa. Tai se auttaisi kaikkia osapuolia. [...] En mä mitenkään ajattele, että kaikkien ihmisten pitäisi olla jotenkin koko ajan hirveän mediatietoisia, mutta että niitä, joita nämä asiat pohdituttaa ja kiinnostaa, ja kiinnostaa tää maailma ylipäätään, niin niillä pitäisi olla mahdollisuus nähdä tää. Samalla lailla kun meillä on mahdollisuus nähdä, että luonnontiede on tiede niin pitäisi nähdä, että media on, että sillä on tietyt, siis tosi perusjuttuja, mitä kaikkea koulussakin yritetään monesta alasta kertoa. (T5)

Usein, kyllähän me oletetaan, että lukija tietää, että meillä on niin kuin laatu- ja totuusvaatimukset. Meiän juttujen perässähän ei lue, että lähteet, se ja se kirja tai se ja se arkisto. [...] Suomalaiset lehden lukijathan on varmaan kuitenkin sillä lailla hyviä lehden lukijoita, että ne ymmärtää aika hyvin niitä keinoja. (T3)

Luottamus lukijoiden ymmärrykseen on ristiriidassa sen kanssa, että haastateltavat useasti huomauttivat myös, että lukijan ei voi olettaa ymmärtävän toimittajan käyttämiä erilaisia ”kikkailuja”.

Vaikka se ois kuinka kepeesti kirjoitettu juttu, ei siinä saa ottaa sen totuuden suhteen yhtään enempiä vapauksia kuin missään muussakaan jutussa. Koska lukijan perusoletus on se, että tässä mulle nyt rekonstruoidaan todellisuutta aika lailla sillä tavalla kuin se on tapahtunut. Ei kukaan ajattele lähtökohtaisesti, että tää nyt ei ihan

vaan oo sellainen. Ei ne pääsääntöisesti tavalliset lukijat mitään epäile ja se on väärin niitä kohtaan sitten jos siellä on käytetty kaikenlaisia vippaskonsteja. (T2)

Yksi haastateltavista kertoi harrastavansa välillä lukijoiden kouluttamista niin, että kertoi artikkelissaan ensin jonkin päättömän väitteen ikään kuin totena ja paljasti artikkelin loppupuolella, että väite ei ollut tosi.

V: Idea on sitten just se, että koettelee ja osoittaa just, että teille voi kertoa mitä tahansa ja te uskotte, koska se on sanomalehdessä. Se niinku paljastetaan sitten.

K: Mitä oot huomannut, uskooko ihmiset?

V: Joo. Varsinkin mitä tarkemmin sen kertoo, sitä enemmän, jos pystyy niin kuin keksimään yksityiskohtia. Silleenhan se vaarallista on, että jos jotkut oikeasti haluaa saavuttaa jotain hyötyä tai johtaa harhaan niillä keinoilla, niin se kyllä onnistuu käyttämällä paljon näitä pieniä yksityiskohtia, mitkä ei tunnu millään tavalla liittyvän mihinkään. (T7)

Tuntuukin siltä, että toimittajien luottamus lukijaan elää toimittajan oman edun mukaan. Kun toimittajalle on jossakin käytännön kysymyksessä kätevää luottaa lukijan ymmärrykseen, hän kuittaa käytännön toteamalla, että lukija kyllä ymmärtää. Kun taas journalistin etiikasta puhutaan yleisellä tasolla, arvioidaan, että lukijan ymmärrykseen ei voi luottaa. Kyse on jälleen teorian ja käytännön eroista: vaikka teoriassa ajatellaan, että lukijalta ei voi odottaa erityisen taitavaa medialukutaitoa, käytännössä toimittajan on välillä helpompi turvautua ajatukseen lukijan ymmärryksestä kuin kirjoittaa koko artikkeli eri tavalla siitä lähtökohdasta, että lukija ei ymmärrä.

Itsestäni tuntuu ristiriitaiselta ratkaista totuuden ongelmaa ajatuksella, että lukija kyllä ymmärtää, ettei lehdessä esitetä koko totuutta. Terve kritiikki on tietysti aina järkevää, mutta lukijahan ostaa lehden nimenomaan, koska uskoo sen kertovan tosia asioita. Toimittaja pakenee jälleen omaa vastuutaan säilyttämättä totuuden arvottamisen lukijan kontolle. Sehän on toimittajan työtä, ei lukijan.

Toisaalta Ettema ja Glasser huomauttavat, että toimittaja voi väistää vastuutaan myös toisella tavalla korostamalla, että viime kädessä lukija päättää. Toimittaja saattaa todeta, että hän esittää artikkelissaan vain faktoja ja ne puhuvat puolestaan, ja lukija päättää itse, mitä mieltä hän on artikkelissa esitetyistä faktoista. Kuitenkin tosiasiasa toimittajat ovat taitavia järjestämään faktat niin, että ne ohjaavat lukijan

mielipidettä ja ymmärrystä faktojen merkityksestä, vaikka toimittaja ei sanelisikaan suoraan lukijalle, mitä tämän tulisi faktoista ajatella. Toimittaja ei siis voi pestä käsiään jutun välittämistä arvoista vetoamalla faktoihin. (Ettema & Glasser 1998, 177.)

Lukijan ymmärryksessä on kuitenkin kyse ristiriitaisesta keskusteluaiheesta myös siksi, että kukaan toimittaja ei halua olla ylimielinen yleisöään kohtaan. On poliittisesti korrektia luonnehtia yleisöä älykkääksi ja lukutaitoiseksi.

7.5. Yhteenveto

Journalistisen totuuden ongelmaa – jos sellaisen katsoo olevan olemassa – voi ratkoa usealla eri tavalla. Yhdysvalloissa on lähdetty julkilausuttujen sääntöjen tielle. Suomalaiset toimittajat eivät pääsääntöisesti näe sellaiselle tarvetta, mutta kaipaavat kyllä keskustelua journalistisen totuuden kriteereistä ja toteutuksesta.

Suomalaiset korostavat kuitenkin sekä toimittajien että lukijoiden opetuksen merkitystä. Tekijöille pitäisi olla selvää, miten totuutta etsitään, ja lukijoille pitäisi olla selvää, ettei parhaista yrityksistä huolimatta aukottomaan totuuteen aina tai yleensä päästä. Viime kädessä totuudellisuuden takaa vain toimittajan omatunto, siis alan sisäistetut normit.

Kun tiukka paikka tulee, toimittajat vetoavat viimeisenä ratkaisunaan lukijan ymmärrykseen. Jos artikkelin totuus on epäselvä tai kyseenalainen, toimittaja voi todeta, että lukija osaa olla kriittinen tai ymmärtää artikkelin luonteen, s.o. sen, että artikkeli ei ole täysin totta. Perustelu on ristiriitainen. Lukija maksaa journalismista, koska uskoo saavansa lukea totuuden tai ainakin avoimen selvityksen siitä, miksi toimittaja uskoo jonkin asian olevan totta. Lukija ei lähtökohtaisesti oleta, että artikkelin totuudessa on jotakin epäselvää. Lukijan ymmärryksen korostaminen onkin jälleen yksi esimerkki teorian ja käytännön ristiriidasta: teoriassa toimittajat korostavat, ettei totuuden tulkintaa voi siirtää lukijan kontolle, käytännössä kuitenkin toimitaan usein toisin.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä vaiheessa työtä on tapana vetää yhteen tutkimuksen tulokset. Koska olen itse tehnyt yhteenvetoa aineistoni analyysin yhteydessä joka luvun lopussa, en toista tässä luvussa orjallisesti, millaisia havaintoja aineistostani oli löydettävissä. Sen sijaan keskustelen totuuden olemuksesta journalismissa laajemmin ja esitän, millaisiin ajatuksiin olen itse päätenyt tämän tutkimus- ja ajattelutyön jälkeen.

8.1. Journalismin jumala

Kysytäänpä vielä kerran: mitä on totuus journalismissa?

Totuus on suhteellista.

Totuus pakenee aina.

Totuutta emme voi tietää.

Totuus on journalistin tärkein arvo.

Toimittajan ensimmäinen tehtävä on kertoa tosiasioita.

Journalismi perustuu faktuaalisuuteen.

Tämän työn alkupuolella totesin, että journalistit ovat yleensä haluttomia keskustelemaan journalistisen totuuden olemuksesta. Yhdeksi syyksi esitin, että journalistinen totuus tuntuu toimivan käytännössä, muttei teoriassa. Toimittajat pelkäävät, että jos journalistisen totuuden filosofista perustaa ryhtyy tutkimaan tarkemmin, koko rakennelma on vaarassa romahtaa.

Totuus on journalismille kuin jumala uskovaiselle: Jotakin etäistä ja tavoittamatonta, jota ei voi tarkasti määrittellä tai kuvata, mutta joka ohjaa kaikkea toimintaa ja määrittää sekä toiminnan päämäärät että keinot niiden saavuttamiseksi. Journalismi instituutiona on kuin kirkko – neljäs valtiomahti, joka rakentuu loogisesti epäselvälle perustalle, mutta joka toimii käytännössä niin hyvin, että se vaikuttaa miljoonien elämään.

Oman tutkimukseni aikana on selvinnyt, että journalistisessa totuudessa on todellakin kyse vaikeasti hahmotettavasta, käsitteellistettävästä ja analysoitavasta ilmiöstä. Mitä enemmän sitä pohtii, sitä enemmän paradokseja löytää. Mutta samalla on totta, että journalistit ovat kehittäneet lukuisia strategioita ja välineitä, joiden avulla he voivat elää totuuden huteran perustan kanssa arjessa.

Ettema ja Glasser (1998, 21-22) puhuvat *pohtivasta ammattilaisesta (reflective practitioner, reflective professional)*. Jokainen ammatinharjoittaja soveltaa työssään teoriaa ja periaatteita, jotka hän on koulutuksessaan oppinut. Tämä ei kuitenkaan riitä arjessa kohdattavien monimutkaisten ongelmien ratkaisuun. Etteman ja Glasserin lainaaman Schönin (1983, 18-19) mukaan olennainen osa ammattilaisuutta on kyky yksinkertaistaa, järjestää ja kehystää ongelma *ensin* niin, että teoriaa ja periaatteita voi sitten soveltaa siihen. Tätä tarkoitusta varten ammattilaisella on käytössään työssä kertynyt esimerkkien, mielikuvien, oivallusten ja tekojen repertuaari. Kun ammattilainen yrittää ymmärtää ainutlaatuista tilannetta, hän näkee sen jonakin, mikä hänen repertuaarissaan on jo olemassa. Silloin hän voi myös tehdä tilanteessa kuten aiemmin. Hän kehystää ongelman, kokeilee ratkaisua ja, jos ratkaisu ei toimi, kehystää ongelman uudestaan. Tämä prosessi jatkuu sykleinä, joita Schön kuvaa keskusteluiksi tilanteen kanssa. Tilanne puhuu ja ammatinharjoittaja kuuntelee. (Ettema & Glasser 1998, 21-22.)

Etteman ja Glasserin mukaan ammatinharjoittaja ei kuitenkaan kykene välttämättä selittämään toisille, mitä keskustelussa tilanteen kanssa on tarkalleen sanottu ja kuultu. Tieto on *tietoa-toiminnassa*, ei *tietoa-sanoina*. Samoin journalismissa vähänkin vaativamman artikkelin kirjoittaminen vaatii tietoa ja metodeja, joita ei ole helppoa analysoida ja opettaa. (Ettema & Glasser 1998, 22.) Ajatus pohtivasta ammattilaisesta ja tiedosta toiminnassa selittää osaltaan ristiriitaa journalismin teorian ja käytännön välillä ja sitä, miksi toimittajat helposti suhtautuvat vihamielisesti teoreettiseen pohdintaan ja arvostavat käytännön esimerkkejä. Journalistiseen totuuteen liittyvissä kysymyksissä on vahvasti kyse tiedosta toiminnassa.

Käytännön työssään journalisti joutuu jatkuvasti ratkaisemaan ristiriitaa: hänen tehtävänsä on tavoitella totuutta, jota hän ei koskaan usko tavoittavansa – ellei hän ole naiivi realisti puhtaimmassa muodossaan. Ettema ja Glasser huomauttavat kuitenkin, että se, joka käsittää totuuden naiivin realismin tavoin, tavoittelee mahdotonta ja samalla liian vähää. Naiivi realismi vaatii, että arvoista

vapaat väitteet ja havainnoijasta vapaa todellisuus vastaavat toisiaan täydellisesti. Tämän vaatimuksen ehdottomuuden ja mahdottomuuden vuoksi se estää pohdintaa, mitä käytännöllisen totuuden etsijän pitäisi tehdä. (Ettema & Glasser 1998, 152.) Naiivi realismi yksinkertaistaa suuren ongelman ja lukitsee toimittajan mielen ja harkinnan kysymyksessä, joka on kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Tässä tutkimuksessa naiivia realismia ei kuitenkaan edustanut yksikään haastateltavista.

Käytännössä journalistit ovat siis rakentaneet monenlaisia strategioita totuuden ristiriidan ratkaisemiseksi. Näitä ovat esimerkiksi objektiivisuuden ihanne, tieteellisen metodin matkiminen, läpinäkyvyyteen pyrkiminen, kahden tai useamman lähteen sääntö, tarkistamisen vaatimus. Ne ovat kaikki normeiksi vakiintuneita keinoja totuuden tavoittamiseksi, toimia, jotka suoritettuaan journalisti voi hyvällä omallatunnolla sanoa tehneensä voitavansa.

Oman tutkimukseni perusteella yksi keskeinen ristiriitojen ratkaisun keino on journalismin lajityyppi. Uutista ja feature-kirjoittamista voi pitää journalismin muotojen ääripäinä. Uutinen keskittyy kuvaamaan muutosta tai muuten ajankohtaista ja uutia asiaa mahdollisimman tiiviisti. Feature taas kuvaa paitsi uutia, myös vanhaa ja olemassa olevaa, arkista, ja pyrkii kertomaan sen mahdollisimman tarinallisesti, usein pitkästikin. Feature-kirjoittajien haastattelussa korostui vahvasti haastateltavien oman totuuskäsityksen ja keinovalikoiman peilaaminen käänteisesti uutisen totuuskäsitykseen ja keinovalikoimaan.

Osa journalistisen totuuden perusvaatimuksista on samoja sekä uutisessa että featuressa. Faktojen on oltava oikein, mutta myös tekstin välittämän merkityksen on oltava oikein. Toisin sanoen on kuvattava täsmällisesti faktat, mutta faktoista on myös tehtävä oikeat johtopäätökset. Tekstin on oltava ymmärrettävä. Sen lisäksi totuutta haetaan journalismin muodolla. Uutisessa totuutta tavoitellaan neutraaliksi ymmärretyllä kertomisen tavalla, jolla pyritään objektiivisuuden ihanteeseen. Featuressa muoto on vapaampi. Se lainaa kerronnan keinonsa fiktiolta ja tuo kirjoittajan subjektiivisen näkökulman hyvinkin selkeästi esiin.

Uutisen ja featuren erotteluun kiteytyykin kaksi vastakkaista keinoa totuuden välittämiseksi: usko objektiivisuuden voimaan ja usko subjektiivisuuden rehellisyyteen. Näiden keinojen kyvystä välittää totuutta ollaan usein täysin päinvastaista mieltä. Objektiivisen totuuden kannattajat arvioivat, että

toimittajan omat, henkilökohtaiset arvostukset ja tulkinnat hämärtävät totuutta, jonka pitäisi olla tieteen ihanteen mukaisesti tulkitsijasta riippumaton asiantila. Subjektiiivisen totuuden kannattajat puolestaan pitävät objektiivisuutta vain illuusiona ja korostavat kaiken suhteellisuutta: koska ei ole olemassa kaikille yhteistä, tulkitsijasta riippumatonta totuutta, on totuudellisempaa tuoda selkeästi esiin, kuka totuuden kulloinkin tulkitsee, eikä yrittää piilottaa tulkitsijaa.

Tässä on tietysti huomattava, että kun journalisti puhuu totuudesta ja vertailee lajityyppejä, hän ei ainoastaan puhu totuudesta ja kuvaa todellisuutta. Hän myös luo todellisuutta ja asemoi itseään journalismin kentällä: erottelee hyvää ja huonoa journalismia, vahvistaa ja kumoaa normeja, rakentaa omaa identiteettiään toimittajana ja antaa oikeutuksen työlleen. Feature-toimittaja luonnollisesti arvostaa oman lajityyppinsä keinoja, uutistoimittaja omansa.

Kun toimittaja puhuu totuudesta, hän valitsee myös, kuuluuko hän moderniin vai postmoderniin leiriin. Moderni totuuskäsitys uskoo tulkitsijasta ulkopuolisen todellisuuden olemassaoloon. Postmoderni käsitys ei usko, että on olemassa minkäänlaista tulkitsijasta riippumatonta todellisuutta tai edes yhtä ja samaa tulkitsijaa, sillä se korostaa subjektien pirstoutumista ja eri näkökulmia maailmaan. Käytännössä toimittajat tasapainoilevat modernin ja postmodernin välimaastossa. Journalismin perusajatus totuuden etsimisestä ja sen kertomisesta on modernin ajan tuotos, ajatus totuuden suhteellisuudesta ja pakenevasta luonteesta on postmodernin ajan mukanaan tuoma lisämauste. Näistä aineksista journalistit ovat käytännön työssään rakentaneet journalistisen totuudenetsinnän ihanteen: Lopullinen totuus ehkä pakenee meitä aina, mutta se on olemassa jossakin, ja voimme määritellyin metodein pyrkiä tavoittamaan sitä. Yhteisen, alati jatkuvan prosessi seurauksena pääsemme koko ajan lähemmäksi tuota totuutta. Ja se riittää.

Tähän tutkimukseen haastatellut feature-toimittajat korostivat vahvasti, ettei lopullista totuutta ole mahdollista tavoittaa, joten ainoa mahdollisuus on kertoa yksilöllisiä, vaikkakin perusteltuja, näkemyksiä siitä. Tällä perusteella heitä voisi pitää vahvoina postmodernisteina. Syvemmin tarkasteltuna he osoittautuvat silti maailmankuvaltaan ja totuuskäsitykseltään hyvinkin moderneiksi: faktojen on oltava oikein, tarinoiden kertoja – *auteur* – on vastuussa tarinan totuudellisuudesta ja viime kädessä toimittajan on luotettava omaantuntoonsa, siis sisäistämiinsä normeihin. Suuret muotokokeilut

tai pirstoutuneet subjektit on siirretty menneisyyden hairahduksiksi ja postmodernin haasteeseen vastataan maltillisesti, maalaisjärkisesti: ei sitä liian vakavasti pidä ottaa.

Mutta kumpi sitten ratkaisee journalistisen totuuden tavoittelun ja tavoittamattomuuden ristiriidan paremmin: objektiivisuus vai subjektiivisuus? Ettema ja Glasser kääntävät kysymyksen tosiasioiden ja arvojen ristiriidaksi. Heidän mukaansa mikä tahansa yritys tavoittaa tärkeää tietoa ihmisten asioista perustuu tosiasioille, mutta nämä tosiasiat on etsitty, järjestetty ja tehty ymmärrettäviksi arvojen avulla. He eivät siis usko, että tosiasioita ja arvoja on mahdollista pitää journalistisessa tuotoksessa täysin erillään, vaan merkityksellinen tieto ja todellisuuden kuvaus syntyy näiden kahden osa-alueen yhteistyönä. (Ettema & Glasser 1998, 11.)

Kuten Ettema ja Glasser toteavat, ajatus faktojen ja arvojen – journalistien kielellä objektiivisuuden ja subjektiivisuuden – kietoutumisesta yhteen ei ole mitenkään radikaali postmodernissa maailmassa. Silti monien toimittajien ja lukijoiden mielestä se saattaa murentaa journalismin ja jopa koko tiedon käsitteen perustan. Ettema ja Glasser eivät kuitenkaan näe asiaa niin. Heidän mukaansa tässä ajattelussa ei ole kyse yrityksestä romuttaa journalismin perustaa vaan yrityksestä rakentaa perusta uudelleen niin, että journalismi ei putoa naiivin realismin sudenkuoppaan. (Ettema & Glasser 1998, 14.)

Journalismilla ja kirkolla on yhteistä sekin, että ne ovat kumpikin menettäneet viime vuosina uskoviaan. Kyseenalaistamaton tukeutuminen vanhoihin opinkappaleisiin ei enää näytä tuovan menestystä; opinkappaleiden tutkiminen ja tulkitseminen uudestaan tämän ajan näkökulmasta voisi tuoda.

8.2. Keskustelusta normeja

Koska journalismin totuus pakenee käsitteenä, mutta sen kanssa on pakko elää käytännössä, voisi kuvitella, että sudenpentujen ohjekirja journalistisesta totuudesta helpottaisi toimittajan elämää ja työntekoa huomattavasti. Tällaista ohjekirjaa ei kuitenkaan ole olemassa.

Siihen on ainakin yksi yksinkertainen selitys: Toimivia sääntöjä on vaikea luoda. Toimittajan työssään kohtaavat tilanteet ovat niin monimutkaisia ja erilaisia, että niihin on vaikea soveltaa mitään valmista ohjetta. Kuten edellisessä jaksossa todettiin, oleellinen osa minkä tahansa ammatinharjoittajan ammattitaitoa on kyky ajatella ja kehystää ongelmaa itselleen kertyneen kokemuksen avulla niin, että ongelmaan voi lopulta pitkän ajatusprosessin jälkeen soveltaa jotakin sääntöä.

Otetaan esimerkiksi sääntö, että tieto on vahvistettava useasta lähteestä. Tosiasiassa se, että usea eri lähde vahvistaa tiedon, ei suinkaan tarkoita, että tieto on totta. Lähteet voivat erehtyä tai valehdella. Toimittaja saattaa myös helposti itse luoda tiedon soittamalla ensin yhdelle lähteelle, joka kertoo asiasta toiselle lähteelle, joka sitten toimittajan tälle soittaessa vahvistaa ensimmäiseltä kuulleensa asian. Joskus siis asian tarkistaminen kahdelta lähteeltä voi riittää, joskus ei riitä, vaikka 20 lähdettä vahvistaisi sen.

Yhdysvalloissa on silti alettu rakentaa osin yksityiskohtaisiakin ohjeita toimittajille totuuden tavoitteluun, ja ohjeet on laitettu internetissä kenen tahansa luettavaksi. Taustalla ovat amerikkalaiset journalismiskandaalit, jotka ovat romuttaneet amerikkalaisten luottamuksen journalismiin. Ohjeiden rakentamisessa on kyse useasta pyrkimyksestä: Niillä yritetään ojentaa hairahtuneita toimittajia ja ohjata heitä oikeanlaisiin käytäntöihin. Niillä yritetään avata yleisölle journalistisen totuuden kriteereitä. Niillä yritetään rakentaa läheisempää suhdetta yleisöön ja osoittaa yleisölle kunnioitusta asettamalla oma toiminta ainakin näennäisesti yleisön arvioitavaksi.

Haastattelemanani suomalaiset toimittajat eivät kannattaneet yksityiskohtaisten, yleispätevien ohjeiden luomista. Samaan aikaan he kuitenkin toivoivat lisää koulutusta asiasta tuleville toimittajille sekä enemmän keskustelua jo ammatissa toimivien journalistien kesken, jotta jonkinlaiset yhteiset normit saataisiin muotoiltua ja jotta jokainen journalismin harjoittaja ne sisäistäisi. Tämä ristiriita – ei kirjallisia ohjeita, mutta opetusta ja keskustelua kyllä – ei kuitenkaan tarkemmin tarkasteltuna ole kovin suuri ristiriita.

Yhteisen, julkisen koodiston rakentamisen tärkein tuotos ei välttämättä olisi itse koodisto vaan sen rakentamisen yhteydessä käyty keskustelu. Se antaisi journalistille mahdollisuuden väitellä totuuden olemuksesta ja sen kriteereistä ja lisäksi siten journalistien tietoisuutta totuuden etsimiseen liittyvistä

ongelmista. Jo keskustelu rakentaisi sisäistyneitä normeja, joita toimittajat omaksitunnoksi kutsuvat, vaikka keskustelusta ei seuraisikaan yksityiskohtaisia kirjallisia ohjeita. Samalla se lisäisi journalistien käytössä olevaa mielikuvien ja oivallusten repertuaaria, jolla he ratkovat työssä kohtaamiaan ongelmia. Lisäksi avoin keskustelu tai ohjeiden julkistaminen avaisi journalismin käytäntöjä sen yleisölle ja voisi vahvistaa myös suomalaisten mediatalojen tärkeäksi kokemaa yleisösuhdetta osoittamalla, että journalismi ei aseta itseään yleisönsä yläpuolelle.

Keskustelu voisi myös selventää eroja eri välineiden ja erilaisten journalististen diskurssien välillä. Kun päivälehti ja juorulehti kertoisivat avoimesti, mitkä niiden kriteerit totuuden välittämisessä ovat, yleisö tietäisi selkeästi, minkä asteista totuutta se milloinkin lukee.

Yksi totuuskeskustelun paradoksi on se, että totuuden etsinnän käytäntöjä ja väitteiden totuuden kriteerejä pidetään samaan aikaan sekä itsestään selvinä että sekavina. Kokenut toimittaja tuntee helposti ammattitaitoaan ja -identiteettiään loukatun, jos hänelle aletaan esitellä hänen omasta mielestään alkeellisen selkeitä ohjeita. Samaan aikaan kokeneetkin toimittajat ovat usein epä tietoisia siitä, miten muut toimittajat käsittelevät totuuden ongelmia. Oma näkemys voi siis olla vahva, mutta se voi poiketa kollegan näkemyksistä. Koodisto toimisi toimittajien työn apuvälineenä. Jos toimittaja olisi jo sisäistänyt ohjeet, hyvä niin. Mutta jos hän olisi epätietoinen oikeasta tavasta toimia, hän voisi hakea ohjeista tukea.

Alati kehittyvä mediaympäristö ja siitä seuraavat uudet kerronnan muodot kuten tarinallisempi journalismi tai lehtien omat blogit tuovat myös mukaan uudenlaisia ongelmia ja kysymyksiä, joihin ei vielä ole olemassa normatiivisiksi muuttuneita, vakiintuneita käytäntöjä. Uuden mediaympäristön mukaan tuomat haasteet ovat myös erilaisia journalismin eri lajeissa. Internetin sekunneittain päivittyvän tietovirran vuoksi uutisjournalismissa totuuden metsästyistä hankaloittaa jatkuva kiire. Yhteiskunnan tarinoiden janon vuoksi feature-journalismissa totuuden esittämistä hankaloittaa vaatimus tekstin viihdyttävyydestä. Tällaisissa rajojaan vasta hakevissa tapauksissa avoin keskustelu olisi erityisen tärkeää.

Ettema ja Glasser huomauttavat, että totuuden kertomisen voi ymmärtää käytännöllisenä yrityksenä. Silloin totuutta ei määritellä ainoastaan ehdoksi, jonka jotkin väitteet täyttävät, vaan ennemminkin

lopputulokseksi prosessista, jossa noita väitteitä luodaan ja puolustetaan. Joskus journalisti havainnoi todellisuutta itse, joskus totuuden kerronta perustuu menneistä tapahtumista jääneiden jälkien etsimiseen, vertailuun ja järjestämiseen. Joka tapauksessa journalistien väitteet siitä, mikä on totta, ovat seurausta kovasta työstä. (Ettema & Glasser 1998, 132.) Koska väitteiden taustalla on kova työ, voi kysyä, miksi tuon työn vaiheita ja sääntöjä ei haluttaisi kertoa yleisölle? Kun toimittaja tekee työnsä ahkerasti ja rehellisesti, työn vaiheiden kuvaamisen voi arvioida vain lisäävän journalistisen totuuden arvoa, ei suinkaan vähentävän sitä.

Yksi este julkisten koodistojen tiellä Yhdysvalloissa on ollut oikeusjuttujen pelko. Mediatilat ovat pelänneet, että jos talo kirjaa itselleen julkisesti tiukat ohjeet, ohjeita käytetään taloa vastaan oikeudessa. Pelko ei ole aivan aiheeton: Suomessakin on ollut tapauksia, joissa *Journalistin ohjeita*, jotka ovat journalistien itselleen rakentamat, lakia tiukemmat eettiset ohjeet, on käytetty perusteluina langettavaan tuomioon oikeudessa (Karvinen 2005, 39-41). Itse näkisin kuitenkin, että ohjeiden mukanaan tuoma journalistien eettisen itseymmärryksen lisääntyminen ja siitä seuraava yleisösuhteen paraneminen toisivat journalismille enemmän hyötyä, kuin mitä ohjeiden mahdolliset väärinkäytökset toisivat haittaa.

Ettema ja Glasser toteavat myös, että kun jonkin ammattialan käytäntöjä pohditaan ääneen, tuo ammattitaito voi muuttua kyseenalaistamattomasta asiantuntijuudesta keskusteluksi asiakkaan kanssa. Journalismin luotettavuus on pienentynyt kaikkialla, joten journalismin asiakkaat ovat jo nyt torjuneet väitteet journalistien kyseenalaistamattomasta asiantuntijuudesta. (Ettema & Glasser 1998, 59.) Kuten jo johdannossa totesin, ja kuten haastateltavani myös useasti huomauttivat, journalismin tärkein kilpailukeino nykyisessä mediaympäristössä on sen luotettavuus. Keskustelun tarvetta voi siis pitää kiireellisenä.

8.3. Todellisuuskuva ja toiminta

Miksi totuuden etsintä sitten on niin tärkeää?

Palataan pragmatistisen totuuskäsityksen ääreen: Koska ihmiset käyttävät totuutta tai todeksi olettamaansa tietoa muodostaakseen käsityksiä maailmasta ja päättävät näiden käsitysten perusteella,

mikä on paras tapa toimia. ”Yksilöt tekevät parempia yhteiskunnallisia päätöksiä, kun median kuvat vastaavat yksilön kohtaamaa todellisuutta.” (Barney 1996.)

Ihmisten käsitys maailmasta ja todellisuudesta perustuu paitsi heidän omiin havaintoihinsa myös siihen, mitä heille on maailmasta kerrottu. Nykyisessä globaalissa, erikoistuneessa ja teknisesti jatkuvasti monimutkaisemmassa maailmassa tavallisen ihmisen elämään vaikuttavat lukuisat ilmiöt, joita hänen ei ole mahdollista havainnoida itse tai joita hän ei kykene ymmärtämään omien perustietojensa varassa. Näissä kysymyksissä hän luottaa pitkälti tiedotusvälineiden tarjoamaan tietoon.

Toisaalta tietoa virtaa ihmisten luokse entistä enemmän epäluotettavista lähteistä, jotka eivät ota vastuuta välittämänsä tiedon totuudenmukaisuudesta. Internet on lisännyt paitsi mahdollisuuksia etsiä tietoa myös mahdollisuuksia törmätä valheisiin tai vääristelyihin.

Tästä näkökulmasta erityisen huolestuttavalta tuntuvat tässä työssä aiemmin keskustelemani suuntaukset, joissa mediassa esitettyjen väitteiden totuusvaatimus on siirtynyt väitteen ja todellisuuden välisestä suhteesta väitteen ja sen kuvauksen väliseen suhteeseen. Tällöin journalisti ei enää takaa, että lehdessä kerrottu väite on totta, ainoastaan, että väite on todella sanottu. Journalismin nopeutunut rytmi, mediajulkisuuden merkityksen kasvu, ilmiöiden käsittelyn henkilöityminen, uutisaiheiden kansainvälistyminen, journalismin taloudellinen kilpailu ja siitä seurannut toimitusten resurssien leikkaaminen ovat kaikki olleet osaltaan luomassa siirtymää todentamisjournalismista väite- ja mielipidejournalismiin.

Juuri tässä ongelmassa avuksi voi tulla journalismin lajityyppien kirjo. Kiireisen uutisjournalismin rinnalla apua voi antaa juuri feature-journalismi, jossa toimittajalle annetaan enemmän aikaa tutkia väitteiden suhdetta todellisuuteen sekä enemmän tilaa selittää monimutkaisia syy- ja seuraussuhteita. Tällöin journalisti voi kantaa vastuunsa totuuden selvittämisestä sen sijaan, että siirtäisi vastuun totuuden tulkinnasta lukijalle.

Journalismi on yksi harvoista tiedonvälittäjistä, joka yhä vaalii identiteettiään puolueettomana tiedonvälittäjänä ja joka lupaa pyrkiä kaikkiin mahdollisiin keinoihin totuuteen ajamatta omia etujaan.

Lukija tekee journalismin välittämän tiedon perusteella sekä omaa elämäänsä että muiden elämää koskevia arvioita ja päätöksiä: Millainen on normaali ulkonäkö? Miten narkomaaniin kannattaa suhtautua? Miten älykäs tai hauska ihmisen pitäisi olla? Onko parempi ostaa suomalaisen vai ulkomaisen valmistajan tuotteita? Millaisia ovat eri kulttuureissa elävät ihmiset? Pitäisikö subjektiivinen päivähoito-oikeus poistaa? Pitäisikö sijoittaa korko- vai osakerahastoon? Millainen seksi on normaalia?

Tässä piilee vastuu, jonka jokaisen toimittajan soisi tuntevan raskaana harteillaan: toimittaja ei ainoastaan kuvaa todellisuutta vaan luo sitä. Siksi totuuden etsintään ei voi suhtautua journalismin missään vaiheessa kevyesti.

8.4. Turhan totuuden dilemma

Voiko journalisti käyttää liikaa aikaa tiedon totuudellisuuden selvittämiseen? Voiko keskustelu totuudesta kääntyä irvikuvakseen ja johtaa siihen, että lukijaa aletaan vaivata liialla tiedolla ja turhalla totuudella, mistä seuraa loppujen lopuksi päinvastoin totuuden hämärtyminen?

Äärimmilleen vietyinä yksityiskohtiin takertuminen saattaisi toki lamauttaa koko journalistisen toiminnan. Journalistin tehtävähän on myös lajitella ja seuloa tietoa, etsiä olennaista, ei ainoastaan kuvata kaikkea mahdollista tietoa pikkutarkasti. Kuten yksi haastateltavani totesi tietoteorioita mukaillen: kun informaation määrä kasvaa, totuuden määrä vähenee. Tosiasioiden kannalta kaikkein totuudellisimmin voisi olla esimerkiksi artikkeli, joka kertoo yksityiskohtaisesti ja mitään pois jättämättä jonkin tapahtumaketjun täsmälleen siinä järjestyksessä kuin se tapahtui. Jaksaisiko kukaan lukea kertomusta ja olisiko sille edes tilaa lehdessä? Luultavasti ei.

Entä onko järkevää rasittaa lukijaa liialla läpinäkyvyydellä? Pitääkö toimittajan todella kertoa tarkasti lähteensä, rikkoa tarinan kaari ja tuoda kertomuksen keskelle muistutus siitä, että kyse on vain lehtijutusta, ei todellisuudesta? Kertomuksestahan voi tulla vain entistä sekavampi ja vaikeampi ymmärtää. Tässäkin kysymyksessä on neuvoteltava jälleen teorian ja käytännön välillä. Teoriassa haastateltavanikin olivat sitä mieltä, että totuuden kertomisessa jokainen yksityiskohta merkitsee ja

mitä läpinäkyvämpi toimittaja tai lehti on, sen parempi. Käytännön vaakakupissa istuu kuitenkin ymmärrettävyys. Kuten edellä totesin, liiallinen tieto hämärtää totuutta.

Yksi keino ratkaista ongelmaa on vedota lehden brändiin. Lukija luottaa lehteen, ei yksittäisen toimittajan tarjoilemiin lähdetietoihin. Lukija myös maksaa nimenomaan siitä, että toimittaja arvioi ja punnitsee tiedon lähteet hänen puolestaan. Tästä näkökulmasta toimittajan tehtävä on seuloa tietojen oikeellisuus ja olla rasittamatta selvitystyöllä lukijaa. Selvitystyön määrän ja laadun on oltava itsestäänselvyys, jota ei tarvitse todistaa. Kaikki lukijat eivät kuitenkaan aina luota tiedotusvälineisiin instituutioina. Kaikki eivät pidä samoja lähteitä luotettavina. Tästä syystä voi pitää perusteltuna, että lähteitä vilautetaan lukijalle mahdollisimman paljon ja että kerrontaa rikotaan draaman kaaren särkymisen uhallakin. Journalismi on kuitenkin ensisijaisesti faktaa, ei fiktiota, ja muodon on tehtävä tarvittaessa myönnytyksiä sisällölle.

Tätä ongelmaa tosin ratkaisee omalla tavallaan yksi viime aikojen yhteiskunnallisista kehityskuluista: subjektiivisuuden nousu. Se nostaa journalismissakin yksilön totuuden takeeksi. Tällöin artikkelin luotettavuuden takeena ei toimi tiedotusväline vaan tietty toimittaja. Lukijan ajatellaan olevan kiinnostunut nimenomaan kyseisen toimittajan tulkinnasta todellisuudesta ja myös arvottavan tekstin totuusarvoa kirjoittajan kautta. Tällöin keinojen ja lähteiden paljastamisella voi katsoa olevan vähemmän merkitystä, koska kirjoittaja on jo lunastanut itselleen asemaan, jossa lukija luottaa nimenomaan häneen. Tämäkin ajatus on silti sikäli kestävä, että esimerkiksi Yhdysvalloissa nimenomaan nimeltä tunnetut bränditoimittajat ovat ottaneet vapauksia totuuden suhteen. Ehkä juuri siksi, että heidän ei ole tarvinnut perustella tulkintojaan ja tietojaan sen paremmin esimiehilleen kuin lukijoilleenkaan.

Moni toimittaja asettaa luottamuksen myös lukijaan. Lukijan oletetaan ymmärtävän, ettei lehtijuttu voi välittää koko totuutta. Kyse on tässäkin ristiriitaisesta perustelusta, sillä jos lukija tämän ymmärtäisi, miksi hän sitten lukisi lehteä? Saadakseen näkökulmia totuuteen, ehkä. Mutta journalismin perusidea on tarjota lukijalle mahdollisimman hyvin tarkistettua tietoa, johon lukija voi luottaa. Toimittaja ei voi siirtää journalistisen totuuden arviointia lukijan harteille, on kyse sitten sitaateissa sanotun väittämän totuudellisuudesta tai jonkin tapahtuman yksityiskohdista. Lukijan harteille saa jäädä vain lopullinen arviointi siitä, mitä lehden välittämät tosiasiat merkitsevät tai onko lehden tulkinta niistä oikea.

Esitettyjen tietojen totuudellisuuden arvioinnissa lukijaa tulee kuitenkin auttaa joko paljastamalla lähteet tai ilmaisemalla, jos toimittaja itse ei ole varma tietojensa totuudellisuudesta.

Lähteiden paljastamisen ja läpinäkyvyyden vastustus on ristiriitaista toisessakin mielessä, jota sivusin jo edellisessä jaksossa pohtiessani ohjeiden merkitystä. Jos toimittaja on tarkistanut tietonsa hyvin, miksi hän haluaisi piilottaa tämän työn? Läpinäkyvyys tuhoaa kyllä fiktiomaista illuusiota suorasta todellisuuden kuvauksesta, mutta kuten toimittajat tässä työssä ovat monta kertaa todenneet, toimittaja *ei voi* kuvata todellisuutta suoraan. Eikö siis ole valheellista pyrkiä esittämään tiedot suorana kuvauksena? Tuntuukin siltä, että lähteiden näyttämistä ja tarinan kerronnan (on kyse sitten uutiskonventioiden mukaisesta tai featuren kerronnasta) rikkomista vastustavat toimittajat haluavat sekä syödä kakkunsa että säästää sen: He kieltäytyvät ottamasta vastuuta lopullisesta totuudesta, koska sen tavoittaminen ei ole mahdollista, mutta samalla he haluavat esittää tietonsa kuin lopullisen totuuden. Puolustuksena todetaan, että lukijan on itse ymmärrettävä, ettei lopullista totuutta ole mahdollista kertoa, vaikka teksti siltä näyttäisikin.

On tietysti myös totta, että journalismin yleisö saattaa itse haluta enemmän hienosti muotoillun kuin tarkasti lähteet ilmaisevan artikkelin. Yleisö saattaa nurista, jos se ei saakaan eteensä kirjoittamisen taidonnäytettä, johon on puhdas ilo upota ilman ikäviä häiriötekijöitä kuten lähteitä tai sitaatteja. Mutta vielä enemmän yleisö nurisee, jos sen luottamus lehtien sisältöön petetään.

Toimittajien kannalta on kuitenkin onnellista, että läpinäkyvyys ei käytännössä sulje pois sujuvaa ja kiinnostavaa muotoa. Kuten haastateltavani muistuttivat, journalistinen kirjoittaminen on vielä alkutekijöissään ja vanhojen tapojen lisäksi on keksittävässä lukuisia uusia. Journalismi voi pyrkiä aktiivisesti etsimään uusia muotoja, jotka lisäävät kirjoituksen totuudellisuutta, läpinäkyvyyttä ja viihdyttävyyttä – kaikkea samaan aikaan. Ihanteellisesti sisältö ja muoto yhdistyvät totuudelliseksi, läpinäkyväksi ja vangitsevaksi lukukokemukseksi.

8.5. Inspiraation lähde

Tämän työn lopuksi voi vielä pohtia Etteman ja Glasserin (1998, 131) tavoin, miksi sekä ihmiskunta yleensä että journalistit ammattiryhmänä yhä puhuvat totuudesta, vaikka filosofit ovat jo kauan sitten todenneet, että lopullinen totuus ei ole koskaan meidän löydettävissämme. Eikä olisi helpompaa vain päästää irti koko käsitteestä?

Ettema ja Glasser uskovat, että pidämme kiinni totuuden ideaalista, koska se inspiroi meitä. Se asettaa toiminnallemme korkeat tavoitteet. Samaan aikaan olemme oppineet loistavasti pärjäämään sen tosiasian kanssa, että emme koskaan pääse noihin tavoitteisiin. (Ettema ja Glasser 1998, 131.)

Totuus on ideaali ja tavoite, johon pyrkimisestä ei ole koskaan syytä luopua. Ei edes siksi, että emme ole vielä koskaan onnistuneet sitä täydellisesti tavoittamaan. Meidän tulee vain pyrkiä sitä kohti vielä kovemmin.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Alasuutari, Pertti ([1993] 2001) *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.

Aristoteles (1990) *Metafysiikka*. Gaudeamus, Helsinki.

Barney, Ralph D. (1996) *Finding Truth Can Be Elusive in Today's World*. Quill; joulukuu 1996, vol. 84, numero 10, 26.

Bruun, Mikko & Koskimies, Ilkka & Tervonen, Ilkka (1986) *Uutisoppikirja*. Helsinki: Tammi.

Berendt, John ([1994] 1997) *Keskiyö hyvän ja pahan puutarhassa*. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.

Boynton, Robert S. (2005) *The New New Journalism*. New York, NY: Vintage Books.

Capote, Truman (1965) *In Cold Blood. A True Account of a Multiple Murder and Its Consequences*. New York, NY: Random House.

Clark, Roy Peter (2006 a) *Writing Tools. 50 Essential Strategies for Every Writer*. New York, NY: Little, Brown and Company.

Clark, Roy Peter ([2002] 2004) *The Line Between Fact and Fiction*. Saatavilla verkossa osoitteessa <URL:http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=3491> 24.6.2007.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha ([1998] 2001) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Ettema, James S. & Glasser, Theodore L. (1998) *Custodians of Conscience. Investigative Journalism and Public Virtue*. Chichester, West Sussex, NY: Columbia University Press.

Fenton, James (1988) *All the Wrong Places. Adrift in the Politics of Pacific Rim*. New York, NY: Atlantic Monthly Press.

Fiske, John ([1990] 1993) *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.

Freedman, Samuel G. (2006 a) *Letters to a Young Journalist*. Cambridge: Basic Books.

Freedman, Samuel G. (2006 b) *The Predictable Scandal*. Columbia Journalism Review, maaliskuu/huhtikuu 2006, no. 2.

Franklin, Jon (1987) *Myths of Literary Journalism: a Practitioner's Perspective*. Journalism Educator, syyskuu 1987, vol. 42, no.3, s.8-13.

Fuller, Jack (1997) *News Values. Ideas for an Information Age*. Chicago: University of Chicago Press.

Furhoff, Lars (1974) *Makten över medierna*. Lund: Bo Cavelfors Bokförlag,

Hara, Jyrki (2002) *Journalistit maailman tulkkeina. Ulkomaantoimittajien katse omaan professioonsa. Haastattelututkimus*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Hémanus, Pertti (1990) *Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hémanus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1980) *Objektiivinen joukkotiedotus*. Helsinki: Otava.

Huovila, Tapani (2005) *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. Helsinki: WSOY.

Jensen, Rolf (1999) *The Dream Society. How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. New York, NY: McGraw-Hill.

Journalistin ohjeet (2005). Helsinki: Suomen Journalistiliitto. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa](http://www.muodossa osoitteessa) <URL:<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.php/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohteet/uudet.htx>> 8.4.2007

Karvinen, Tiina (2005) *Journalistien ohjeet mediaoikeudenkäyntien tuomioiden perustana. Katsaus keskusteluun journalistien ja oikeusoppineiden törmäyksestä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Kovach, Bill & Rosenstiel, Tom (2001) *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. New York, NY: Crown Publishers.

Kunelius, Risto (2003) *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.

Lassila, Maria (2001) *Faktaa Fiktioin keinoin. Nonfiktiota Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ja Imagessa*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Lippmann, Walter ([1920] 1995) *Liberty and the News*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Lippmann, Walter ([1922] 1965) *Public Opinion*. New York, NY: Free Press.

Lounsberry, Babara (1990) *The Art of Fact. Contemporary Artists of Nonfiction*. Contributions to the Study of World Literature, no. 35. New York, NY: Greenwood Press.

Mak, Geert (1998) *Confrontation with Reality*. Publishing Research Quarterly, kesä 1998, vol. 14, no. 2, 6.

- Mencher, Melvin** (1987) *Journalists Should Find 'Truth' Before Search Starts for Beauty*. Journalism Educator; kevät 1987, vol. 42, no. 1, 11-17.
- Mörä, Tuomo** (1998) *Johdanto: Murros? Murros!* Teoksessa Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) *Journalismia! Journalismia?*, s. 13-18. Helsinki: WSOY.
- Nieminen, Hannu & Pantti Mervi** (2004) *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Niiniluoto, Ilkka** (1999) *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.
- Nordenstreng, Kaarle** (1975) *Tiedotusoppi. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen*. Helsinki: Otava.
- Pietilä, Veikko** (1995) *Kertomuksia uutisista uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86/1995.
- Pew Research Center (2005) *Trends 2005*. Washington, DC: Pew Research Center.
Saataavilla verkossa osoitteessa <URL:<http://pewresearch.org/pubs/206/trends-2005>> 2.5.2007
- Rosen, Jill** (2003) *All About the Retrospect*. American Journalism Review, kesäkuu 2003.
- Salminen, Esko** (1998) *Oivaltava toimittaja. Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset*. Helsinki: Ajatus.
- Schudson, Michael** (1978) *Discovering the News. A Social History of American Newspapers*. New York, NY: Basic Books.
- Schön, Donald** (1983) *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York, NY: Basic Books.
- Sipola, Simo** (1998) *Lisää koskettavuutta – Miten käy uutisen?* Teoksessa Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) *Journalismia! Journalismia?*, s. 83-98. Helsinki: WSOY.
- Sunenblick, Jesse** (2005) *Straight Story, Curved Universe*. Columbia Journalism Review, toukokuu/kesäkuu 2005, no.3.
- Tuchman, Gaye** (1978) *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York, NY: The Free Press.
- Wolfe, Tom** (1973) *The New Journalism. With an Anthology Edited by Tom Wolfe and E. W. Johnson*. London: Picador.

Lehtiartikkelit

Astikainen, Arto (2002) *Ulkoministeriö kannustaa virkamiehiään julkisuuteen*. Helsingin Sanomat 13.6.2002.

Gordon, Michael R. (2007) *The Struggle for Iraq: Deadliest bomb in Iraq is Made by Iran, U.S. Says*. The New York Times 10.2.2007.

Helsingin Sanomat (1995) *Esiintymiskoulutusta mäkimiehille*. 1.7.1995.

Kallionpää, Katri (2007) *Suomalaiset lukevat edelleen ahkerasti lehtiä*. Helsingin Sanomat 7.3.2007.

Knuuti, Samuli (2002) *Valmiina syntynyt*. Image 7/2002, 56-61.

Lyytinen, Jaakko (1999) *Pienet jäävät jalkoihin*. Helsingin Sanomat 15.8.1999.

Maraniss, David A. (1981) *Post Reporter's Pulitzer Prize Is Withdrawn; Pulitzer Board Withdraws Post Reporter's Prize*. The Washington Post, 16.4.1981.

The New Republic (The Editors) (1998) *To Our Readers: A Report*. The New Republic 29.6.1998.

The New York Times (2002) *Editor's note*. New York Times 21.2.2002.

The New York Times (The Editors) (2004 a) *The Times and Iraq*. 26.5.2004.

Partanen, Anu (2006) *Usko tai älä*. Image 3/2006, 62-71.

Pietiläinen, Tuomo (2006) *Kyttä vai apulainen?* Journalisti, vol. 83, no. 16/2006, 12-13, 22.9.2006.

Rämö, Matti (2005) *Nimi muutettu*. Ylioppilaslehti, vol. 93, no. 14/2005, 20-21.

Seelye, Katharine Q. (2005) *Times and Reporter Reach Agreement on Her Departure*. The New York Times 9.11.2005.

Snellman, Saska (1999) *Mediajätti syntyy tänään*. Helsingin Sanomat 1.5.1999.

Snellman, Saska (2002) *Mediaa maun mukaan*. Helsingin Sanomat 30.3.2002.

STT (2006) *Talentum irtisanoo 25 työntekijää*. STT 15.12.2006.

STT (2007) *A-lehdet irtisanoo 54 työntekijää*. STT 3.5.2007.

Tolkki, Tommi (1996) *Uusi imagokirja: Ahtisaaren tv-esiintymiset hiottu kovalla harjoittelulla*. Helsingin Sanomat 28.8.1996.

Tuohino, Lotta (2006) *Tarkista ja tarkista*. Journalisti, vol. 83, no. 10/2006, 13-15.

Vimma, Tuomas (2005) *Porvarin paluu*. Image 7/2005, 88-91.

Internet

Docpoint (2007) *Opetusmateriaali*.

<<http://www.docpoint.info/dokkino/opetusmateriaali/index.html>> 24.6.2007.

The New York Times (1999) *Guidelines on Integrity*.

<http://www.nytc.com/company/business_units/integrity.html> 24.6.2007.

The New York Times (2004 b) *Ethical Journalism. A Handbook of Values and Practices for the News and Editorial Departments*. Syyskuu 2004.

<<http://www.nytc.com/press/>> 24.6.2007.

Nieman Conference on Narrative Journalism

<<http://www.nieman.harvard.edu/events/conferences/narrative2006/index.html>> 24.6.2007.

Kramer, Mark (2005) *What is Narrative?*

<http://www.nieman.harvard.edu/narrative/what_is.html> 24.6.2007.

Romakkaniemi, Juho (2007) *Minä ja me*.

<http://www.haollila.fi/kynavieras/mina_ja_me/> 24.6.2007.

The Smoking Gun (2006) *The Man Who Conned Oprah*. 8.1.2006.

<<http://www.thesmokinggun.com/jamesfrey/0104061jamesfrey1.html>> 24.6.2007.

TNS Metrix (2007) *Suomen web-sivustojen viikkoluvut*.

<<http://www.gallupweb.com/tnsmetrix/>> 12.5.2007

Wikipedia (a) <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Totuus>> 11.6.2007.

Wikipedia (b) <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Postmodernismi>> 4.5.2007

Wikipedia (c) <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Objektiivisuus>> 11.6.2007.

Muut lähteet

Blum, David (2006) Haastattelu 18.11.2006.

Clark, Roy Peter (2006 b) Haastattelu 18.11.2006.

Freedman, Samuel G. (2006 c) Haastattelu 18.11.2006.

Lacey, Marc (2006) Haastattelu 17.11.2006.

Luostarinen, Heikki (2006) Puhelinkeskustelu 15.3.2006.

Posio, Matti (2007) Aamulehden Sunnuntaiosion esittely Tampereen yliopiston tiedotusopin opiskelijoille Aamulehden toimituksessa 19.1.2007.

Sillantaus, Teppo (2007) Sähköpostikeskustelu 13.4.2007.

Virkkula, Simopekka (2007) Sähköpostikeskustelu 16.4.2007.

LIITE 1: Haastatellut toimittajat

Kuusela, Matti

Toimittaja, Aamulehti. Palkittu Suurella Journalismipalkinnolla vuoden jutusta 2006.

Lindholm, Jari

Toimittaja, Suomen Kuvalehti. Entinen Seuran päätoimittaja.

Malkavaara, Lauri

Esimies, Helsingin Sanomien Kuukausiliite.

Malmberg, Ilkka

Toimittaja, Helsingin Sanomien Kuukausiliite. Palkittu Suurella Journalismipalkinnolla vuoden jutusta 2005.

Räty, Panu

Freelance-toimittaja ja opettaja. Entinen Imagen toimituspäällikkö.

Räty, Reetta

Esimies, Helsingin Sanomain Nyt-liite.

Salmi, Virpi

Toimitussihteeri, Me Naiset.

LIITE 2: Kysymysrunko

1. Miten määrittelet journalistisen totuuden?
Onko journalistin mahdollista kertoa totuus?
2. Onko journalistisen totuuden vaatimus tai määritelmä muuttunut työurasi aikana? Miten?
3. Onko totuuden toteutuminen journalismissa mielestäsi muuttunut työurasi aikana?
Miten arvioit totuuden toteutuvan tällä hetkellä journalismissa?
4. Millainen on mielestäsi suomalaisten toimittajien yleinen asenne totuuteen ja sen välittämiseen?
Onko suhtautuminen muuttunut työurasi aikana?
5. Millaisten tekijöiden arvelet vaikuttaneet totuuden aseman muuttumiseen?
(Internet, blogit, medialalous, subjektiivisuuden uusi nousu, julkisuuden merkityksen lisääntyminen sekä organisaatioille että yksilöille)
6. Kumpi mielestäsi välittää totuutta paremmin: uutisjournalismi vai feature-journalismi? Miksi?
7. Kuvaile tilanteita omassa työssäsi, jolloin olet kohdannut ongelman nimenomaan totuuden näkökulmasta?
8. Mikä mielestäsi on yleisin ongelma, johon törmäät työssäsi liittyen totuuden selvittämiseen tai välittämiseen?
9. Entä tärkein tai suurin ongelma?
10. Miten tarkka feature-kirjoittajan täytyy mielestäsi olla totuuden suhteen?
Esimerkiksi:
Kuinka sanatarkka sitaatin täytyy olla?
Kuinka paljon on sallittua maalailla, siis kuvata jotakin tilannetta, jossa ei itse ole ollut, jos ei ole pystynyt tarkistamaan aivan kaikkia faktoja? Kerrotko esimerkiksi, paistoiko aurinko, jos et voi olla ihan varma, oliko silloin juuri pilvistä?
Onko sallittua laittaa sitaatti tilanteeseen, jossa sitä ei oikeasti sanottu?
Millaisiin kohtiin itse vedät rajan totuuden suhteen?
11. Miten suhtaudut haastateltavien kertomaan, esim. heidän muistoihinsa? Pitäisikö nekin tarkistaa muista lähteistä, vai voiko luottaa haastateltavan sanomaan?
12. Miten suhtaudut minä-kertojaan artikkeleissasi: Voiko minä-kertoja olla kuvitteellinen kertoja vai pitääkö kaiken toimittajan minä-muodossa kertoman myös pitää paikkansa?
Saavatko minä-kertojan mielipiteet tai muistot olla keksittyjä, jos se auttaa tarinan viemisessä eteenpäin?

13. Kuinka läpinäkyvä feature-kirjoittajan täytyy mielestäsi olla sen suhteen, mistä hän on tietonsa saanut? Täytyykö tietojen lähde aina ilmaista lukijalle?
14. Millaisia keinoja olet käyttänyt viestiäksesi lukijalle, että tämä ei ehkä ole aivan aukoton totuus, jos olet halunnut ilmaista asian, josta et voi olla 100 prosenttisen varma? (Lieventävät ilmaisut, ehkä, kenties, voi vain kuvitella kuinka...)
15. Tarvitsisiko lehtien mielestäsi kehitellä lisää läpinäkyvyyttä tai keinoja viestiä lukijalle lähteistä?